
УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: Warszawa, ul. Wyszogrodzka, 16

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zł.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Science - od teorii do praktyki”. (29.03.2013 - 31.03.2013) - Sopot: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. - 96 str.

ISBN: 978-83-63620-96-7 (t.5/2)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 29.03.2013 - 31.03.2013 roku. Sopot.

Część 5/2 .

УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora zakazany.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowa odniesienia do zbioru.

ISBN: 978-83-63620-96-7 (t.5/2)

"Diamond trading tour" ©

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKSCJA 22. FILOLOGIĘ. (ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Бабенко О.В., Лехновська А.П., Чайка Ю.С.....	5
ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПРИПУЩЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	
2. Дашко Н.Т.,.....	8
РОЛЬ ЭПИТЕТИВ-ВЕРБАЛИЗАТОРОВ КОНЦЕПТУ ПРИРОДА У РОЗКРИТТІ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПИСЬМЕННИКІВ ГАЛИЧИНИ	
3. Кабов А.В.....	14
ЛІНГВОПРАГМАТИКА СУБ'ЄКТИВНОГО СПОСОБУ У ПІДРЯДНИХ ОБСТАВИННИХ РЕЧЕННЯХ СУЧАСНОЇ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ	
4. Kyrychenko A. G.	19
EXTRALINGUAL FACTORS AFFECTING FOREIGN ACCENT IN INTERNATIONAL COMMUNICATION	
5. Лопушанський В.М., Пиц Т.Б.	25
СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНИХ СЛІВ У БОЙКІВСЬКОМУ ГОВОРІ	
6. Норець Т.М.,	29
НОРМА І УЗУС НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ МОВИ	
7. Труфанова И.В.	32
МУЛЬТИЯЗЫЧНЫЕ КАЛАМБУРЫ-ИМЕНА ПЕРСОНАЖЕЙ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ В.В. НАБОКОВА	
8. Власова Є.В.....	36
ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПОНЯТТЯМИ КОНЦЕПТ І ЛАКУНА (НА МАТЕРІАЛІ КОНЦЕПТОСФЕР АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)	
9. Козуб Л. С., Тарнавська С. М.	41
СПОСОБИ ДОСЯГНЕННЯ АДЕКВАТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ	
10. Головенко К.В.	45
ВНУТРІШНЯ ФОРМА МЕТАФОРИ ТА ОЦІНКА	
11. Куренкова Т.Н.....	51
К ВОПРОСУ О СТИЛЯХ ЯЗЫКА И ИХ ПРООБРАЗАХ	
12. Паревская И.С.	54
«LIVE NOT TO EAT, BUT EAT TO LIVE»	
13. Ващенко О.О.....	59
СТАРО- ТА НОВОГРЕЦИЗМИ У СКЛАДІ ЧЕСЬКОГО ЛЕКСИКОМУ	
14. Халитова Г.А.	66
ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ЗАНЯТИЯХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В МНОГОНАЦИОНАЛЬНОМ СТУДЕНЧЕСКОМ КОЛЛЕКТИВЕ	
15. Березинська Н.О.....	68
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ТА РОЗРЯДИ СОМАТИЗМІВ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	

16. Гончарова Н. А.....	72
ДИРЕКТИВНОСТЬ НОВОСТНОГО ИНФОРМИРОВАНИЯ В АСПЕКТЕ СТИЛИСТИЧЕСКОГО СИНТАКСИСА	
17. Жамолхонова М.	76
ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В ЭПОСЕ “АЛПАМЫШ”	
18. Дилафруз Н.	79
СЛОВА ЯХШИ - ЁМОН В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ СРАВНЕНИЯ	
19. Теленик О.С.	83
КОНТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ	
20. Расулова Р.М.....	86
ФЕ ДАРГИНСКОГО И ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКОВ, ОБОЗНАЧАЮЩИЕ КАЧЕСТВЕННУЮ ОЦЕНКУ ЧЕЛОВЕКА	
21. Авраменко О.М.....	88
ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК АНТРОПОНІМІВ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	
22. Оздеаджиева Т.М.	91
НАЗВАНИЯ ПИЩИ В ПОСЛОВИЦАХ КУМЫКСКОГО И ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКОВ	
23. Шевців Р.Б.	94
КОМП'ЮТЕРНЕ КВАЗІРЕФЕРУВАННЯ ТЕКСТІВ ФАХОВИХ МОВ	

Бабенко О.В.

доцент кафедри романо-германських мов і перекладу, к.філол.н.
Національного університету біоресурсів і природокористування України
Лехновська А.П., Чайка Ю.С.

студентки
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПРИПУЩЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Проблема вживання засобів вираження припущення в англійській мові в залежності від стилю тексту відноситься до числа недостатньо досліджених, вимагає як теоретичного, так і експериментального вивчення різноманітних її аспектів.

Метою дослідження є аналіз використання різних засобів вираження припущення в сучасній англійській мові.

У сучасній англійській мові існує ряд засобів вираження припущення. Припущення може бути виражене за допомогою модальних дієслів, а також модальних слів. Розгляд модальних слів як частини мови представляє одну з найцікавіших проблем сучасної лінгвістичної науки. Перші модальні слова були виділені в російській лінгвістиці; раніше вони зазвичай зараховувалися до прислівників. У роботах зарубіжних лінгвістів питання про модальні слова раніше ніколи не ставилося. Ряд учених зараховує модальні слова до прислівників, інші лінгвісти визначають їх в окрему групу слів.

У групу модальних дієслів входить невелике число дієслів, що виділяються серед усіх цілою низкою характерних особливостей у значенні, вживанні і граматичних формах. Модальні дієслова позначають можливість, здатність, вірогідність, необхідність здійснення дії, вираженої смисловим дієсловом. Оскільки вони виражають лише модальне відношення, а не дію, вони в якості окремого члена речення ніколи не вживаються.

Дієслово *must* виражає припущення, зазвичай засноване на фактах, на знанні і майже межує з упевненістю. Поеднання дієслова *must* з неперфектним інфінітивом означає, що передбачувана дія (або стан) є одночасними зі зробленим припущенням, причому саме припущення може стосуватися як теперішнього, так і минулого часу [3, с.103].

Дієслово *must* вживається у значенні припущення, ймовірності, тобто великої міри впевненості. Той, хто говорить вважає припущення цілком правдоподібним. У цьому значенні дієслово *must* приблизно відповідає модальним словам: *evidently, apparently, certainly, most likely, probably*.

Коли до можливості додається відтінок сумніву, невпевненості, вживається дієслово *may*. Воно означає припущення про можливість дії, яка може відбутися, але може і не відбутися. Дієслово *may* у цьому значенні може вживатися як з перфектним, так і з неперфектним інфінітивом [3, с.108].

Друге значення, передане формою *might* – це припущення, яке не відповідає дійсності. Форма *might* у значенні припущення, яке не відповідає

дійсності, вживається майже виключно в художній літературі, в окремих випадках – в літературі з гуманітарних спеціальностей.

Історично дієслова *should* і *ought* були двома формами одного дієслова, які виражають обов'язок. Але з розвитком мови вони стали позначати різні значення, і в сучасній мові ці дієслова вже використовуються окремо, і вони розглядаються як два окремих дієслова [4, с.123].

Аналогічно іншим модальним дієсловом, дієслово *should* крім значення обов'язку, також позначає припущення, засноване на фактах. Дієслово *ought* вживається аналогічним чином, висловлюючи обумовлену, засновану на певних обставин, вірогідність. *Ought* також висловлює припущення засноване на фактах. У цьому значенні дієслова *should* і *ought* подібні з дієсловом *must*, але вживаються набагато рідше, причому дієслово *ought* зустрічається переважно в художній літературі [3, с.104].

Для вираження ймовірності або припущення вживається також дієслово *will – would*. Дієслово *will* може виражати припущення, засноване не на фактах, а на суб'єктивній думці того, хто говорить. Часто дієслово *will* вживається при наявності в пропозиції таких дієслів, як *to suppose – «припускати», to expect – «чекати»*.

Дієслово *can – could* у значенні припущення вживається в негативних реченнях (рідко в питальних) або ж в таких стверджувальних за формою реченнях, в яких лексично вказується на відсутність дії або на її обмеженість (за допомогою слів *few, little, only, hardly, scarcely*).

Форма *could* із запереченням означає припущення, що відноситься до теперішнього часу і зроблене набагато обережніше, ніж при вживанні форми *can*; поєднання *could* із запереченням висловлює сумнів у тому, що дана дія може мати місце, або мала місце.

Коли дієслово *need* має модальне значення припущення, воно функціонує в негативних реченнях і в поєднанні з запереченням означає необов'язковість того, що дана дія (або стан) має місце в сьогоденні, буде мати місце в майбутньому або мало місце в минулому.

Отже, модальні дієслова передають різні відтінки припущення, починаючи з припущення, що межує з упевненістю і закінчуючи припущенням, в якому мовець не впевнений.

Модальні слова – це частина мови, до якої належать незмінні слова, які виражають суб'єктивне ставлення мовця до висловлюваної думки. У відношенні форми у модальних слів не виробилося єдиної зовнішньої ознаки. Проте дві інші ознаки – семантична та синтаксична – представлені досить чітко, що і змушує багатьох лінгвістів говорити про модальні слова, як про самостійну частину мови.

Варто зазначити, що не кожне слово, виступаюче в ролі вступного члена речення, відноситься до класу модальних слів [1, с.275]. Модальні слова – особлива частина мови, а в ролі ввідних членів можуть виступати і інші частини мови і поєднання слів: прислівники, прийменникові звороти, інфінітивні конструкції і т. ін. До модальних слів як частини мови відносяться тільки слова, які завжди, у всіх випадках вживаються у ролі вступного члена речення. Ці слова характеризуються своєю незмінюваністю та обмеженою сполучуваністю з іншими словами [1, с.275].

У сучасній англійській мові до модальних слів відносять наступні слова:

certainly, of course, indeed, evidently, possibly, probably, perhaps, maybe, no doubt, apparently, assuredly, surely, undoubtedly, really, actually, obviously, naturally, happily – unhappily, luckily – unluckily, fortunately – unfortunately.

Особливості морфологічної структури модальних слів, а зокрема модальних слів, що виражають припущення, пояснюються їх розвитком з інших частин мови. За своїм походженням основна група модальних слів пов'язана з прислівниками.

Більшість модальних слів розвинулися з прислівників способу дії, утворених від прикметників за допомогою суфікса *-ly* і, в деяких випадках, негативного префікса *-un-*.

До синтаксичним особливостей модальних слів належать особливості їх синтаксичних функцій і їх сполучуваності з іншими словами. Виконуючи функцію вступного члена речення, модальні слова найчастіше відносяться до всього речення, але можуть відноситися і до одного з його членів.

Оскільки модальні слова і за походженням, і за формою тісно пов'язані з прислівниками способу дії, варто розглянути питання про розмежування цих частин мови.

Значення і синтаксична функція прислівники полягає в тому, що воно дає об'єктивну характеристику дії, властивості, ознаки або вказує на обставини, за яких відбувається дія, і відноситься до одного члена речення. Модальне ж слово зазвичай відноситься до всього речення в цілому і виражає суб'єктивне ставлення мовця до висловлюваної думки. Таким чином, можна стверджувати, що такі слова, як *perhaps, maybe, possibly, probably* відносяться до модальних слів.

Модальні слова – це частина мови, яка зараз перебуває в процесі оформлення і розвитку. Вона продовжує поповнюватися новими словами, які розвиваються з прислівників. Таким чином, поряд з модальними дієсловами, модальні слова є ще одним способом вираження припущення. З таких модальних слів як: *perhaps, maybe, probably, possibly*, найбільш часто для вираження припущення використовується модальне слово *probably*. Деякі лінгвісти не виділяють такої категорії як модальні слова та зараховують їх до прислівників. В цілому ж лінгвісти згадують про модальні слова дуже коротко, просто виділяючи їх із загальної системи частин мови.

Отже, в сучасній англійській мові існує ряд способів вираження припущення. Різні відтінки припущення можуть виражати такі модальні дієслова як *must, should, ought, will / would, can / could, may / might, need*. При цьому дані дієслова передають тільки ставлення мовця до змісту припущення в цілому. Припущення можуть виражати і такі модальні слова як *perhaps, maybe, probably, possibly*. Багато лінгвістів говорять про модальні слова як про самостійну частину мови.

Література

1. Бархударов Л.С., Штелинг Д.А. Грамматика английского языка / Л.С. Бархударов, Д.А. Штелинг. – М.: Высш. шк., 1973. – 424с.
2. Беляева М.А. Грамматика английского языка / М.А. Беляева. – М.: Высш. шк., 1984. – 319с.
3. Зверева Е.А., Труевцева О.Н., Щукарева Н.С. Модальные глаголы в английском языке / Е.А. Зверева, О.Н. Труевцева, Н.С. Щукарева. – Л.: Наука, 1967. — 239с.
4. Крылова И.П., Гордон Е.М. Грамматика современного английского языка. (A Grammar of Present-day English/ Practical Course) / И.П. Крылова, Е.М. Гордон. – М.: Университет, 1999. – 448с.

РОЛЬ ЕПІТЕТІВ-ВЕРБАЛІЗАТОРІВ КОНЦЕПТУ ПРИРОДА У РОЗКРИТТІ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПИСЬМЕННИКІВ ГАЛИЧИНИ

Одним із основних шляхів розкриття концепту ПРИРОДА є епітет, адже саме елементи тропіки актуалізують концептуальні структури, які стоять за мовними одиницями і конденсують знання про світ. Важливість тропів полягає у тому, що вони віддзеркалюють механізми світосприйняття та накопичення отриманого досвіду у мові. Дослідники розглядають епітет як головний засіб репрезентації індивідуального, суб'єктивно-оціночного ставлення до описуваного явища, тобто індивідуально-авторської картини світу.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених епітету (О. Потебня, О. Веселовський, І. Гальперін, В. Тиригіна, С. Губанов, Т. Онопрієнко та ін.), актуальним залишається аналіз епітетів з позиції лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики, оскільки в епітеті закладена як лінгвокультурна інформація, зумовлена ментальністю носіїв певної мови, так і авторське сприймання навколишнього світу.

Мета статті, яка є фрагментом комплексного вивчення концепту NATUR/ПРИРОДА у творах німецькомовних письменників Галичини, – проаналізувати епітети, які забезпечують втілення досліджуваного концепту, як засоби концептуалізації світу та охарактеризувати їхню роль у розкритті концептуальної картини світу автора. **Об'єктом** дослідження є епітетні структури, які репрезентують концепт NATUR/ПРИРОДА у творах німецькомовних письменників Галичини, а **предметом** – системно-функціональні особливості епітетів.

Матеріал дослідження становлять близько 500 епітетів, які вербалізують аналізований концепт, виділених методом суцільної вибірки із наступних текстів: „Марш Радецького“, «Гробівець Капуцинів», «Йов» Йозефа Рота, «В інші часи. Молоді роки в Східній Галичині», трилогія «Іскри у прірві» Соми Моренштерна, «Венера в хутрі», «Дон-Жуан з Коломиї», «Капітулянт» Леопольда фон Захер-Мазоха та «За правду» Карла Еміля Францоа.

У сучасному мовознавстві не існує чіткого визначення терміна «епітет», хоча дослідники сходяться у думці, що він обов'язково повинен мати образний, експресивний, тропічний характер. Але якщо одні вчені під епітетом розуміють образне або поетичне означення, яке на відміну від логічного означення предмета конкретизує уявлення про нього і не вносить нової ознаки [2, с. 59; 3, с. 208 – 209], то інші наголошують, що епітет надає об'єкту додаткову художню характеристику у вигляді прихованого порівняння, яке легко простежується [5, с. 359]. Найбільш широко це поняття тлумачить О. Селіванова: «Епітет – стилістична фігура, троп, що є означенням чи обставиною в реченні як атрибут предмета, дії, стану й характеризується високою емотивно-експресивною зарядженістю, оціннісністю й образністю. Епітет має метафоричну або метонімічну природу. У широкому розумінні епітет є не лише

метафорою чи метонімією, а й будь-яким емоційно-оціночним атрибутом» [8, с. 145].

На відміну від логічно-предметної інформації про денотат епітет є емотивно забарвленим, виступаючи засобом вираження суб'єктивно-оцінного ставлення до об'єкту пізнання [1]. Характерна риса, яку підкреслює епітет, інколи цілеспрямовано надає слову певне емоційне забарвлення або оцінку, причому в деяких випадках переосмислюється навіть термінологічне значення і логічне визначення набуває статусу епітета (*schwarze Nacht*).

Т. Онопрієнко розглядає епітет як системоутворюючий центр тропіки, оскільки в нього можуть трансформуватися та, як наслідок, зводитися до нього інші тропи, наприклад: *die Sonne zerrinnt (метафора) – zerronnene Sonne; Bergwasser ist klar wie Demant (порівняння) – demantklares Wasser; der Schnee ist warm (оксюморон) – warmer Schnee*.

Епітети виражаються порівняно невеликими синтаксичними структурами, тому належать до найбільш компактних компаративних тропів. Залежно від частини мови, яка виконує функцію епітета, виділяють прикметникові (*entsetzliches Gezwitscher* [14, S. 15]), прислівникові (*Der Himmel war still* [13, S. 226]), дієприкметникові (*wohlthuende Nebel* [16, S. 62]), дієприслівникові (*es tropft singend von den Bäumen* [16, S. 45]) та числівникові епітети (*mit hunderttausenden Sternen* [16, S. 138]).

За структурою можемо виділити наступні типи епітета:

1) двокомпонентний – з препозитивним (*unermüdlicher Regen* [16, S. 7]) чи постпозитивним атрибутом (*die Landschaft ist traurig* [13, S. 21]);

2) полікомпонентний:

- парний епітет, представлений двома атрибутами (*die Sterne zwinkerten fremd und friedlich* [16, S. 147]);

- ланцюжок епітетів (*die Luft ist matt, stark gewürzt, aufregend* [18, S. 23]).

На відміну від двокомпонентних складні, тобто полікомпонентні епітети важливі для виявлення ознак, які об'єднуються у складі епіфрази, адже часто у ній містяться різні за семантичним навантаженням лексеми. В об'єкті автор наголошує на важливості двох чи більше ознак, створюючи таким чином об'ємні образи. У наведеному вище прикладі Л. фон Захер-Мазох використовує одночасно декілька органів чуттів людини: візуальну (*matt*), ольфакторну (*stark gewürzt*) інформацію та емоційний стан (*aufregend*) для того, щоб якомога ширше охарактеризувати об'єкт, в даному випадку – повітря.

Епітети відтворюють підслот ТАКИЙ, кваліфікуючи предмети різних слотів концепту НАТУР/ПРИРОДА. Традиційно виділяють дві групи епітетів: узуально-асоціативні та okazіонально-асоціативні. Оскільки перші мають максимальну узуальність, то у дослідженні індивідуально-авторської картини світу особливий інтерес становлять **оказіонально-асоціативні**, тобто контекстуально-авторські епітети, які виділяють не постійну, канонізовану ознаку предмета, а таку рису, яка характеризує предмет за певних обставин у конкретному контексті, в якому цей предмет згадується [3, с. 210].

Особливість okazіонально-асоціативних епітетів полягає у нетиповому накладанні на інтерпретаційне поле концепту НАТУР/ПРИРОДА інформації, запозиченої з іншого концепту, внаслідок чого на концептуальному рівні виникає ефект зіставлення різних концептів, а відтак розширення образного уявлення

про природу. Часто такі епітети утворюються всупереч законам семантичної поєднуваності складових компонентів. Сюди належить приміром використання у композитах логічно несумісних компонентів (*in der reinen schattengrünen Luft* [13, S. 168], *das zartmetallene Abendlied der Grillen* [13, S. 112]), метафоричне вживання складних епітетів з імпліцитним порівнянням (*atmete finster der Wald* [15, S. 66]), символічне використання кольоративів (*der rosige, übersinnliche Nebel ist zerronnen* [18, S. 138]) тощо.

Незважаючи на деякі відмінності у типології оказіонально-асоціативних епітетів, дослідники стверджують, що вони утворюються в результаті перетинання поля епітета з полями інших тропів. Тому доцільно виділяти наступні епітети: метонімічні, метафоричні, оксюморонні, літотні/гіперболічні, перифразні, іронічні та компаративні [7].

Одним з головних засобів досягнення образності у словесній пластичності є **метафоричний** епітет, який приписує об'єкту нехарактерні для його понятійної та образної системи ознаки, напр. *blinde Nebel* [16, S. 80].

До метафоричних епітетів можна віднести лише ті, в яких об'єкт порівняння є імпліцитним (*gutes Mondlicht < das Monlicht (N1) ist gut wie (? N2)*), тоді як у порівнянні він завжди експліцитний: *buttergelbes Entchen=das Entchen (N1) ist gelb wie Butter (N2)*.

У метафоричних епітетах активно перетинаються два концептуальні домени. Це стосується зокрема поєднання ад'єктивних лексем, які характеризують людину, з іменниками, що позначають світ природи: *fleißiger Specht* [12, S. 39], *die Landschaft ist traurig* [13, S. 21], *verschlafene Gräser* [11, S. 13], *liebessüchtige Nachtigalen* [11, S. 95], *uermüddlicher Regen* [16, S. 7], *ruhige Sterne* [16, S. 80]. У такому випадку перенесення значення відбувається за рахунок персоніфікації об'єкта номінації. Проте трапляються конструкції, в яких метафорична проєкція реалізується в межах одного домену: *trockene Blitze am fernen, sommerlichen Horizont* [15, S. 24].

Метонімічні епітети, де співставлення відбувається на логічному відношенні суміжності, вживається рідше. В метонімічних епітетах, як і в метафоричних, має місце "накладання" прямого значення слова на переносне, проте це відбувається на основі суміжності, а не подібності. У більшості метонімічних епітетів метонімічна проєкція ґрунтується на перетинанні двох концептуальних доменів.

Метонімічний епітет включає три компоненти: тему, образ і зміщене означення. Наприклад, атрибутивне словосполучення *gewitterliche Sonne* у романі «Марш Радецького» має темою *Sonne* (сонце), якій приписується нова ознака, перенесена з іншого об'єкта – *Himmel* (небо). Образ (небо) імплікований, але його легко встановити завдяки реальному зв'язку двох об'єктів: *gewitterliche Sonne* → *die Sonne am gewitterlichen Himmel* → *gewittrelicher Himmel*.

Дослідники розрізняють метонімічні означення *in praesentia*, в яких образ тропа присутній, та метонімічні епітети *in absentia*, в яких образ відсутній. Перший тип метонімічного епітета легко декодується: *tückischer Gras* → *Gras der tückischen Sümpfe* [16, S. 95]; *so dicht schneite es welke Blätter* [11, S. 280]. Проте більшість метонімічних епітетів є метоніміями *in absentia*: Такі тропи є оригінальними і часто несподіваними: *gefilterte Vormittagssonne*.

Оксюморонний епітет – це єдність протилежностей, він містить слова зі взаємовиключаючим значенням: *warmer Schnee* [15, S. 36], *im heißen Nebel* [12, S. 145],

kühle Sonne [16, S. 48].

Перифразний епітет виражає властивості об'єкта не за допомогою звичайних у цьому випадку слів, а інакоровно чи з використанням евфемізмів (*Ihre sommerliche Majestät /“Sonne“; die grüne Wand /“Wald“/; der winterliche Hermelin /“Schneedecke“/*

Літотні/гіперболічні епітети можна трактувати як зіставлення двох гетерогенних понять, засноване на якій-небудь спільній для них рисі, причому ця риса представлена в об'єкті більшою чи меншою мірою, ніж у суб'єкті: *unergründliche Bergseen* [18, S. 24], *betäubt vom ewigen Rauschen des Regns, der endlos ... rann* [12, S. 260].

Експресивність оказіонально-асоціативних епітетів залежить від оригінальності поєднання компонентів: чим більша їхня логічна несумісність, тим більший стилістичний ефект.

Позаяк епітет є метафоризуючим компонентом, він, як правило, несподівано, однак функціонально вмотивований і незамінний. Естетичний ефект породжує тонка грань асоціативного зв'язку між співставлюваними об'єктами у свідомості автора. Незвичність опису реалій дає можливість створення об'ємних образів і водночас відображає варіативність інтерпретації бінарних метафор, яка ґрунтується на неоднорідності лексичних значень прикметників та оригінальності їхніх поєднань.

Так, для аналізованих нами текстів характерне приписування людських якостей об'єктам природи. З іншого боку, відбувається зворотній процес: на людину і її якості переносяться ознаки і характеристики об'єктів природи. Таким чином відбувається розширення синтагматики прикметників.

Епітети створюють певний емоційно-експресивний ореол навколо нейтральних одиниць тексту, тобто задають певний емоційний тон. Розглянемо це явище на прикладі нічного пейзажу у новелі Л.фон Захер-Мазоха «Місячна ніч», в якому автор використовує значну кількість емоційних епітетів (*feierlich, heilig, träumerisch stumm*), а також «казкових», як-от *räthselhaft, geheimnisvoll*. Зображення нічної природи характеризується особливим відтворенням реалій, яке частково має гіперболічний характер. Це не просто опис конкретної місцевості, а узагальнене відображення найбільш характерних природних елементів простору.

Der volle Mond goß aus erhabener Höhe sein feierliches, heiliges Licht in die Landschaft, er schwebte rein und wolkenlos über mir, die räthselhafte Welt seiner Oberfläche lag nur wie ein matter Duft, wie die zarte Zeichnung einer von innen erleuchteten Krystalllampe auf seiner Scheibe. Ueber den tiefblauen Himmel flog nicht ein Wölkchen, schwamm nicht einmal jener leichte glänzende Dunst, der von Mondlicht durchwoben ihn mit geheimnisvollen Schleiern verhüllt. Die Sterne blitzten nur hin und wieder wie kleine verlöschende Funken auf. Endlos, träumerisch stumm, streckte sich die heimathliche Fläche gegen Osten. Große milchweiße Maiskolben neigten sich über den Gartenzaun zu mir herüber und weit hinaus lehnte sich Feld an Feld wie auf einem ungeheuren Schachbrett, weißer Roggen wechselte mit braunem Buchweizen und dunklem Weideland. Da und dort drängten sich schwarze Garben wie kleine Bauernhütten zusammen. Ein Feuer brannte einsam am Horizonte und trieb seinen silbergrauen Rauch still und langsam aufwärts. Und wo die Sense hell und scharf erklang, leuchteten mächtige Heuschuber in feuchtem Dunst, lag die Wiese in nassem Schimmer, streckten sich magere schwarze Ziehbrunnen, standen dunkle Maulwurfshügel wie ein ferner Festungsgürtel. Und dort zerschnitt der schnelle blitzende Bergfluß die Gegend, von Sümpfen wie von Stücken eines zerbrochenen Spiegels umgeben [17, S. 108].

Можемо помітити, що серед епітетів зорової семантики домінують епітетиколюрознави. Л. фон Захер-Мазох використовує кольоративи як основного кольорового спектру (*weißer Roggen, brauner Buchweizen, schwarze Garben, tiefblauer Himmel*), так і ті, що виникають на основі кольорової схожості або відповідного кольоровідчуття (*silbergrauer Rauch, milchweiße Maiskolben, dunkles Weideland*).

Загалом у творах німецькомовних письменників Галичини часто трапляються ланцюжки епітетів, які характеризують концепт NATUR/ПРИРОДА. Так, мікроконцепт HIMMEL має таку парадигму: *unsichtbar, kobaltblau, schneidend kalt, tief, still, sommerlich, blaßblau, durchsichtig, goldbestirnt, nächtlich, starr, weitgespannt, fahlgrau, eisig, gewaltig, mißgünstig*. Епітетна характеристика мікроконцепту MOND – *feist und voll und gelb wie ein Kürbis, unsichtbar, vertraut, milchig*; WIND – *herbstlich, scharf, rettend, launisch, heimatlos, böse*; REGEN – *hartnäckig, unermüdlich, prasselnd, mild, melancholisch, tückisch*; NEBEL – *heiß, hauchdünn, graublau, dampfend, silbrig, wohltuend, blind, vielgestaltig, gespenstisch, wohltätig, golden, rosig, übersinnlich, aschfarb, zerrissen, opalen*; LUFT – *blau, still, schalträchtig, schattengrün, hellhörig, herb, matt, stark gewürzt, aufregend, bleiern, einsam, erquickend*; STERN – *rein geputzt, groß glänzend, grün, vereinzelt, plastisch glänzend, matt, einsam, grüngeschliffen, golden, silbrig, ruhig, fremd und friedlich, lieb, nah, lebendig, kümmerlich*; SONNE – *schmerzlich weiß, rot, grauweiß wie geschmolzenes Blei, flüssig, golden, mittätig, silbern, verdeckt, gewitterlich, blaß, schwermutig, kühl, fremd, unbekannt, Gottes wahrhaftig, licht, tröstlich, geschmolzen, zerronnen, schräg*.

Отже, оказіонально-асоціативні епітети є виразним засобом створення яскравої, кольорової картини світу природи. Вони слугують для створення різнопланових, містких і насичених образів. Така багатоаспектна характеристика об'єкта опису дає змогу читачеві цілісно сприйняти різні ознаки зображеного об'єкту і зрозуміти авторські інтенції.

Проблема дослідження когнітивного механізму тропеїчних засобів є перспективною і може бути продовжена у вивченні функціонування інших елементів тропіки, які вербалізують концепт NATUR/ПРИРОДА у творах німецькомовних письменників Галичини, зокрема метафор.

Література

1. Борисов О.О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської художньої прози): автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Борисов Олександр Олександрович. – Донецьк, 2005. – 20 с.
2. Веселовский А.Н. Историческая поэтика / А.Н. Веселовский. – М. : Высшая школа, 1989. – 406 с.
3. Галич О. Теорія літератури: підручник / Галич Олександр, Назарець Віталій, Васильєв Євген. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
4. Гальперин И.Р. Информативность единиц языка / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1974. – 279 с.
5. Квятковский А.П. Поэтический словарь / А.П. Квятковский; [науч. ред. И. Роднянская]. — М. : Сов. Энцикл., 1966. — 376 с.
6. Кубаева Ф. Р. Когнитивно-семантические характеристики перенесённого

- эпитета в английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ф.Р. Кубаева. – Пятигорск, 2009. – 28 с.
7. Онопрієнко Т.М. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови (Семантика. Структура. Прагматика) : автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т.М. Онопрієнко. – Х., 2002. – 19 с.
 8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О.Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2006. – 716 с.
 9. Тырыгина, В.А. Эпитет и жанр / В.А. Тырыгина. – М. : Прометей, 2000. – 228 с.
 10. Список джерел ілюстративного матеріалу
 11. Franzos K.E. Ein Kampf ums Recht : Roman / Karl Emil Franzos. - Berlin : Volksverband d. Bücherfreunde, Wegweiser-Verl. G. m. b. H., 1929. – 515 S.
 12. Morgenstern S. Das Vermächtnis des verlorenen Sohnes : [Dritter Roman der Trilogie Funken im Abgrund] / Soma Morgenstern ; [hrsg. und mit einem Nachwort von Ingolf Schulte]. – 1. Aufl. – Lüneburg : zu Klampen, 1996. – 397 S.
 13. Morgenstern S. Der Sohn des verlorenen Sohnes : [Erster Roman der Trilogie Funken im Abgrund] / Soma Morgenstern ; [hrsg. und mit einem Nachwort von Ingolf Schulte]. – 1. Aufl. – Lüneburg : zu Klampen, 1996. – 283 S.
 14. Morgenstern S. Idyll im Exil : [Zweiter Roman der Trilogie Funken im Abgrund] / Soma Morgenstern ; [hrsg. und mit einem Nachwort von Ingolf Schulte]. – 1. Aufl. – Lüneburg : zu Klampen, 1996. – 379 S.
 15. Morgenstern S. In einer anderen Zeit. Jugendjahre in Ostgalizien / Soma Morgenstern; [hrsg. von Ingolf Schulte]. – Lüneburg : zu Klampen, 1995. – 416 S.
 16. Roth J. Hiob. Roman eines einfachen Mannes / Joseph Roth. – Berlin : Insel Verlag, 2010. – 195 S.
 17. Roth J. Radetzky marsch / J. Roth. – Köln : rororo, 1967. – 244 S.
 18. Sacher-Masoch L. von. Don Juan von Kolomea. Galizische Geschichten / Leopold von Sacher-Masoch; [hrsg. und mit einem Nachwort von Michael Farin]. – Bonn : Bouvier Verlag Herbert Grundmann, 1985. – 205 S.
 19. Sacher-Masoch L. von. Venus im Pelz: [mit einer Studie über den Masochismus von Gilles Deleuze] / Leopold von Sacher-Masoch. – Frankfurt am Main : Insel Verlag, 1980. – 282 S.

Кабов А.В.

асистент кафедри французької філології Львівського національного університету імені Івана Франка

ЛІНГВОПРАГМАТИКА СУБ'ЄКТИВНОГО СПОСОБУ У ПІДРЯДНИХ ОБСТАВИННИХ РЕЧЕННЯХ СУЧАСНОЇ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

Мета цієї статті полягає в аналізі лінгвопрагматики суб'єктивного способу іспанської мови на матеріалі іспанських художніх творів ХХ століття, зокрема Фернандо Аррабала, Ігнасіо Альдекоа, Сальвадора де Мадар'яга, Хуана Рульфо. Наш аналіз базується на постулатах Марії Луїзи Донер, зокрема на її поліфонічній теорії, в якій йдеться про прихильну і неприхильну точки зору щодо змісту підрядного речення. Ці точки зору виражаються за допомогою мовців, які послуговуються тлумаченням слів речення.

Значення суб'єктивного способу може відрізнитися, залежно від контексту. По-перше, беремо до уваги підрядні речення, якими багата іспанська літературна проза. Згідно з постулатами традиційної граматики, суб'єктивний спосіб виражає дію, яка жодним чином не пов'язана з дійсністю і є лише об'єктом, на який спрямовані думки, почуття або воля суб'єкта головного речення. Суб'єктивний спосіб іспанської мови позначає також синтаксичну підпорядкованість дієслова підрядного речення і сприяє появі мовної поліфонії, яка звільняє від прив'язаності до певного стереотипного висловлення.

Суб'єктивний спосіб іспанської мови широко використовується у *підрядних обставинних реченнях*. Варто відразу ж відзначити, що функціонування суб'єктивного способу є синтагматично пов'язаним з низкою сполучників – маркерів умови – *para que, aunque, sin que, hasta que* та ін. В традиційних граматиках йдеться про те, що зв'язок дії підрядного речення з дійсністю проявляється у змісті головного речення в поєднанні з семантикою сполучника. Найпоширенішими підрядними обставинними реченнями в іспанській мові є підрядні *мети, часу, умови*.

Підрядні мети іспанської мови завжди містять суб'єктивний спосіб.

Це пояснюється поліфонією вихідної семантики висловлення, оскільки мета може бути спрямована на досягнення як позитивного, так і негативного результату. Найчастотніші сполучники підрядних мети: *para que, con el fin de que, a fin de que, con el objeto de*. Наприклад: “Toma y recibe el agua Chalchuitlycue, que te hará vigilante, *para que nunca seas tocada del demasiado sueño*» [9, с. 7], “Es el mismo que traigo aquí, pensando que podría dar buen resultado *para que mi padre me reconociera*” [10, с. 4], “Hemos escrito la carta *a fin de que nos incluyeran* en el sorteo” [5, с. 50], “Nos hemos reunido aquí *con el objeto de que* el ministerio nos dé una respuesta” [5, с. 50]. Селекторами суб’єктивного способу є прислівник *nunca*, відсутність заперечення дієслова дійсного способу, стверджувальна форма суб’єктивного способу, іменник *una respuesta*.

Підрядним часу іспанської мови притаманний дійсний та суб’єктивний способи. Дійсний спосіб функціонує тоді, коли головне речення містить теперішній і минулий час або виражає звичну повторювану дію: “*Desde que se casó su hija se ha sentido muy sola*” [12, с. 145], “*A medida que llegaban* los invitados fue repartiendo el aperitivo” [2, с. 56], “*Cuando veía* películas en francés solo entendía la mitad de lo que decían” [2, с. 56], “*Conforme escribimos* el estudio estamos descubriendo todo tipo de detalles interesantes” [2, с. 56]. Суб’єктивний спосіб застосовується тоді, коли дія підрядного речення розглядається як майбутня щодо дії головного. В підрядних часу вживаються такі сполучники: *después de, en cuanto, cuando, hasta que, antes que, en cuanto, tan pronto, siempre que, una vez que, apenas, así que, desde que*: “Una plaga que nomás espera que se vaya la gente para invadir las casas” [10, с. 5], “*Después de que vea* a Salima haremos el plan” [6, с. 287], “Ankara sólo tendrá relaciones con Nicosia *cuando se apruebe* el proyecto de Kofi Annan” [6, с. 287], “... *y antes que* el mercader *se diese cuenta* de lo que ocurría, lo había dejado tan vacío como el primero” [9, с. 21], “*Hasta que* para convencerme la *saque*” [4, с. 183], “*A medida que acaben* el trabajo irán entregándolo aquí” [2, с. 56]. Ці приклади підтверджують, що суб’єктивний спосіб підчиняється правилам узгодження часів іспанської мови. Якщо в головному реченні дієслово діє в одному з теперішніх та майбутніх часів, то в підрядному реченні функціонує теперішній суб’єктивний спосіб. Він позначає майбутню подію, яка передує майбутній події головного речення: “*En cuanto algún zapatero les pegue* el balón, te quedan nuevos” [6, с. 287], “Juan hablará *desde que* termine María *hasta que* el moderador le dé la señal” [2, с. 59]. Якщо ж в головному реченні вживається один з минулих часів, то для вираження майбутньої або теперішньої дії застосовується минулий недоконаний суб’єктивний спосіб, тоді як для позначення минулої дії – давноминулий суб’єктивний: “*Nezahualpalli aguardó* en silencio *a que* el remero *explicase* el milagro” [9, с. 18], “*Nadie vio* exactamente lo que *era*; algunos *hubieran podido* asegurar que llevaba atada una cadenilla de oro, y otros que parecía como un trozo de piedra jade tallado en forma de corazón” [9, с. 17].

З поліфонічного аспекту, підрядні часу містять дві точки зору, адже дія головного речення може відбутися або не відбутися. Селектором є заперечна частка *no* або її відсутність перед формою суб’єктивного способу. Якщо ця частка присутня, то обрана точка зору залежить від значення дієслова. Якщо це значення позитивне, обрана неприхильна точка зору, в протилежному випадку – прихильна точка зору, оскільки негативна семантика частки *no* і дієслова з негативним значенням дадуть загальне позитивне значення для всього висловлення. При відсутності заперечної частки вибір точки зору

залежить лише від семантики дієслова.

Таким чином, словом-селектором у підрядних часу є стверджувальна або заперечна форми дієслів головного речення. Проте, слід відзначити, що важко визначити яка з точок зору і за допомогою якого селектора буде обрана, оскільки невідомо чи відбудеться дія підрядного речення чи ні. Підтвердити реалізованість або відсутність дії може лише інформація з подальшого контексту.

В іспанській мові підрядні умови є одним із найбільших пластів мовлення, де застосовується суб'єктивний спосіб. Для умовних речень, що містять сполучники *con tal de que, a no ser que, en caso de que, siempre que, como, a condición de que, con que, a menos que, como*, завжди притаманний суб'єктивний спосіб, оскільки дії, які вони вводять, неактуалізовані і не підтверджені жодними фактами. Вживання сполучника *si* з дійсним або суб'єктивним способом залежить від ступеня сумніву мовця: якщо мовець вважає умову реальною, то вживається дійсний спосіб. Натомість, суб'єктивний спосіб більше властивий для гіпотетичних та ірреальних речень. Наведемо приклади: “*Si yo tuviera mi casa grande, con aquellos grandes corrales que tenía, no me estaría quejando*” [10, с. 11], “*Apal, si yo fuera invisible iría a dormir a la portería del Palacio Verde*” [4, с. 169], “*Si fueras hijo mío y si yo tuviera el negocio de tu padre, no estarías aquí*” [3, с. 104], “*Si te contara lo sucedido le mentí, - me darías mil excusos por lo que acabas de decir*” [6, с. 294].

Семантика таких речень вказує на неможливість виконання дії в даний час, проте не виключає можливості втілення її в життя в найближчій перспективі. Семантичною особливістю гіпотетичних речень і підрядних умови є відсутність експліцитного слова-селектора, яке б обрало одне семантичне спрямування висловлення. Значення припущення сполучника *si* деактуалізує зміст підрядного речення і вказує на перешкоду у виконанні дії головного речення. Таким чином, загальна семантика висловлення не є транспарентною, оскільки не зрозуміло, чи актуалізується в найближчому майбутньому подія підрядного речення. Зазначимо також, що, крім підрядних умовних речень, кондиціонал в багатьох іспаномовних країнах регулярно з'являється в контекстах теперішнього часу: “*Yo tengo sed: bebería una copa de champagne*”, виражаючи гіпотетичну бажану дію.

Децю іншою є ситуація з ірреальними реченнями, що підтверджують наступні приклади: “*Si hubiese sabido que eran tan estimables estas flores, las habría guardado para vosotras*” [6, с. 302], “*Munich se habría vuelto irreconocible si hubiéramos perdido*” [6, с. 302], “*Si todos estos cambios hubieran triunfado, habría dado lugar a un sistema coherente sin oposición de caso*” [6, с. 303], “*Si alguien hubiera sido capaz de hacerle daño, él la hubiera (habría) desagraviado*” [6, с. 303], “*Tenía que ser pardo, porque al llegar al río que ambos tenían que atravesar, si hubiera sido blanco se hubiera excusado diciendo a su ama : “A mí ya me han lavado”, mientras que si hubiera sido negro hubiera argüido: “No hay agua que me lave a mí”*” [9, с. 13]. Семантика складного кондиціонального та давноминулого суб'єктивного способу вказує на нездійсненну дію, стосовно якої мовець виражає стурбованість. При поліфонічному трактуванні таких речень обирається неприхильна точка зору, і висловленню надається негативне семантичне спрямування, імпліцитним селектором якого є семантичний стереотип наведених часів. Ірреальні речення не можуть обрати прихильну точку зору, оскільки

виражають певне жалкування і навіть бажання здійснення певної дії, яка, врешті-решт, не відбулася.

Приклади інших речень, в яких суб'єктивний спосіб застосовується зі сполучниками *con tal de que, a no ser que, en caso de que, siempre que, como, a condición de que, con que, a menos que, como*: “Veremos la televisión *siempre que* prometas apagarlo a las ocho” [2, с. 70], “*Con tal de que llegues puntual* no habrá problema” [2, с. 70], “*Mientras hubiesen hecho sus tareas antes*, los monitores les dejaban salir por la tarde” [2, с. 70], “*Como lleves ese pantalón* no entrarás conmigo” [2, с. 70]. З погляду поліфонічної теорії, ситуація з обранням єдиного семантичного спрямування висловлення така ж, як у гіпотетичних реченнях – відсутність експліцитного слова-селектора та обмежувальна, умовна семантика сполучників *siempre que, con tal de que, mientras* не дають змогу обрати єдину точку зору.

Отже, типовою рисою підрядних умовних речень іспанської мови є відсутність експліцитних селекторів точки зору. Виняток становлять лише ірреальні умовні речення іспанської мови, які обирають неприхильну точку зору щодо всього висловлення. Гіпотетичним та ірреальним реченням іспанської мови притаманний суб'єктивний спосіб. Можна зробити висновок, що найчастотнішими селекторами суб'єктивного способу іспанської мови є дієслова дійсного способу головних речень.

Слід наголосити на тому, що в іспанській мові суб'єктивний спосіб є категорією психолінгвістичною. Використовуючи його, мовець не є категоричним у своєму висловленні. Навіть за наявності певного семантичного спрямування існує можливість переконати мовця у його вірогідній неправоті. Таким чином, за допомогою суб'єктивного способу, іспанець передає своє ставлення до події, на підсвідомому рівні він дає змогу переконати себе в тому, що існує інший погляд на подію. Це може пояснюватися високим ступенем емоційності, психологізму, семантичною нюансацією іспанського мовлення та характеру. Неабиякий вплив на постійну присутність суб'єктивного способу в мовленні має іспанська академічна освіта, зокрема постійне застосування при викладанні різних навчальних курсів. Іспанська освіта наслідує кращі традиції ораторського мистецтва, різнобічно використовуючи дієслівні парадигми. Ще одна причина постійної появи суб'єктивного способу у мовленні – фонетична прозорість іспанської мови: найпоширеніші форми суб'єктивного способу (теперішня, минула недоконана) з фонетичної точки зору не громіздкі і милозвучні у вимові (*reciba, tenga, estuviera, mandase*), оскільки здебільшого закінчується на голосну і мають парокситонний наголос. На нашу думку, цей чинник а також збереження латинської традиції, сприяли збереженню в іспанській мові майже всієї сукупності форм суб'єктивного способу (окрім майбутньої): “Pan y tomate para que no te escapes !” [4, с. 139], “Entonces le pregunté si podía llevar a mi tía para que me *hiciera* natillas los jueves, que me gustan mucho” [4, с. 153], “. . . porque pensaba que estaría mal que un niño *ganase* por ir con él más que su padre . . .” [3, с. 60], “Tal vez *haya bebido* agua demasiado fría” [3, с. 78], “Le *hubiera gustado* penetrar en el paisaje del calendario de las Publicaciones de Turismo, que un poco ajado y polvoriento pendía a la izquierda de la mesa de despacho.” [3, с. 102].

Література

1. Сабанеева М.К. Функциональный анализ наклонений в современном французском языке : учеб. пособие / М.К. Сабанеева. – Л. : Ленингр. ун-т,

1984. – 104 c.

2. Ahern A. El subjuntivo : contextos y efectos / Aoife Ahern. – Madrid : Arco/Libros, 2008. – 95 p.
3. Aldecoa I. Cuentos / Ignacio Aldecoa. – Madrid : Edición de Josefina Rodríguez de Aldecoa, Catedra Letras Hispánicas, 1994. – 256 p.
4. Arrabal F. Pic-Nic. El triciclo. El laberinto / Fernando Arrabal. – Madrid : Edición de Angel Berenguer, Catedra Letras Hispánicas, 1995. – 272 p.
5. Borrego J. El subjuntivo, valores y usos / J. Borrego, J. Asencio, E. Prieto. – Madrid : Sociedad General Española de Librería, S.A., 1986. – 270 p.
6. Boullal K. Tiempos del subjuntivo / Karima Boullal. – Universidad de Granada, 2006. – 397 p.
7. Calderón de la Barca P. Teatro selecto. T. 1. Dramas religiosos y filosóficos / Pedro Calderón de la Barca. – Madrid : Librería de Perlado, 1904. – 431 p.
8. Donaire M.L. Subjuntivo y polifonía (español, francés) / Maria Luisa Donaire. – Madrid : Arrecife, 2001. – 112 p.
9. Madariaga S. de. Corazón de piedra verde / Salvador de Madariaga. – Barcelona : Salvat Editores, 1995. – 424 p.
10. Rulfo J. Pedro Páramo : novel / Juan Rulfo. – University of Minnesota : Fondo de Cultura Económica, 1973. – 128 p.
11. Sastre Ruano M. El subjuntivo en español / Ruano M. Angeles Sastre. – Salamanca Ediciones Colegio de España, 1997. – 403 p.
12. Solís Evangelina M. P. Contacto y cambio lingüístico : El modo subjuntivo en el español de Los Angeles. Tesis doctoral / Evangelina Maria Pando Solís. – Universidad de Granada, 2005. – 392 p.

Kyrychenko A. G.

Postgraduate student of Kirovohrad State Pedagogical
University after V. Vynnychenko**EXTRALINGUAL FACTORS AFFECTING FOREIGN ACCENT
IN INTERNATIONAL COMMUNICATION**

The growing number of second language varieties of English, caused by its wide use as a lingua franca, has yielded an important area of research addressing the problem of foreign accents in international communication. A significant aspect of this problem is the factors affecting foreign accent, which, researched separately one from another, have not been presented in a systemized study. This paper suggests the review of current research findings from different areas of applied linguistics touching the issue of foreign pronunciation factors. The extralingual factors are presented and discussed. Their classification is provided.

The spread of English in international communication has led to the increase of the number of its non-native speakers. The expanding circle now involves up to one billion L2 users, what outnumbers the inner and outer circles of English taken together [5, p. 61]. A wide use of English as a lingua franca has caused the emergence of its numerous foreign language varieties, e.g. *Spanish English, Indian English, Ukrainian English* etc. They differ from Standard English in a range of phonetic, lexical and grammatical features. Taking into account that L2 varieties diverge mostly from each other phonetically [9, p. 1], pronunciation in international communication is of primary concern.

An important aspect of the phonetic shaping of English as a foreign language is a foreign accent / FA, which has become an important area of research. The significance of the problem of a foreign accent is directly connected with the concept of *intelligibility*. Strict correspondence to language norms is not the primary aim of teaching English as a foreign language, as the main criterion of successful international communication is its mutual intelligibility [9, p. 2]. The absence of “mononorm” [11, p. 94], on the one hand, simplifies the process of foreign pronunciation learning, but, on the other hand, gives rise to different foreign accents which affect intelligibility. The need of better understanding of foreign speech intelligibility calls for detailed study of foreign accent as a complex linguistic phenomenon.

R. C. Major defines a foreign accent as the result of a nonnative pronunciation of individual sounds, their combinations and prosody [13, p. 12]; R. Lippi-Green thinks it is the breakthrough of native language phonology into the target language [12, p. 42]; and J. C. Wells points out that a FA comprises “pronunciation patterns seen as typical of the speech of those for whom English is not the native language [22, p. 1].” These considerations give us reasons to define a foreign accent as a deviation from standard pronunciation, caused by the phonetic system of the L2 speaker’s mother tongue and manifested in listener’s perception.

A FA is affected by lingual factors, such as L1 interference, complexity of L2 phonetic system, L2 spelling system and desire to avoid taboo words [23, p. 87]. The lingual factors,

acting within the language system, have direct influence on foreign accent realization. However, the full understanding of the problem of foreign accent would be impossible without a thorough research of its extralingual factors. Thus, the aim of this paper is to systemize the descriptions of the extralingual factors of a FA and provide their classification.

The analysis of the recent research findings in the area of pronunciation accent allows to divide the extralingual factors into the following groups: 1) anthropological; 2) sociocultural; 3) communicative; 4) psychological; 5) cognitive; 6) didactic (Figure 1).

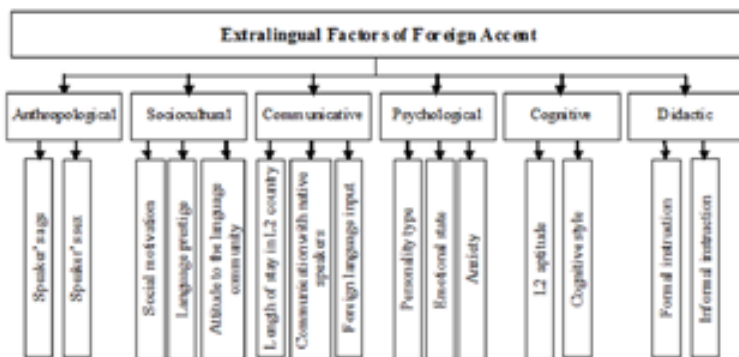

Figure 1. Classification of extralingual factors of a foreign accent

The **anthropological factors** affecting the realization of the foreign accent include speaker's age and sex. The former is recognized to be one of the most important extralingual factors in the acquisition of native-like pronunciation [1, p. 161; 8, p. 3125]. The problem of age in foreign language learning is connected with critical age periods, or sensitive periods [6, p. 492], which represent the biologically determined periods of life during which maximal conditions for language acquisition exist [4, p. 15].

The existing of sensitive periods for acquiring native-like pronunciation is connected with the process of brain lateralization, or the assigning of certain functions to the different hemispheres of the brain [ibid]. Age related changes in pronunciation learning are caused by certain psychophysiological processes, the most important of which is the loss of neural plasticity, or neurofunctional reorganization that influences the processing and storage in long-term memory of information related to the sound system of a foreign language [8, p. 3125].

While native-like acquisition of morphology and syntax in a foreign language may be the result of plasticity in the central nervous system, mastering foreign language phonology also involves neuromuscular aspect, which directly influences L2 sounds production [4, p. 15].

T. Scovel argues that during a person's life there can be only one sensitive period for acquiring native-like pronunciation. It lasts till 12-year-old age of a speaker [20, p. 398] and finishes much earlier than sensitive period for learning grammar [6, p. 492].

Nevertheless, not all the scholars support the hypothesis about the influence of age on the effectiveness of foreign pronunciation acquisition. Cognitive researches indicate that children and adults perceive sounds in a very similar manner, and differences between

the two age groups may be related more to the external circumstances than to any innate differences in ability [4, p. 16]. Besides, experimental studies [15], which involved the material of different target languages and speakers of different L1s, have proved that even after sensitive periods for learning L2 pronunciation, non-native speakers are able to acquire a foreign pronunciation at the same level as L1 speakers.

We explain the existence of opposite opinions on the problem of age in the foreign pronunciation acquisition by the influence of other lingual and extralingual factors, which in different researches had larger or smaller influence on pronunciation acquisition. This makes us suggest that foreign accent factors should be studied in their complex unity.

One more anthropological factor, affecting foreign pronunciation, is speaker's sex. Females tend to better L2 pronunciation acquisition and the use of more prestigious variants of pronunciation in comparison with males [6, p. 22]. Besides, as J. Flege's research results show, speaker's sex also affects the influence of other extralingual factors of foreign accent [8, p. 3130]. Thus, female speakers, who started learning a target language in the sensitive period for acquiring native-like pronunciation, got better L2 pronunciation than male speakers of the same age group. However, the L2 pronunciation of females, who started learning a target language after a sensitive period, was worse than the pronunciation of males of the same age group [8, p. 3132]. Gender differences are also detected in the motivation component of L2 pronunciation acquisition, which will be described in more details below.

We hold the view that the **sociocultural factors** of a foreign accent include speaker's social motivation, the attitude to the target language and the language community who speak it as a mother tongue. The social motivation in foreign language pronunciation acquisition is distinguished into integrative and instrumental [1, p. 161]. The integrative motivation implies the speaker's intentions to integrate into the social and cultural environment of the target language and causes his/her desire to acquire native-like pronunciation [8, p. 3131]. The instrumental motivation supposes the necessity of L2 learning for satisfying some specific, mainly economical, needs [8, p. 3131]. It is characterized by the preserving the language features of L2 speaker's cultural identity. The strength of motivation also plays an important role in L2 pronunciation acquisition.

In the process of L2 learning the motivation character and intensity can change, transforming from integrative on the early stages of foreign language acquisition to instrumental on its later stages [21, p. 237].

Speakers' social motivation to some extent depends on their sex. Females are apt to have the instrumental motivation in most cases, while males demonstrate both the instrumental and integrative motivation [8, p. 3131].

The prestige of the target language among other foreign languages in the world and speaker's positive attitude to the target language community who speak it as a mother tongue facilitate better L2 pronunciation acquisition [1, p. 162].

The **communicative factors** comprise the stay in the country of native speakers, the experience of communication with native speakers in the native country of L2 learners, and the length of a foreign language input.

The speaker's language environment influences the effectiveness of the L2 pronunciation acquisition. The time, spent in communication with native speakers, either in their country or in the country of L2 learners, to the great extent defines the quality of foreign pronunciation [1, p. 162]. Communication with L1 speakers provides foreign

language learners with, firstly, the standards of L2 pronunciation to follow and, secondly, the practice of L2 use, allowing to form and develop articulation skills.

Being a significant factor, the stay in the foreign language environment is not enough for nativelike L2 pronunciation. The high level of motivation of the acquiring non-accented pronunciation, language aptitude and the ability to get native-like pronunciation even after a sensitive period are the essential conditions of successful acquisition of a foreign language sound system [1, p. 162].

The effectiveness of L2 pronunciation acquisition depends on the length of the foreign language input. The longer the speaker learns the target language, the better his/her L2 pronunciation should be [8, p. 3130]. Though, the length of foreign language learning is a foreign accent factor only till the moment of fossilization of pronunciation, which is the fixing in speaker's language consciousness of erroneous phonetic units that cannot be corrected [7, p. 7].

The **psychological factors** include speaker's emotional state, anxiety and personality type. The emotional state actualizes in emotional tension or emotional calmness. The state of emotional tension causes problems in foreign speech production and perception mechanisms, and the state of emotional calmness reduces anxiety connected with the correctness of foreign language use and aids L2 pronunciation acquisition [2, p. 74-75]

The language anxiety is defined as speaker's worries related to foreign language use, which can have positive or negative influence on L2 acquisition [3, p. 352]. The personality type represented by extraversion and introversion can also influence the effectiveness of foreign pronunciation acquisition. Extraverts tend to be more open for communication than introverts, thus, they have more language practice and acquire a foreign language sound system faster [ibid].

The **cognitive factors** of a foreign accent comprise speaker's foreign language learning aptitude and cognitive style. L2 aptitude is defined as "the ability to succeed in learning a foreign language given adequate instruction and/or experience [17, p. 268]." The language aptitude is at least partially independent of other cognitive abilities such as general intelligence [17, p. 269].

Foreign language learning aptitude include the following cognitive abilities: 1) phonemic coding ability, which is the capacity to process auditory input into segments which can be stored and retrieved; 2) inductive language learning ability, meaning the capacity to pick up language through exposure; 3) grammatical sensitivity, comprising the ability to analyze language and figure out rules; 4) associative memory capacity, denoting the amount of rote learning activity needed to internalize foreign language material [19, p. 90].

The phonemic coding ability, or phonological ability [14, p. 73], involves phonological awareness and phonological working memory. The phonological awareness means speaker's understanding that speech consists of individual sound units, which can be manipulated to convey some meaning. The phonological working memory, with the phonological loop as its major component, mediates language learning by providing the temporary storage of unfamiliar sound forms until more permanent representations are formed in long-term memory [14, p. 73-74].

The cognitive style is a set of common tendencies affecting the way the person perceives and categorizes the surrounding world. In foreign language learning speaker's cognitive style is an important factor and refers to a range of person's usual patterns of mental

functioning, which form the basis for gathering, organizing and processing information when learning [16, p. 440].

The concept of cognitive style was formed in the context of Gestalt-psychological researches of field and person's behavior in the field, that's why the main parameter of a cognitive style is *field dependence* or *field independence* [18, p. 5]. The field dependence is characterized by the person's orientation onto external issues during mental activity, while field independent people are ruled by their own knowledge and experience, the main reason for their learning is inner motivation, but not the external influence [ibid]. The findings of the experimental research on the Spanish material have shown that field independent speakers are apt to more effective acquisition of foreign pronunciation than field dependent ones [6, p. 24].

The *didactic factors* of a foreign accent include various methods of teaching foreign languages, which can be combined into two main approaches: formal and informal instruction [10, p. 107; 6, p. 611]. The formal instruction implies the development of declarative knowledge with the help of detailed explanation of the rules, some limited number of exercises and strict control [10, p. 107]. The informal instruction is aimed at the development of procedure knowledge by means of involving students in communicative activity, where the focus is on using the language, not on the knowledge about it [ibid]. In L2 pronunciation acquisition formal instruction provides better results than informal [8, p. 3130]

In sum, extralingual factors comprise *anthropological factors* (speaker's age and sex), *sociocultural factors* (motivation, language prestige and attitude to the L1 community), *communicative factors* (stay in L2 country, communication with native speakers, the length of foreign language input), *psychological factors* (emotional state, anxiety, personality type), *cognitive factors* (foreign language aptitude, cognitive style), *didactic factors* (formal and informal instruction). Several factors can operate in clusters with greater or smaller influence, therefore it is important to take into account their complex effect on a foreign accent.

References

1. Abu-Rabia S. Factors affecting accent acquisition: the case of Russian immigrants in Israel / Salim Abu-Rabia, Salman Lliyan // *The Reading Matrix*. – 2011. – Volume 11. – № 2. – P.160-170.
2. Alcon W. Changing Fossilized Pronunciation / W. Alcon // *TESOL Quarterly*. – 1984. – Vol. 18, №1. – P. 71-84.
3. *Alcon 1998*: Alcon E. Input and Input Processing in Second Language Acquisition / E. Alcon // *International Review of Applied Linguistics*. – 1998. – Vol. 36, №4. – P. 343-363.
4. Celce-Murcia M. Teaching pronunciation: a reference for teachers of English to speakers of other languages / M. Celce-Murcia, D. M. Brinton, J. M. Goodwin. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 447 p.
5. Crystal D. English as a global language / David Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 228 p.
6. Ellis R. The study of Second language acquisition / Rod Ellis. – Oxford: Oxford University Press, 1994. – 824 p.

7. Eubank L. The current state of interlanguage: Introduction / Lynn Eubank, Larry Selinker, Michael S. Smith. – John Benjamins Publishing, 1995. – 293 p.
8. Flege J. Factors affecting strength of perceived foreign accent in a second language / James E. Flege, Murray J. Munro, Ian R. A. MacKay // Acoustic Society of America. – 1995. – № 97 (5) Pt. 1. – P. 3125-3134.
9. Jenkins J. The Phonology of English as an International Language / J. Jenkins. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 258 p.
10. Johnson K. An introduction to foreign language learning and teaching / Keith Johnson. – Pearson Education, 2008. – 378 p.
11. Kachru B.B. The Alchemy of English: The Spread, Functions, and Models of Non-native Englishes / B. B. Kachru. – Illinois: University of Illinois Press, 1990. – 200 p.
12. Lippi-Green R. L. English with an accent: language, ideology and discrimination in the United States / Rosina L. Lippi-Green. – Routledge, 1997. – 286 p.
13. Major R. C. Foreign accent: the ontogeny and phylogeny of second language phonology / Roy C. Major. – Routledge, 2001. – 211 p.
14. Meschyan G. Cognitive factors in second-language acquisition and literacy learning: a theoretical proposal and call for research // Sillman E. R. Handbook of language and literacy / Gayane Meschyan, Arturo E. Hernandez. – Guilford Press, 2005. – P. 73-82.
15. Moyer A. Ultimate attainment in L2 phonology: the critical factors of age, motivation and instruction / A. Moyer // Studies in Second Language Acquisition. – 1999. – № 21. – P. 81-108.
16. Oxford R. L. Language learning styles: research and practical considerations for teaching the multicultural tertiary ESL/EFL classroom / R. L. Oxford, M. E. Hollaway, D. Horton-Murillo // System. – 1992. – № 20(4). – P. 439-456.
17. Ross S. Aptitude-exposure interaction effects on Wh-movement violation detection by pre-and-post-critical period Japanese bilinguals // Robinson P. Individual differences and instructed language learning / Steven Ross, Naoko Yoshinaga, Miyuki Sasaki. – John Benjamins Publishing, 2002. – P. 267-301.
18. Saracho O. N. Teachers' and students' cognitive styles in early childhood education / Olivia N. Saracho. – Greenwood Publishing Group, 1997. – 206 p.
19. Savielle-Troike M. Introducing second language acquisition / Muriel Savielle-Troike. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 232 p.
20. Scovel T. The recognition of foreign accents in English and its implications for psycholinguistic theories of language acquisition / T. Scovel // Proceedings of the Fifth international Association of Applied linguistics. – 1981. – May. – P. 389-401.
21. Smit U. Motivational Patterns in Advanced EFL Pronunciation Learners / U. Smit, Ch. Dalton // International Review of Applied Linguistics. – 2000. – Vol. 38, №3, 4. – P. 229-247.
22. Wells J. C. Accents of English: an introduction / J. C. Wells. – Cambridge: Cambridge University Press, 1982. – 300 p.
23. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю.А. Жлуктенко. – К.: Вища школа. Изд-во при Киевск. гос. ун-те, 1974. – 176 с.

Лопушанський В.М.

кандидат психологічних наук, доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
Україна

Пиц Т.Б.

кандидат філологічних наук, доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
Україна

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНИХ СЛІВ У БОЙКІВСЬКОМУ ГОВОРІ

Перший опис і аналіз німецьких запозичень у бойківському говорі здійснив М. Онишкевич у 1970 р. ще до укладення ним словника бойківських говірок. У статті «Германізми в бойківському діалекті» він поділив усі слова німецького походження на дві групи: 1) військові германізми (81); 2) побутові германізми (122) [3]. Щодо рівня знайомості різних верств населення бойківського регіону з німецькими запозиченнями, він вказує на те, що через те, що населення Західної України відбувало військову повинність в австрійській армії, слова першої групи можна, з деякими застереженнями, вважати тільки «чоловічими» [3, с. 38]. Зважаючи на те, що це дослідження проведене ще у другій половині ХХ ст., виникає питання, чи змінився рівень знайомості різних поколінь бойків з німецькими словами і чи повним є перелік німецьких лексичних запозичень, укладений М. Онишкевичем для бойківського регіону?

Щоб відповісти на ці запитання нами проведено опитування студентів та їхніх прабатьків [4]. Загалом опитано 62 студентів факультету романо-германської філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка у віці 18-22 років, а також їхніх 14 прабатьків у віці 70-97 років. Студентську молодь розділено на дві групи: сільську і міську. До першої групи зараховано 37 осіб, що народилися і виросли у селах. Сюди частково зараховано молодь, що проживає у містах, але має постійні контакти з своїми (пра)батьками на селі. До міської молоді віднесено 25 осіб, що народилися і виросли у бойківських містах.

Виходячи із власного досвіду та спостережень, для опитування респондентів укладено два списки слів: 1) слова німецького походження – 186; 2) слова, що поширилися у бойківський говір через німецьку мову – 40.

З 186 слів німецького походження міській молоді відомі 66 слів, сільській – 103, їхнім прабатькам усі 186. З'ясовано, що у словнику М. Онишкевича не засвідчене 81 німецьке запозичення, що було відомим опитаним особам: аусвайс, байц, байцувати, бритванка, бурміст(е)р, буцигярня, варстат, васервага, вербувати, вербунок, гайцувати, гельма, гендлювати, гешэфт, гүциль, гринадля, дратва, керат (кірат), кольба, клямбрувати, клямка, кнаїпа, крүси, ладувати, ладүнок, лантүх, манка (наробіти манки), машінгвер, мельдувати, мельдүнок, мүштук, ніт, нітувати, обершт, на пас блін (фаст блінд), поташ, пляцкарта, плячок, помпа «насос», рүра (рүрка), райцувати,

ратунок, рихт (не мати рихту, що тобі не рихт?), смалець, сторцом, сторцувати, течка, трагати, тран, трафити, *фельцувати*, фердунклі, фертик, фірманити, фіранка, фраер, цімерман, цалівка, цінгіль, цинтой, шанець, шляфрочок, шутер, шутрувати, шалівка, шахер-махер, швагро́ва, шварц (чорний як шварц), шельма, шкварок, шльондра, шлюс, шма́йсер, шмельц, шмір, шмірувати, шпрайц (шпрайцувати, давати шпрайцу), штáба, штáм(а), шурувати «дуже сильно терти, мити», шурувати (шуруй звідси!) «забиратися геть».

До частини лексики, задокументованої у «Словнику бойківських говірок», зафіксовано інші паралельні варіантні назви. Так М. Онишкевич подає лексему вінчувати, а наше опитування засвідчило також форму вінчувати, інші лексеми мають такі варіанти: вóрчик, ўóрчик і брчик; ўрльо́п – вурльо́п; гиндляр, гандл'ар – гендляр; гінзла – гільза; обчас – обца́с; *опцьонгі – опцьонги; ратовати – ратувати; совтис – шовтис; фánва – фáма; шіфля – шу́фля*.

Інша частина слів отримує додаткові семи. Так гáдра не лише «шельма», як нотує М. Онишкевич, але й «зла, сварлива жінка»; драб «ледащо, жебрак» але й «негідник»; ка́мфотер «1. Денщик; 2. Гицель» також «солдат, який доглядав хворих»; кле́ц «колода», кле́чок «колодка» також «брус», «брусок», ля́да «1. Прилавок; 2. Дрючки для погрузки грубого дерева на віз; 3. Скриня для зерна» також «частина ткацького верстату»; ра́ф «1. Обруч колеса; 2) широкий обруч на краю колодки колеса» також «шина»; рихтувати «готувати» також «готувати їжу»; сьні́т «1. Надгнила колода; 2. В'язка дров» також «1. Різання; 2. Переріз; 3. Відрізок колоди»; трам «1. Підвалина; 2. Колода» також тра́м(а) «дуже довга і тонка колода»; футру́на «скринька з дощок для вікон» також «рама для вікна або дверей»; фі́рман «1. Візник; 2. Деталь воза – частина окуття на кінці дишля» також «іздовий»; ця́мбру́на «цямрина», ця́мру́на «дерев'яна будівля над колодязем»; шо́па «приміщення для сільськогосподарського реманенту, сарай, повітка» також «покрівля для захисту дров від дощу»; шпі́ц «1. Шпиль; 2. Гострий шип підкови; 3. Гостре закінчення предмета» також «передня частина взуття, носок».

Також з 40 слів, що поширилися у бойківський говір з третіх мов через німецьку, міській молоді знайоме 21 слово, сільській – 31, їхнім прабатькам – усі 40. Незасвідченими у словнику бойківських говірок є 15 слів (ба́йнет, заката́рений, золюва́ти, кант, капу́т, краватка, кре́денс, куйо́н, по́мпа «пишність», та́ца, фа́йний, фесту́ни, чикуля́да, шпацерува́ти, штуба́к). Також до вже засвідчених раніше слів «словником бойківських говірок» засвідчено інші паралельні варіантні назви: гонт до го́нт(а), зу́пка (жу́пка) до жу́па і ка́тер до ка́тар. Ще одне слово розширює семантику – ко́рба, яке М. Онишкевич занотував із значенням «нагін дерева на машину, вагон» отримує сему «вал з ручкою (січка́рня, колодязь)».

Згідно нашого дослідження, відомими усім віковим групам респондентів і відповідно найбільш поширеними у селах та містах Бойківщини є 65 німецьких слів: бамбе́тель, бра́дру́ра, бритва́нка, ві́нкель, варста́т, васерва́га, вінчува́ти, вурльо́п, гайцува́ти, га́нок, гвалт!, гвалтува́ти, ге́ндель, гендляр, гендлюва́ти, геше́фт, глянцпа́пір, глянцува́ти, грина́ддя, ди́шиль, замельдува́ти, замельдува́тися, кля́мка, ко́ц, кр́иси, ла́та, ладува́ти, ладу́нок, ланту́х, обца́с, по́таш, пу́цер, пляцка́рта, пляцо́к, пуцува́ти, ру́ра (ру́рка), райзува́ти, ратува́ти, рату́нок, ру́нка, рихтува́ти, смалець, сто́дола, стру́цель, те́чка, трагати, трафити, фі́ра, фі́рман, фі́ранка, фра́ер, цвек, шо́па,

шўтер, шутрувати, шўфляда, шваґер, шваґрова, шельма, шкварок, шльондра, шмір, шмірувати, шпўлька, шпрїха.

Також усім віковим групам знайомі такі слова (21), що поширилися у бойківський говір за посередництвом німецької мови: жовнір, закатарений, зўпка (жўпка), кавалер, кант, капўт, катер, келїшок (килішок), краватка, лямпа, мармуляда, пасти, пасувати, поліція, помпа «насос», таріль, таца, файний, фіртка, чикуляда, шпацерувати.

Зіншого боку, відомими лише найстаршому поколінню і відповідно на межі зникнення є 73 слова німецького походження: аусвайс, байц, байцувати, бўкарт, бурміст(е)р, варуватися, вариаб, (в)брчик, гвер, гвинт, гебанок, гельма, гїциль, гїцкатися, граґарь, дубельтївка, камфотер, керат (кірат), кольба, кібель (тібель), клец (клєчок), клямбра, клямбрувати, ліґарь, лїйбик, майзель, манка (наробити манки), машингвер, морґ, мўштук, нїпати, нїт, нїтувати, обершт, опцьонґи, на пас блін (фаст блінд), полўмацьк, рашпель, райц, райцувати, раф, рихт (мати рихт, не мати рихту, що тобі не рихт?), рїнь, сівтис, становця, сторцувати, сьніт, трам(а), тран, траф'ятися, триб, фама, фельцувати, фердўнклі, філюнок, фольґа, фольгувати, футрїна, цімерман, цалївка, цаль, цїнгіль, цинтїй, цїха, цурїк, цямбрїна, шанець, шляфрочок, шалївка, шалювати, шахер-махер, шмайсер, шмельц. Та сама ситуація із такими запозиченнями, витоки яких не у німецькій мові: аґрафка, бужа, гонт, камізелка, ковнір, конїрувати (кимось, когось), куйбн, помпа «пишність», т(р)инькувати, цимпїна.

Мїській молоді незнайомими є такі запозичення, що на слуху є у їхніх сільських ровесників (37): блят, бляха, валець, вербувати, вербўнок, гадра, гальба, гїбель, гїблювати, гїльза, грис, дєка, дзїґар (дзигарок), драб, дратва, кнаїпа, люфа, люфт, ляда, мельдувати, мельдўнок, опцьонґи, пашак, райтки, розталювати, сторцом, фєртик, фїльварок, фїрманити, цєльта, шўфля, шварц (чорний як шварц), шїна «рейка», шлюс, шлюфка, шпїц, шурувати. Також невідомими їм є 10 запозичених через німецьку мову слів: акурат, байнет, золь, золювати, корба, крєденс, файка, фестїни, штахєта, штубак.

Отже, встановлено, що велика частина німецьких запозичень, а також тих, що поширилися у бойківський говір через німецьку мову і були широко відомими ще другій третині ХХ ст., на початку ХХІ ст. є на межі зникнення і не однаково знайомими і використовуваними у мїській та сільській місцевостях. Тому соціолінгвістичні дослідження повинні допомогти фіксувати зміни у використанні розмаїтої лексики, доповнювати існуючі словники новими даними, що не увійшли до них. Наступні опитування можна робити більш спеціалізованими, наприклад охопити спеціалізовану фахову лексику (лісосплав, лісорубство, будівництво чи інші галузі ремесел). Відтак подальші дослідження у даній галузі залишаються перспективними і актуальними.

Література

1. Лопушанський В.М., Пиц Т.Б. Німецькомовні лексичні запозичення у південно-західних говорах України. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Дрогобич: Посвіт, 2011. – 122 с.

2. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. – К.: Наукова думка, 1984. – Ч. I-II.
3. Онишкевич М.Й. Германізми в бойківському діалекті // Іноземна філологія, 1970. – Вип. 21. – С. 38–45.
4. Lopuschanskyj W., Pyts T. Deutsche lexikalische Entlehnungen in der bojkischen Mundart // Транскультурні студії австрійсько-українських літературних, культурних та мовних контактів. – Дрогобич: Посвіт, 2012. – Т. 1. – С. 38 – 54.

Норець Тетяна Михайлівна,кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії мови та літератури
Таврійського національного університету
м. Сімферополь.**НОРМА І УЗУС НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ МОВИ**

Система мови зміцнюється нормою на всіх етапах її розвитку. Поняття об'єктивної мовної норми співвідноситься з поняттям системи мови, норми і узусу. Поняття системи мови було обґрунтовано відомими французькими лінгвістами Ф. Де Соссюром і І.О. Бодуеном де Куртене. Велику роль в дослідженні системного підходу до розвитку мови відіграли праці українського мовознавця О.О.Потебні. Положення про системний характер мови застосовується в сучасній лінгвістиці до мови загалом, але найбільшою мірою до фонетичного рівня мови. „Система мови - це система моделей, цілком не реалізована в окремих текстах; формальні можливості, надані мовою, ніколи не можуть бути використані повною мірою”[1, с. 9]. Інакше кажучи, мова містить мовні явища, властиві конкретним висловленням усіх мовців, які належать до однієї нації у певну епоху.

Французький лінгвіст Е. Морен запропонував поняття «відкритої системи», яке виходить за рамки дихотомічної опозиції між природними науками і гуманітарними: „ чіткість рамок поняття „система” знаходиться не тільки в самій системі, але також у її зв'язку з навколишнім світом і в тому, що таке відношення зумовлюється відношенням простої залежності й конститує систему. Дійсність, таким чином, втілена як у самій реляції, так і в розбіжності між відкритою системою та її оточенням. Цей зв'язок дуже важливий як в методологічному, так і в теоретичному й в емпіричному аспектах. З погляду логіки система може визначатися тільки через її оточення, що є для неї одночасно своїм і чужим.”[2, с.31-32]. Така властивість мовної системи як динамічність тісно пов'язана з поняттям відкритості системи і виражається вона постійними змінами і постійному розвитку мови, пристосуванні до мов існування, яка полягає не тільки в тому, що в мові є, а й у тім, що в ній можливе.

На відміну від системи, можливості якої дуже широкі і включають синхронний і діахронічний стан мови, мовна норма - це загальноприйнята в даній мові реалізація можливостей системи. Це сукупність стійких, традиційних елементів системи мови, які історично відібрані і закріплені суспільною мовною практикою, які є обов'язковими для носіїв літературної мови на певному етапі розвитку суспільства. Таким чином система значно ширше норми, в нормі реалізується лише незначна частина можливостей, закладених у системі. Щодо норми вимови і фонологічної системи, то норма є обмеженням варіантності останньої.

Одним із важливих компонентів функціонування мови в даному мовному колективі є мовна свідомість. Вона являється одним із факторів, який впливає на чинні норми і вибір мовних засобів. Мовна норма має тісні зв'язки з практикою мовного спілкування і розвивається під час змін, які відбуваються в мовному колективі. В політизованій спільноті стан мовної свідомості значно впливає на саму систему мови,

особливо на її орфоепію та орфографію.

З іншого боку, норми протистоять узус, що віддзеркалює специфіку мови в плані її функціонування. В узусі мова виступає як сукупність навичок, розповсюджених у суспільстві. Така характеристика мовних одиниць визначає умови й частоту їхнього вживання. Отже узус і норма можуть збігатися, а можуть різнитися. Головною відмінністю норми від узусу є її кодифікований характер. Узус є вільнішим ніж норма, він не обмежений ніякими рамками і підпорядковується лише мовній стихії, тоді як норма, встановлена в спеціальних дослідженнях, підлягає обов'язковій кодифікації, фіксується в різноманітних словниках і довідках.

Існує дві точки зору щодо питання чи є норма єдиною, або ж можливі її варіанти. Прихильники першої точки зору (Косеріу Є., Семенюк Н.Н.) вважають, що норма єдина, але є декілька узусів: просторічний, діалектний, професійний, територіальний.

Прихильники множинності норм у мові (Каспранский Р.Р., Ступін Л.П.) стверджують, що в мові існує своєрідна система норм, відповідно до наявності мовних різновидів. Однак, дослідження норми не кодифікованих різновидів національної мови має певні труднощі, адже основним предметом вивчення в науці про мову є не індивідуальне говоріння, а компоненти, що утворюють даного соціального угруповання, дослідження норми в свою чергу вимагає ніби тимчасового пристосування до даного середовища. Л.А.Вербицька вважає, що "необхідно чітко розрізняти норму кодифікованої літературної вимови (чималий відсоток реалізацій повного типу вимови) і норму розмовного мовлення, мовлення спонтанного, не підготовленого завчасно (чималий відсоток реалізацій неповного типу)" [3, с. 104-105]. При цьому критерієм нормативності того чи іншого явища в розмовному мовленні є його наявність у мовленні багатьох осіб, які опанували літературну мову. Головною відмінністю норм розмовного мовлення від норм кодифікованої літературної мови є їхня значна варіативність. Вважаємо за доцільне виділити два типи норми - норму реальну, лінгвістичну, внутрішньомовну, розглядувану як результат дії соціальних факторів, які пов'язані з існуванням мови у певному мовному колективі у певний момент часу, а також норму кодифіковану, що є результатом вибору, який зробила одна людина, чи група людей як зразок для вживання.

Більшість французьких дослідників виділяють три типи норм: об'єктивну мовну норму (аксіологічна норма), що включає регулярно відтворені і кількісно переважаючі мовні явища; соціальну прескриптивну норму; норму-зразок. Явища, які розглядаються об'єктивною нормою надаються системою мови. Соціальна прескриптивна норма здійснює вибір мовних варіантів, розподілених за різними соціальними і стилістичними рівнями. Норма-зразок становить деяку методологічну абстракцію. Таким чином, об'єктивна норма відповідає лінгвістичній реальності, прескриптивна норма - участі суспільства в урегулюванні мовних процесів, і суб'єктивна норма визначає зв'язки між двома попередніми типами норм. Мова постає в потрібному вимірі: як інструмент, використовуваний у реальності й оцінюваний з позиції об'єктивної норми, досліджуваний відповідно до прескриптивної норми і віртуально опосередкований у свідомості мовців у межах суб'єктивної норми. Таким чином, кілька норм різного типу можуть співіснувати в синхронії, і дозволяють розглядати комунікацію як причину лінгвістичної нормалізації, а не як її наслідок.

Аксіологічна норма розглядається як варіант, обумовлений не одноманітністю суспільства, що здійснює свідомий вибір якоїсь звукової моделі з їх безлічі. Сучасна норма вимови узагальнює результати функціонування фонологічних одиниць у різних соціально-стилістичних ситуаціях мовлення, не тільки у центрі, але й на периферії.

Кодифікація в сфері літературної вимови є надзвичайно складною у зв'язку з підвищеною нестабільністю орфоепічних норм варіативності норми вимови не лише в перспективі історичного розвитку, а й на синхронному зрізі. Можна сказати про два типи нестабільності неоднозначності мовної норми, що потребує вибору одного з варіантів, що може обмежувати систему мови, у певний спосіб гальмуючи її розвиток.

Список використаної літератури

1. Бондарко Л.В. Фонетика спонтанной речи. / Л.В. Бондарко, Л.А.Вербицкая, Л.В.Зиндер и др. [Уч. пособ.] / Отв. Ред. Н.Д.Светозарова. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1988.- 245с.
2. Morin E. Introduction à la pensée complexe. - Paris: ESF Ed., 1990.- 158 p.
3. Вербицкая Л.А. Вариативность нормы и типы произнесения. / Л.А. Вербицкая // Экспериментально-фонетический анализ речи : Проблемы и методы : Межвуз. сб.- СПб: Изд-во СПбГУ.-Вып.3.-1997.-С.104-105.

**МУЛЬТЯЗЫЧНЫЕ КАЛАМБУРЫ-ИМЕНА ПЕРСОНАЖЕЙ
В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ В.В. НАБОКОВА**

Понятие и термин мультязычные каламбуры введено в лингвистический обиход А.М. Люксембургом и Г.Ф. Рахимкуловой [5]. Мультязычный каламбур предполагает языковую игру, основанную на языковых единицах нескольких (не менее двух) этнических языков, при которой слово одного языка становится внутренней формой слов другого, таким образом слово в художественном произведении приобретает мотивацию, несущую с собой дополнительные пласты содержания. Объектом нашего исследования являются анаграмматические [11] мультязычные каламбуры. Мы проанализируем две фамилии: Ганин из романа «Машенька» и Зонья Бергман из рассказа «Звонок».

Роман «Машенька» – первый роман В.В. Набокова. Мы намерены доказать, что он содержит исподволь проводимый писателем манифест, что такое, по его мнению, писательство.

Фамилия главного персонажа – Ганин – происходит от имени Гавриил, в переводе на русский язык «божественный воин» [10]. Подтягин называет Ганина «будущим спасителем России» [7, с. 116]. Дни празднования, посвящённые прославлению архангела Гавриила: 8 апреля, 26 июля, 21 ноября. Накануне 8 апреля заканчивается действие романа «Машенька». Примерно 26 июля Ганин решает заговорить с Машенькой, приглашает её покататься на лодке. Только в ноябре Машенька возвращается с дачи в Петербург, Ганин уехал из деревни в конце августа. Гавриил открывает тайное знание Бога, он благовестник. Гавриила Господь посылает для возвещения и разъяснения Божественных тайн. Моисея Гавриил научил в пустыне книжному писанию. Пророку Даниилу поведал о времени первого пришествия Христа в мир. Святой праведной Анне возвестил, что у неё родится дочь Мария, о которой благословятся все племена земные. То же сообщил и праведному Иоакиму. О предстоящем рождении Иоанна Крестителя возвестил его отцу, священнику Захарии, о рождении Спасителя – Пресвятой Богородице. Когда Иисус Христос родился в Вифлееме, Гавриил сообщил об этом пастырям, стерегущим свои стада. Он явился к Христу перед его страданиями. Он же явился мироносицам и возвестил им о воскресении Господнем. Святая церковь изображает его с фонарём, внутри которого горит свеча, в правой руке и с зеркалом из зелёного ясписа с чёрными и белыми пятнами – в левой [4], потому что Гавриил есть вестник судеб Божиих о спасении рода человеческого, судьбы же Божии бывают сокрыты до времени их исполнения, и, по самом исполнении, постигаются только теми, которые неуклонно смотрят в сердце своё, как в отражение слова Божия и своей совести [1]. Гавриил вместе с другими архангелами стоит во главе небесного воинства. Его особая функция – молитва за живущих на земле. Фамилия, даже чужая, если человек живёт с ней, пользуясь подложным паспортом, накладывает отпечаток на носящего её.

Фамилия Ганин анаграммой связана с изгнанием и изгнанником в русском языке и с gone – умерший, пропащий, ушедший, то, что ушло – в английском. Окончательное выздоровление Ганина в конце романа, однако, происходит потому, что он перестаёт смотреть на жизнь в Европе, Африке, за границей как на изгнание. Алфёров обращается к нему: «Леб Лебович». Leben в немецком языке обозначает жить, жизнь. Ганин выбирает жить, а не предаваться воспоминаниям. В.В. Набоков, размышляя о судьбе российских эмигрантов, проводит мысль о расширении в связи с этим сферы влияния и присутствия русской культуры и русской литературы в мировой культуре и литературе. Теперь русскоязычные писатели живут не только в России. Такая же идея проводится В.В. Набоковым в рассказах «Круг», «Звонок» [17; 18]. В романе много раз упоминается жёлтый цвет, символизирующий границу и её переход [16]. Психологи пишут, что жёлтый цвет – это цвет, помогающий понять новые идеи и точки зрения других людей, цвет оптимизма, связанный с ощущением свободы и самореализации. Жёлтый цвет указывает на потребность раскрыться, так как в раскрытии начало всех изменений – стремления к счастью, подвижности, радостному будущему. В. Кандинский писал: первое движение жёлтого цвета к человеку, это цвет, обволакивающий теплом; второе движение – стремление перешагнуть границы, рассеять силы в пространстве. Жёлтый, золотой, оранжевый – это цвета солнца. Корабль – символ транспортного средства, которое перевозит небесные тела. Солнечный бог Ра в Древнем Египте проплывает по небу на «Ладье Миллионов лет», а по ночам плывет под землей, по подземному Нилу на ладье «Месектет». Корабль – транспортное средство, которое перевозит людей в потусторонний мир, у В.В. Набокова это не обязательно царство мёртвых, это может быть мир художественного произведения. Ганину знакомо страдание Г.Р. Державина, что водопадом времени всё будет поглощено. «Куда всё это делось, – вздохнул Ганин. – Где теперь это счастье и солнце, эти рюхи, которые так славно звякали и скакали, мой велосипед с низким рулём и большой передачей?.. По какому-то закону ничто не теряется, материю истребить нельзя, значит, где-то существуют и по сей час щепки от моих рюх и спицы от велосипеда. Да вот беда в том, что не соберёшь их опять, – никогда. Я читал о “вечном возвращении”... А что, если этот сложный пасьянс никогда не выйдет во второй раз? Вот... чего-то никак не осмыслю... Да: *неужели всё это умрёт со мной?* (курсив – И.Т.) Я сейчас один в чужом городе (...) И вот сейчас может лопнуть сердце, – и с ним лопнет мой мир... Никак не осмыслю...» [7, с. 70]. Ганину хочется сохранить каждое мгновение. «Странно вообще вспоминать, ну хотя бы то, что несколько часов назад случилось, *ежедневную и всё-таки не ежедневную – мелочь* (курсив – И.Т.)» [7, с.74]. В конце романа он смотрит как художник «с какой-то свежей любовью» не назад в прошлое, а вокруг себя, на настоящее, он интуитивно ощущает, что «в творчестве совершается не вечное возвращение, а вечное преобразование и что художник – не “бог, воссоздающий погибший мир”, а бог, воссоздающий новые миры из любого подручного материала» [3, с. 16]. Став писателем, Ганин «превратит потерянное в сверхреальное, вечно сущее» [3, с. 12].

С испанского ganin переводится как лицемер. Литература у В.В. Набокова с её художественным вымыслом стоит в одном тематическом ряду со словами: обман, лицемерие, притворство. Например, в романе «Отчаяние» художественный вымысел имеет синонимы: – – , ложь, сон, сходство, игра, преступление, зуд, щекотка,

безволие, пустота, фокусничанье, переодевание, трюк иллюзиониста, маскарад, чудо, совершенство. Знак двойное тире – – одновременно прочитывается и как отрицание отрицания, и получается смысл: искусство правдивее жизни.

С переводе с испанского *gana* – желание, охота, прихоть. Писатель не может не писать, его вынуждает нечто, что В.В. Набоков в романе «Отчаяние», рассказах «Хват», «Звонок» называет зудом, чесоткой, в романах «Отчаяние», «Камера обскура» зубом (больным).

В переводе с испанского *gano* – заработок, подённая плата. Писатель получает деньги за свои произведения, он занимается их писанием ежедневно, как подённый рабочий.

Во многих произведениях В.В. Набокова переживается миф о Дионисе [13–15]. Мультязычный каламбур Зонья Бергман из рассказа «Хват» позволяет увидеть ещё один аспект набоковского обращения к данному мифу. Дионис – это умирающий и возрождающийся бог, это бог, которого приносили в жертву и пожирали, чтобы принять в себя частицу божественного, чтобы очиститься в какой-то мере. Само художественное произведение, по В.В. Набокову, является Дионисом в данной функции: читающие его приобщаются к бессмертию, несколько очищаясь от порока.

Зонья в немецком анаграммой связана с Sonne – солнце. Солнце ежедневно плывёт по небу в ладье. Бог Озирис – другая ипостась бога солнца Ра, это солнце в подземном мире, умирающий и возрождающийся бог. Во французском *zon* – дзнь, то есть звонок, зуд, так как звук, издаваемый звонком, В. В. Набоков в «Отчаянии» называет зудением. Во французском *zona* – опоясывающий лишай. Хват неслучайно произносит фразу о том, что неизвестно, кто из них кого заразил, при том, что у него язва на губе, свидетельствующая о начальной стадии сифилиса. Хват в русский диалектах обозначает чирей. Лишай, чирей чешутся.

В английском *son* – управлять рулём, штурвалом, вести судно, мошенничество, надувательство. Мошенничество и надувательство – это о художественном произведении. Руль, штурвал, судно связаны с фамилией персонажа. Бергман анаграммой связан с английским *bargeman* – барочник. Художественное произведение, подобно лодке Харона, перевозит читателей в другой мир, из которого они смогут вернуться, возродив, воскресив какую-то часть своей души.

Рассказ «Хват» можно рассматривать как исподволь проводимый В.В. Набоковым манифест о функции художественного произведения.

Зонья Бергман ведёт порочный образ жизни, у *gone* в английском есть значение пропащий. В украинском языке *гана* – осуждение, человек с фамилией Ганин отличается от других, ведёт себя иначе, чем и вызывает осуждение [10]. Писатель – преступник, потому что он расширяет границы, привнося во временное из вечного. Он трикстер [2], но одновременно и культурный герой.

Список литературы

1. Архангел Гавриил // Электронный ресурс] – Режим доступа: /<http://arh-gavriil.bsu.edu.ru/About/Arh-Gavriil.htm>
2. Гаврилов Д.А. К определению трикстера и его значимости в социо-культурной реальности // Первая Всерос. ауч. конф. «Философия и социальная динамика XXI века: проблемы и перспективы. 15 мая 2006. – Омск: СИБИТ, ИПЭК, СРШБ, 2006. – С. 359–368.

3. Долинин А. Истинная жизнь писателя Сирина: Первые романы // Набоков В.В. Русский период. Собр. соч.: В 5 тт.: Т. II. – СПб.: Симпозиум, 2004. – С. 9–16.
4. Икона Архангел Гавриил // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://pravicon.com/icon-449>
5. Люксембург А.М., Рахимкулова Г.Ф. Магистр игры Вивиан Ван Бок: (Игра слов в прозе Владимира Набокова в свете теории каламбура). – Рост.-н/Д: Изд-во ин-та массовых коммуникаций, 1996. – 202 с.
6. Набоков В.В. Звонок // Набоков В.В. Русский период. Собр. соч.: В 5 тт.: Т. II. – СПб.: Симпозиум, 2004. – С. 492–502.
7. Набоков В.В. Машенька // Набоков В.В. Русский период. Собр. соч.: В 5 тт.: Т. II. – СПб.: Симпозиум, 2004. – С. 45–127.
8. Набоков В.В. Отчаяние // Собр. соч. русского периода: В 5 тт. 1930-1934. Соглядатай. Подвиг. Камера обскура. Отчаяние. Рассказы. Стихотворения. Эссе. Рецензии. – СПб.: Симпозиум, 2001. – С. 394–527.
9. Набоков В.В. Хват // Набоков В.В. Русский период. Собр. соч.: В 5 тт.: Т. III. Набоков В.В. Русский период. Собр. соч.: В 5 тт.: Т. III. – СПб.: Симпозиум, 2001. – С. 601–610.
10. Происхождение фамилии Ганин // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ufolog.ru/names/order/%D0%93%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BD>
11. Топоров В.И. К исследованию анаграмматических структур// Исследования по структуре текста. – М.: Наука, 1987. – С. 193 – 238.
12. Труфанова И.В. Как мы понимаем литературу в жанре нонсенса: на материале типа повествования в романе В.В. Набокова «Отчаяние»? // IV Международные Севастопольские Кирилло-Мефодиевские чтения: Сб. науч. тр.: В 2 т.: Т. II. – Севастополь: Гит пак, 2010. – С. 544–567.
13. Труфанова И.В. Миф о Дионисе в романе В.В. Набокова «Король, дама, валет» // European Social Science Journal. – 2012. – № 1. – С. 245–256.
14. Труфанова И.В. Миф о Дионисе в романе В.В. Набокова «Отчаяние»// Актуальные вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: материалы междунар. заочной науч.-практ. конф. (10 сент. 2011 г.). – Новосибирск: Априори, 2011. – С. 59–69.
15. Труфанова И.В. Миф об Икаре и Дионисе в романе В.В. Набокова «Камера обскура» //European Social Science Journal. – 2012. – № 2. – С. 221–229.
16. Труфанова И.В. Символика серого чёрного и жёлтого цветов в романе В.В. Набокова «Отчаяние» // Образование. Книга, Чтение: текст и формирование читательской культуры в современной образовательной среде. Сб.тр. по материалам Всеросс. науч.-практ. конф. – М.: Русская школа, 2010. – С. 137– 146.
17. Труфанова И.В. Тип повествования в рассказе В.В. Набокова «Круг» // Филология, искусствоведение и культурология в XXI веке: Материалы междунар. заоч. науч.-практ. конф.: Ч. 1 (15 февр. 2012 г.). – Новосибирск: Сибирская ассоциация консультантов, 2012. – С. 113–122.
18. Труфанова И.В. Тип повествования в рассказе В.В. Набокова «Звонок» // Zbiór raportów naukowych “Teretyczne i praktyczne innowacje naukowe” (29.01. 2013–31.01.2013)/ – Krakow: Wydawca: Sp.z.o.o. “Diamond trading toor”, 2013. – S. 46–49.

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПОНЯТТЯМИ КОНЦЕПТ І ЛАКУНА (НА МАТЕРІАЛІ КОНЦЕПТОСФЕР АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Національна специфіка концептосфери того чи іншого народу проявляється у двох основних аспектах: національній відмінності змісту близьких концептів у різних народів та наявності суто національних концептів у концептосфері народів.

У близьких концептах різних культур національна специфіка виявляється в тому, що порівнювані концепти не повністю збігаються за своїм змістом, причому саме розбіжності можуть бути дуже істотними для міжкультурної комунікації. Однак найбільш яскраво національна специфіка концептосфер народів проявляється в наявності або відсутності концептів, що є важливим для виявлення та дослідження. Цим визначається актуальність пропонованої праці.

Метою статті є встановлення зв'язку між такими поняттями, як концепт, лакуна та безеквівалентна одиниця, а також їх семантична та національно-культурна характеристика. Для досягнення зазначеної мети ставимо наступні завдання: дати визначення поняттям концепт, лакуна, безеквівалентна одиниця; встановити зв'язок між ними на матеріалі концептосфер англійської, німецької та української мов; розглянути спосіб компенсації лакун у концептосфері порівнюваних мов.

Об'єктом дослідження є концепти, які є лакунарними щодо обраних для аналізу мов порівняння.

Предметом статті є особливості мовного вираження аналізованих концептів в англійській, німецькій та українській мовах.

Концепт – це найменування одиниць, які є провідниками різноманітної національно-культурної інформації та повністю або частково матеріалізуються в мові [1, с. 23]. Про наявність національно-специфічного концепту у того чи іншого народу, як і про його відсутність, можна судити за наявністю в порівнюваних мовах безеквівалентних одиниць і лакун. Виявлення національно-специфічних одиниць і національно-специфічних концептів стає можливим в рамках контрастивної лексикології як напрямку контрастивістики.

Беквівалентна одиниця – одиниця, що наявна в одній мові і відсутня в іншій. Інший термін – ендемічна одиниця (від біол. ендемічний – 'росте, поширюється тільки в даній місцевості'). Лакуна – це відсутність лексичної одиниці в одній мові при її наявності в іншій. Безеквівалентні одиниці і лакуни завжди виявляються «в парах»: якщо в одній мові є лакуна, то в зіставлюваних мовах – це безеквівалентна одиниця і навпаки [2, с. 58].

Лакуни бувають декількох типів.

1. Предметні і абстрактні (за ступенем абстрактності змісту).

Предметні лакуни відображають відсутність матеріального, фізичного, предмета чи явища, артефакту або натурфакту. Абстрактні лакуни відображають відсутність абстрактного поняття, розумової категорії, ментофакту. Наприклад, квас

– предметна лакуна для англійської мови, кмітливість – абстрактна.

2. Родові та видові (за парадигматичною характеристикою, місцем в мовних парадигмах). Родові лакуни відображають відсутність загального найменування для класу предметів, видові – відсутність конкретних назв, найменувань окремих різновидів предметів чи явищ. Наприклад, в українській мові немає загального найменування для дідуся й бабусі, а в англійській і німецькій мовах такі найменування є: англ. *grandparents*, нім. *Grosseltern*. Це родова лакуна для української мови. З іншого боку, в українській мові немає диференційованих однослівних позначень для наручних і настільних годинників – це видові лакуни для української мови (англ. *watch, clock*). Англіїці лексично не диференціюють дієслова мити і прати – це видові лакуни для англійської мови, в англійській мові є лише узагальнююче слово *wash*.

3. Міжмовні та внутрішньомовні (за системно-мовною приналежністю). Міжмовні лакуни виявляються при зіставленні різних мов: якщо в одній з них немає лексичного еквівалента певної одиниці іншої мови, то можна говорити про існування в ній лакуни. Внутрішньомовні лакуни виявляються всередині парадигм однієї мови. Наприклад, відсутність слова з протилежним значенням, відсутність одиниці з певною стилістичною віднесеністю, відсутність будь-якої морфологічної форми слова та ін.

4. Мотивовані і немотивовані (за позамовною обумовленістю). Мотивовані лакуни – це лакуни, які пояснюються відсутністю відповідного предмета чи явища в національній культурі (*вареники, борщ, матрешка, балалайка, вінегрет, квас, погріб, безпритульний, тамада, квартира* в західноєвропейських мовах).

Немотивовані лакуни не можуть бути пояснені відсутністю явища або предмета: відповідні предмети і явища в культурі є, а слів, що їх позначають, немає (*доба, окріп, поземка, сухом'ятка, кмітливий, сухостій, іменник, аврал, здоровило* в західноєвропейських мовах).

5) Номінативні та стилістичні (за типом номінації). Номінативні лакуни – лакуни, що відображають відсутність номінації денотата. Може бути відсутньою номінація предмета взагалі, а може бути відсутньою його емоційна або оціночна номінація. Стилiстичні лакуни – відсутність слова з певною стилістичною характеристикою; це суто мовна характеристика лакуни. Наприклад, в українській мові немає стилістично нейтрального позначення статевого акту, актів дефекації і сечовипускання. Літературні і навіть розмовні найменування цих денотатів – стилістичні лакуни, що веде до компенсації лакун різними евфемізмами.

6) Частиномовні лакуни (за належністю лакуни до певної частини мови). У мові може бути дієслово, але при цьому може не бути від нього однокореневого іменника і т.д. Наприклад, українсько-англійська частиномовна лакуна – *бурхливо* аплодувати, схвалюючи щось – англ. *acclaim*. Дієслова в українській мові немає, але є іменник з цим значенням – овація.

Таким чином, при визначенні того, чи є в концептосфері української мови відповідний концепт, на підставі тільки виявлення дієслівної лакуни, висновок про відсутність концепту робити не можна. Концепт має іншу частиномовну вербалізацію, що може бути пов'язано з власне мовними, комунікативними, але не ментальними причинами. При цьому про дієслівні, субстантивні, прислівникові, атрибутивні лакуни говорити, зрозуміло, можна і слід їх вивчати. [2, с. 71].

Основним методом виявлення міжмовних лакун є зіставлення семантично близьких лексичних одиниць різних мовних систем і підсистем для виявлення того, чи існує еквівалентний переклад цих одиниць на іншу мову чи ні. При відсутності у мові перекладного еквівалента того чи іншого слова іншою мовою, у першій мові фіксується лакуна.

Необхідно зазначити, що співвідношення лакун, безеквівалентних одиниць і національних концептів далеко не таке просте і однозначне, як може здатися на перший погляд. Справа в тому, що відсутність в тій чи іншій мові певного слова (лакуни) не завжди свідчить про відсутність у концептосфері цього народу відповідного концепту: слова використовуються для номінації концептів, необхідних для обміну інформацією; тобто слова – це позначення тільки комунікативно релевантних, комунікативно «активних» концептів, які мають цінність для національної концептосфери.

Так, в українській літературній мові немає слова для позначення смужки льоду на тротуарі, яку діти використовують для того, щоб покататися, але відповідний концепт в українській концептосфері є. В українській свідомості є концепт 'жива істота, яку тримають удома для забави', але немає спеціального слова для позначення цього концепту (*англ. pet*). У німецькій, англійській, французькій мовах немає слів, які відповідають українським *доба*, *окріп*, хоча відповідні концепти, безсумнівно, є в свідомості німецького, англійського та французького народів. У німецькій свідомості, безсумнівно, є концепт *добрий*, хоча слова з таким значенням у німецькій мові немає.

Однак не можна говорити про наявність в українській національній концептосфері таких концептів, як 'вечір *п'ятниці*, *суботи та неділі*' – (*англ. Weekend*), 'період часу тривалістю два тижні' – (*англ. Fortnight*), 'нідіуми і заговорити' – (*англ. accost*), 'період часу, що починається після закінчення робочого дня' – (*нім. Feierabend*), 'частина якого-небудь предмету, що звисає з чогось' – (*англ. flap*). Незважаючи на те, що ці явища і предмети в матеріальній культурі є, свідомість народу ці явища або предмети не концептуалізувала, тобто не утворила відповідного концепту. Це означає, що свідомість народу певний предмет чи явище «не помічає» [2, с. 75].

Таким чином, виявивши в тій чи іншій мові на тлі іншої мови (або всередині мови) деякі лакуни, ми не можемо на цій підставі однозначно стверджувати, що у цього народу немає в концептосфері відповідного концепту: необхідно додатково ретельно проаналізувати предметну, розумову і комунікативну сфери народу, щоб в цьому переконатися. Разом з тим, будь-яка лакуна – сигнал для дослідника про можливість відсутності концепту у народу, і всі такі «сигнали» необхідно ретельно перевіряти. [3, с. 66].

Концепти можуть бути внесені в національну концептосферу з іншої концептосфери – національної (*толерантність*, *політкоректність*, *приватність*) або соціальної (наприклад, *кримінальної* – *свавілля*, *дах*, *авторитет*, *опустити та ін.*) В такому разі, концепт спочатку формується на комунікативній основі, на базі значення відповідного слова, через пояснення значення широкому колу носіїв мови і лише потім, здобуваючи нові смисли і заглиблюючись, відривається від значення і починає самостійне ментальне життя в концептосфері народу.

Запозичені концепти, особливо абстрактні, зазвичай відносяться до

розряду поодиноких, несистемних – їм не одразу знаходиться парадигма, не відразу формується семний склад слова, що називає їх, вони довго виражаються описовими зворотами, супроводжуються поясненнями і т.д., чим і пояснюється зазвичай їх важке входження в культуру народу, що їх запозичив. [2, с. 80].

Концепт може бути і суто суб'єктивним, особистісним, тоді він в будь-якому випадку потребує розгорнутого тексту для експлікації; такі концепти часто буває важко зрозуміти («не розумію, що ти маєш на увазі ...»).

Слід також розрізняти актуальні та неактуальні концепти. Актуальні концепти регулярно вербалізуються, вони потрібні і для мислення, і для комунікації. Неактуальні концепти можуть бути потрібні для мислення, але вони вкрай рідко вербалізуються (наприклад, концепти 'верхній кут кімнати', 'нижній кут кімнати', 'ліва боковина дивана', 'права боковина дивана' і т.д.). Неактуальні в національній концептосфері концепти можуть бути актуальними в груповій та особистісній концептосфері і навпаки.

Можливі ситуації, коли окремі лексичні одиниці однієї мови відповідає стійке словосполучення в іншій мові. Наведемо такі приклади на українсько-англійському матеріалі: 'щіточка для нігтів' – *nail - brush*, 'рекламний щит' – *boarding*, 'податок з обороту' – *sales tax*, 'коротке зведення новин' – амер. *wrap-up*, 'швидкісна автострада з транспортними розв'язками' – амер. *free-way*, 'призначення на посаду' – *designation*, 'вільний режим робочого дня, нестійкий графік' – *flexitime*, 'нефаховий предмет (в університеті, коледжі)' – *minor*, 'порушник кордону' – *infiltrate*; 'пред'явлення обвинувачення' – *indictment*, 'ведення справ за дорученням' – *procuration*, 'вступ у володіння (замість колишнього власника)' – *takeover*, 'передвиборна платформа політичної партії' – *ticket*, 'комісія з вироблення регламенту або порядку денного' – *steering committee*, 'зустрічний вітер' – *headwind*, 'крижаний візерунок (на склі)' – *frostwork*, 'ключка для гри в хокей з м'ячем' – *bandy*, 'дошка з вітрилом для серфінгу' – *sailboard*; 'водні види спорту' – *aquatics*, 'спільне виробництво фільму, спільна постановка вистави' – *coproduction*, 'вибухова хвиля' – *blast*, 'заклик на військову службу' – амер. *induction*, 'негідний до військової служби' – *rejectee*, 'звільнення з армії' – *muster-out*, 'неходовий товар' – *drug*, 'предмет першої необхідності' – *essential*, 'сон уривками' – *dog-sleep*, 'судно на підводних крилах' – *hydrofoil*, 'стоянка на якорі' – *anchorage*, 'стоянка суден у доках' – *dockage*, 'чума рогатої худоби' – *rinderpest*, 'відлучення від церкви' – *ex-communication*, 'реєстраційне свідоцтво на собаку' – *dog-licence* та ін.

У наведених випадках про наявність лакун говорити не можна, тут маємо просто різні структурні типи номінації концепту в різних мовах.

Лакуни, якщо потрібно висловити відповідний концепт мові, компенсуються, тобто заповнюються «тимчасовими» засобами мови - вільними сполученнями, розгорнутими поясненнями і т.д. Якщо компенсація здійснюється досить регулярно, відповідний вираз може згодом стати стійкою номінацією концепту – напр. 'лосьйон після гоління' (англ. *aftershave*), 'нещасний випадок' – (англ. *accident*).

Те, що словами можна пояснити практично будь-який концепт (хоча пояснення може мати більший обсяг комунікативних засобів, аж до тексту), свідчить не про те, що в такому випадку немає лакуни, а про те, що будь-яка лакуна може бути компенсована. Практика можливості загальної перекладу будь-якого тексту будь-

якою мовою – свідоцтво невербального концептуального мислення і можливості компенсації лакун. [2, с. 79].

Необхідність використання різних лексичних засобів для компенсації лакуни (пор.: нім. *Hilfsbereit* ‘готовий допомогти’ – ‘він завжди готовий допомогти’, ‘він завжди готовий прийти на допомогу’, ‘він дуже добрий’, ‘він сердечна людина’ і т.д.) - це ще одне свідчення того, що концепт є багатшим за змістом, ніж наявні лексичні засоби, кожне з яких розкриває певну його частину, і тільки у сукупності вони можуть досить повно передати зміст концепту в мові.

Стаття дає можливість зробити наступні висновки: 1) наявність лакуни в одній мові не є свідчення відсутності концепту у концептосфері порівнюваної мови, оскільки додатково слід враховувати предметну, розумову і комунікативну сфери людського спілкування і закономірностей номінації; 2) мови, будучи системами синергетичними за своє природою, маєть широкий арсенал компенсації щодо передачі лакунарних одиниць.

Результати і перспективи дослідження полягають у подальшому вивченні проблеми та визначенні закономірностей взаємодії лакун і концептів у порівнюваних мовних картинах світу.

Література

1. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология. – Киев: Знання, 2004. – 326 с
2. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж: Издательство «Истоки», 2001. –191 с.
3. Лакуны в языке и речи: Сборник научных трудов /Под ред. проф. Ю.А. Сорокина, проф. Г.В. Быковой. – Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2003. – 257 с.

Козуб Л. С.

кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ,

Тарнавська С. М.

студентка, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

СПОСОБИ ДОСЯГНЕННЯ АДЕКВАТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Серед численних проблем, які вивчає сучасне мовознавство, важливе місце займає вивчення лінгвістичних аспектів міжмовної діяльності, що називають перекладом або перекладацькою діяльністю. З давніх часів переклад виконував найважливішу функцію – соціальну, уможливаючи міжмове спілкування людей.

Метою дослідження є аналіз засобів досягнення адекватності та критеріїв точності перекладу.

Переклад – це розумова діяльність, процес передачі змісту, висловленого однією мовою засобами іншої мови, результат цього процесу. Його доцільно трактувати і як специфічну усну або письмову діяльність, спрямовану на перетворення зі збереженням якості оригіналу тексту. Практики й теоретики перекладу звертають увагу на неможливість зберегти оригінал для іншомовного читача. Виникає проблема перекладу та питання стосовно того, що переклад не може подолати етнічний бар'єр [3, с. 67].

Адекватний переклад повинен відповідати оригіналу за функцією і за обранням мовних засобів перекладачем. Функціональна точність, характерна для адекватного перекладу, не лише допускає, але й часто вимагає відмови від формальних, словникових відповідностей.

Виконуючи переклад, перекладач передусім визначає спосіб перекладу, тобто міру інформаційної впорядкованості для перекладного тексту. Перший ступінь у виборі способу впорядкованості полягає у визначенні того, яким буде переклад початкового тексту. Залежно від комунікативного завдання на цьому етапі вибирається або повний, або скорочений переклад [6, с. 85].

Варто зазначити, що вільний переклад в цілому більш прийнятний, ніж дослівний, оскільки при вільному перекладі зазвичай не мають місця ні смислові спотворення, ні порушення норм перекладної мови. При цьому його недоліком є те, що значення вихідного тексту передається не цілком точно і відбувається велика втрата інформації з огляду на те, що вихідний текст піддається занадто глибоким перетворенням там, де їх можна було б уникнути. Якщо під час перекладу художньої літератури вільний переклад є цілком прийнятним, то при перекладі офіційних, юридичних і дипломатичних текстів він є неприпустимий.

Обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння правильно аналізувати граматичну будову іншомовних речень, визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати речення відповідно до норм і жанру перекладу. Зрозуміло, що перекладач повинен бути добре обізнаний з граматичними особливостями

вихідної та цільової мов, основами теорії перекладу взагалі та науково-технічного перекладу зокрема, а також із перекладними відповідниками у галузі граматики та лексики, перекладацькими трансформаціями, способами перекладу різних мовних та мовленнєвих явищ. Все це становить частину загальної компетенції перекладача.

Для перекладача науково-технічної літератури особливо важливим є знання предмета перекладу – він повинен орієнтуватися у тій предметній галузі, до якої належить призначений для перекладу текст. Роблячи переклад потрібно правильно розуміти зміст речень, смислові відношення між реченнями та значеннями текстових елементів, що беруть участь в організації тексту. Природно, що найбільший комплекс граматичних проблем перекладу пов'язаний із розумінням синтаксичної структури та морфологічного складу речень як мовних елементів, що є безпосередніми носіями предметної інформації [4, с. 234].

Очевидним є те, що особистість перекладача неминуче відображається у перекладі. Разом з тим, необхідно підкреслити, що ментальності простору індивідів ніколи не можуть цілком збігатися, оскільки вони визначаються індивідуальним досвідом, знаннями та уявленнями і репрезентуються індивідуальним «вербальним кодом». У будь-якому випадку при перекладі текстів усіх типів і жанрів тим видом перекладу, до якого має прагнути перекладач, є еквівалентний переклад, який не може здійснюватися з прямолінійною категоричністю.

Адекватним ми повинні визнати такий переклад, в якому передаються усі наміри автора з дотриманням в міру можливості усіх вжитих автором засобів образності, колориту, ритму тощо; останні повинні розглядатися проте не як самоціль, а лише як засіб досягнення загального ефекту. Поза сумнівом, при цьому доводиться дечим жертвувати, вибираючи менш істотні елементи тексту. З цією метою перекладач повинен, перш ніж приступити до роботи, скласти собі чітке уявлення про стиль та фактуру тексту, що перекладається. Отже, адекватність перекладу – це функціональна відповідність перекладу крізь його еквівалентність. Тож розгляньмо більш детально функціональний спосіб перекладу та прийоми перекладу при реалізації останнього [2, с. 53].

Результати дослідження свідчать про те, що група граматичних труднощів пов'язана з особливостями перекладу членів речення у двох мовах, насамперед підмета і присудка. Наприклад, в англійській мові є так звані формальний підмет й формальний додаток, неможливі у структурі українського речення. Тільки незначна частка англійських та українських висловлювань має ідентичну синтаксичну структуру та порядок компонентів і лише у цьому випадку англійські висловлювання можуть перекладатися українськими відповідниками без застосування граматичних трансформацій. Такий переклад називається дослівним або послівним. Його слід відрізнати від граматично буквального перекладу, оскільки граматичний буквалізм призводить не тільки до порушення норм мови перекладу, а й до різних спотворень змісту оригіналу [6, с. 335].

Наприклад, у граматично буквальному перекладі речення *A new element will be discovered sooner or later* – *Новий елемент буде відкрито раніше чи пізніше* спостерігається порушення норм функціонування порівняльних форм прислівників: в українській мові у подібних випадках вживається форма позитивного, а не порівняльного ступеня (*рано чи пізно*).

Саме для того, щоб уникнути буквального перекладу («граматичного буквалізму»), потрібно застосовувати перекладацькі граматичні трансформації, внаслідок яких буквальний переклад адаптується до норм мови перекладу та стає адекватним. Причинами таких трансформацій є:

1) Різниця у способах передавання інформації в англійському і українському реченнях: те, що в одній мові передається лексичними засобами в іншій мові може виражатися граматичними засобами. Так, наприклад, попередність однієї дії щодо іншої у минулому в англійській мові позначається формою Past Perfect дієслова-присудка, а в українській мові – словами або словосполученнями («раніше», «перед цим», «до того» тощо).

2) Відсутність в одній з мов певних граматичних явищ, форм або конструкцій. Наприклад, в українській мові артиклі, герундіальна форма дієслова, формальний додаток (it), а в англійській мові – родові форми іменників та прикметників, форми відмінків числівників.

3) Необов'язковість вираження граматичної інформації в одній з мов (наприклад, в українській мові відсутня граматична форма, яка вказує на те, що дія в теперішньому часі відбувається у момент мовлення (англійська дієслівна форма Present Continuous).

4) Різниця у представленні змісту речення поверхневою структурою (наприклад, в англійській мові складна інформація у додатку може передаватися складним додатком Objective Infinitive).

5) Особливості поєднання й функціонування слів у словосполученнях і реченнях (наприклад, через особливості поєднання прикметника *administrative* словосполучення *administrative efficiency* повинно перекладатися як «ефективне управління», а не як «адміністративна ефективність»).

Щодо граматичної перекладацької трансформації, то її розуміють як зміну граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у тексті перекладу. Розрізняють п'ять основних видів граматичних трансформацій: перmutація (переміщення), субституція (заміна), додавання, вилучення та комплексна трансформація. Так, переміщення – це граматична трансформація, внаслідок якої змінюється порядок слів у словосполученні або реченні [1, с. 34].

Переміщення нерідко супроводжуються іншою граматичною трансформацією – заміною, внаслідок якої змінюються граматичні ознаки слів (наприклад, замість форми однини у перекладі живається множина), частин мови (наприклад, інфінітив у перекладі трансформується в іменник), членів речення (наприклад, додаток перетворюється при перекладі у підмет) та речень (наприклад, просте речення перетворюється на складне або навпаки): *Brakes must be applied to stop a car.* – *Щоб зупинити автомобіль, необхідно застосувати гальма; This year has seen many great discoveries.* – *У цьому році відбулось багато великих відкриттів* [5, с. 53].

Сутність адекватного перекладу полягає у використанні заміни і відповідностей. У разі неможливості передавання у перекладі всіх елементів оригіналу перекладач може вдатися до рівноцінної заміни, завдяки якій у тексті перекладу створюється відповідний ефект. Вміння вдаватися до адекватних заміни, жертвувати менш істотним заради досягнення рівноцінного ефекту вимагає від перекладача такту, винахідливості та професійної здібності. Тільки маючи ці якості

перекладач може досягти адекватності у перекладі.

Отже, очевидно, що передавання окремих елементів під час перекладу не призводить механічно до відтворення цілого, оскільки ціле не є простою сумою цих елементів. Прагнучи досягти адекватності, перекладач не повинен забувати про те, що мова перекладу має бути бездоганно правильною. Ніяке бажання зберегти граматичні конструкції, фразеологічні сполучення або стилістичні прийоми оригіналу не може бути виправданням дослівного перекладу. У цьому випадку перекладач може вдаватися до трансформаційного перекладу, що полягає у перетворенні внутрішньої форми слова або словосполучення, або її повній заміні для адекватної передачі змісту висловлення.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : МО, 1975. – 175 с.
2. Бреус Е. В. Теория и практика перевода с английского на русский Учебное пособие / Е. В. Бреус. – М. : Изд-во УРАО, 2003. – 104 с.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
4. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 340 с.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина І: Граматичні труднощі / В. І. Карабан. – Флоренція, Страсбург, Гранада, Київ : TEMPUS, 1997. – 317 с.
6. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 512 с.

Головенко К.В.

Викладач кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ВНУТРІШНЯ ФОРМА МЕТАФОРИ ТА ОЦІНКА (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Згідно з досить поширеним трактуванням, внутрішня форма слова (ВФС) є відношенням змісту думки до свідомості, вона вказує, як уявляється людині її власна думка [5, с. 98]. Внутрішня форма метафори (ВФМ) являє собою образ з характерними для нього асоціаціями, що представляють суб'єкту мовлення широкий діапазон для інтерпретації позначуваного й для відображення відтінків смислу [7, с. 179]. ВФМ здатна виражати оцінне ставлення мовця до денотата, актуалізувати емотивний тон та оцінку. Оцінний компонент в основі ВФ розвиває відмінні метафоричні парадигми в різних мовах, адже конотації слова несуть інформацію, що відбиває не предмет та явище навколишнього світу, а саме відношення до них, певний погляд.

Суб'єкт конотації виконує три функції: 1) пізнавальну, оскільки не можна оцінити того, чого не знаєш; 2) власне оцінну, пов'язану з необхідністю практичної орієнтації людини у світі речей, людей та справ, що спричиняє утворення системи цінностей для певного соціуму; 3) емотивно-кваліфікативну, пов'язану з особистістю – прагматичною діяльністю, в якій домінує емоційний у своїй основі початок, що стимулює емотивне “зараження” партнерів за діяльністю саме в процесі комунікації. Звичайний носій мови, який виступає творцем імен, представляє собою як суб'єкта, практичне й теоретичне мислення якого про світ підпорядковане законам логіки, так і суб'єкта, котрий створює образ фрагменту світу, в якому, як і в кожному образі, домінує його художнє бачення.

Реалізація гами відчуттів суб'єкта тісно пов'язана з тим знанням, що дозволяє мовцям брати на себе пріоритетну роль у певній життєвій колізії. Обираючи певне метафоричне ім'я, мовець хоче викликати аналогічну реакцію в реципієнта. На реальний світ накладається сітка цінностей окремої людини, а також система цінностей соціуму, причому оцінна картина суб'єкта і оцінна картина соціуму можуть не збігатися. Оцінна картина світу соціуму є основною і виступає як своєрідна точка відліку, щодо якої визначаються оцінні картини світу, оскільки вона відома всім членам соціуму і членам інших соціумів, знайомих з цим соціумом. Оцінна картина світу індивіда виявляється в його поведінці, вчинках, а також у його судженнях про цінності.

Оцінна діяльність природна для свідомості в такій же мірі, як і пізнавальна. Оцінка є універсальною категорією: “... навряд чи існує мова, в якій відсутнє уявлення про “гарно / погано” [3, с. 9]. Вона виступає своєрідним мірилом людського світосприйняття. Характер оцінки визначається її якісною зорієнтованістю, що засвідчує, “чи кваліфікує оцінка свій предмет як “добрий” чи “поганий” чи як “індиферентний”. Оцінювання зараховує речі до особливих класів, які відрізняються

від природних. Як вважає Н. Д. Арутюнова, якщо, поєднуючи предмети в природні роди, людина прагне поринути в їхню об'єктивну сутність, то, створюючи оцінні класи, вона відбиває в них свої інтереси, смаки, надії, страхи й марновірства [1, с. 194].

Для того щоб оцінка мала місце, необхідна якась точка відліку, щодо якої визначається цінність предмета. Точки відліку задають оцінні шкали. Найбільш прототипною є шкала з полюсами “добре” – “погано”, що характеризується фундаментальним характером. Варіантами ознак “добре” – “погано” можуть бути опозиції “істинно” – “неістинно”, “гарно” – “потворно”. Деякі лінгвісти подають також опозиції “вгору” – “вниз”, “уперед” – “назад”, “активно” – “пасивно”, “тут” – “там”, інтерпретуючи їх як варіанти опозиції “добре” – “погано”. Американському лінгвістові С. Хаякаві належать терміни “purr words” and “snarl words” (дослівно – слова, що “муркочуть”, та слова, що “гарчать”) для опису номінативних одиниць, які викликають у людей різні асоціації. Проте ознаки “добре” – “погано” (англ. “good” – “bad”) фіксують найвищий рівень абстракції, оскільки можуть виконувати функцію заміщення аксіологічно більш специфічної забарвленої ознаки.

У лінгвістичних дослідженнях останніх десятиліть прийнято розрізняти два типи оцінок (див. роботи Н. Д. Арутюнової, О. М. Вольф, О. П. Єрмакової, В. М. Телії, Т. А. Космеди). Це логічні (раціональні, об'єктивні) оцінки, які впливають з ціннісних орієнтацій мовного колективу в цілому, та емоційні (суб'єктивні) оцінки, що виражають ставлення мовців до конкретної ситуації чи реалії. В суб'єктивній оцінці, зауважує В. М. Телія, “домінує емоційне сприйняття певної оцінки, яка виділена в певному понятті” [6, с. 15]. На думку О. М. Вольф, “суб'єктивний компонент передбачає позитивне чи негативне ставлення суб'єкта оцінки до її об'єкта (іноді його представляють у вигляді відношень “подобатися / не подобатися” “цінувати / не цінувати”, “схвалювати / не схвалювати”), в той час як об'єктивний (deskриптивний) компонент оцінки орієнтується на власні ознаки предметів чи явищ, на основі яких виноситься оцінка” [2, с. 22–23]. Два типи оцінки служать для різних цілей: “вони виражають об'єктивне чи суб'єктивно-ціннісне ставлення до того, що потрапляє у сферу пізнавальної діяльності людини” [6, с. 16]. Так, номінація *смачний борщ* служить для передачі логічної оцінки певного явища дійсності, а *гострий розум* додає до цього суб'єктивну оцінку мовця.

Частота вживання лексем з позитивною чи негативною конотацією залежить від поляризації емотивної оцінки в стані емоційного збудження. Існують різні погляди щодо кількісного співвідношення негативних конотативних полей та полей з позитивною конотацією в системі мови. Л. О. Чернейко вважає, що люди, на жаль, легше засуджують ніж схвалюють, відходячи від важливіших постулатів мовленнєвого спілкування [8, с. 47]. На думку американського спеціаліста з прикладної лінгвістики Р. Шрауфа, слова є ключем емоційного стану, вони віддзеркалюють радість, страх, гнів і печаль. Позитивні емоції сигналізують про те, що все гаразд, отже, ми переживаємо їх ніби поверхово, схематично. Негативні емоції викликають стан тривоги, уповільнюють процес переживань, потребують більше уваги та обдумувань, таким чином, вимагаючи для себе більше імен. До того ж мовознавцем помічено, що молоді люди, не зважаючи носіями якої мови вони є, схильні використовувати схожий або однаковий набір слів на позначення емоцій, люди старшого віку – менше

ідентичних слів, більше різноманітних. Це свідчить про більшу розгалуженість емоційних станів дорослих. Проте в обох випадках слова на позначення негативного відтінку переважають.

Для вираження негативної оцінки, котрій властива більш психологічна значущість, використовуються образи темряви, смерті, страшних істот, загрозливих для життя природних явищ, хвороб, негативних станів людини, зброї, вогню та біблійські образи, пов'язані з подіями і явищами негативного характеру: англ. *dark time* 'важкі часи', *dark person* 'підозріла; недалека людина', *dark side of things* 'негативний бік речей' – укр. *темний стан* (настрій, особа, справа, почуття, питання), англ. *dead news* 'звістка про смерть', *dead list* 'список мертвих', *dead plant* 'зів'яла рослина', *dead air* 'застійне повітря', *dead letter* 'недоставлений лист', *dead lift* 'безвихідне становище', *dead pull* 'марне зусилля' – укр. *мертвий час* (дім, вулиця, доба, пора, світло, барви), англ. *witch* – укр. *відьма* (нечепурна, розхристана або сварлива, зла жінка), англ. *vampire* – укр. *вампір* (людина, яка мучить або нещадно експлуатує залежних від неї людей; кровопивця), англ. *ghost* – укр. *привид* (ілюзія, якою живе людина, або загроза чогось, яка переслідує її), англ. *winged death* – укр. *крилата смерть*, англ. *end of world* – укр. *кінець світу*, англ. *plague of the twentieth century* – укр. *чума двадцятого сторіччя* (СНІД), англ. *spiritual crisis* – укр. *духовна криза*, англ. *nervous breakdown* – укр. *нервовий зрив*, англ. *emotional fall* – укр. *емоційний спад*, англ. *world sadness* – укр. *світова скорбота*, англ. *nuclear threat* – укр. *ядерна загроза*, англ. *judah* – укр. *йуда* (зрадник, запроданець), англ. *cain* – укр. *каїн* (братовбивець, зрадник, злочинець). Як свідчать приклади, вираження негативної емотивної оцінки пов'язано з образами тих предметів, явищ, котрі символізують небезпеку для життя людини. Як соціальні еталони негативного подібні образи мають глибокі історичні коріння, а деякі характер архетипних символів із близьким або тотожним значенням для більшої частини, якщо не для всього людства.

Разом із перевагою слів негативної конотації в цілому, відбувається збагачення лексики позитивними оцінками. Цей феномен демонструє вплив на лексику прагматичного фактора. Мовець прагне усунути або пом'якшити неприємні теми, повідомлення і, таким чином, звертається до позитивної оцінки. Нахил убик позитивного кінця аксіологічної шкали в психолінгвістиці прийнято називати принципом Полліани. У зарубіжному мовознавстві подібне явище відоме як принцип подвійного ефекту (the principle of double effect), фундаментальний принцип моралі.

Особливий інтерес становлять метафоричні образи на позначення сутностей, що можуть мати як позитивне, так і негативне значення. При цьому цінність речі не завжди визначається всією сукупністю її властивостей. Значно частіше оцінка здійснюється за однією властивістю чи сукупністю властивостей речі, що мають значення для тієї ситуації, щодо якої річ оцінюється: англ. *strong coffee* – укр. *міцна кава*, англ. *thick forest* – укр. *густий ліс*, англ. *steady resolve* – укр. *непохитне рішення*, англ. *long tongue* – укр. *довгий язик*, англ. *calm person* – укр. *спокійна людина*, англ. *deep impression* – укр. *глибоке враження*, англ. *light punishment* – укр. *легке покарання*, англ. *loud clothes* – укр. *яскравий / кричущий одяг*, англ. *changeable weather* – укр. *мінлива погода*, англ. *calm weather* – укр. *тиха погода*, англ. *bare room* – укр. *гола кімната*. У наведених прикладах метафоричні одиниці мають ідентичну ВФ в англійській та українській мовах. В інших – помічаємо певні розбіжності: англ. *small wind* (досл.

‘малий вітер’) – укр. *легкий вітер*, англ. *wild sea* (досл. ‘дике море’) – укр. *бурхливе море*, англ. *slashing criticism* (досл. ‘різка критика’) – укр. *гостра критика*, англ. *great age* (досл. ‘великий вік’) – укр. *глибока старість*.

Поняття оцінки пов’язане з поняттям цінності. Із системою культурних цінностей найбільш фундаментально узгоджена метафорична структура мовної картини світу. Метафори спираються на загальнозначущі цінності, відображуючи характерне, усгалене у свідомості. В основі метафоризації лежить перетин, переплетення об’єктивних смислів. Вони виражають те, що цілком достовірне для кожної свідомості, те, що відповідає її інтерсуб’єктивному світу. Переростання індивідуальних емоцій у колективну експресію призводить до нашарування символічних рівнів менталітету. Наприклад, етнопсихологи звертають увагу на прив’язаність української людини до землі. Такий важливий географічний чинник, як безмежні простори родючої землі, не міг не вплинути на формування зайнятості народу, культуру і, врешті, на ментальність. Дослідники української психології та культури справедливо зауважують, що селянськість української вдачі – це глибока почуттєвість, інтимне розуміння природи та спільність з нею.

В українській культурі – земля є “енергетичним квантом ментального поля нації” [4, с. 311], вона *сходиться клином, до неї приростають, засівають слізьми, зрошують кров’ю, уклоняються, адже вона – мати*. Спостерігаємо модель живого організму – *земля родить, годує, віддає й повертає*. Людина й земля – одне ціле: вона *прикипає до неї* від своїх переживань, *видирає з-під неї*, не зважаючи на труднощі, *не чує її під собою* від щастя, *тупить в неї очі* від сорому, *провалюється крізь неї*, зникнувши, *виростає з-під неї*, раптово з’явившись, *рівняє із землею /змітає з лиця землі*, знищуючи, *втоптує в неї*, згн’ябивши. *Топтати землю* означає жити, а *лягти у неї, вінчатися з нею* – померти. Український народ не сприймає землю, земельку, земельку як нейтральний об’єкт, а наділяє її власними характеристиками: *лагідна, люта, свята, грішна, вагітна, родюча, горда*. Значення подібних метафоричних одиниць – двомодальне, бо передає модальність, що входить у денотацію, та модальність, що кваліфікує предмет за ознакою, яка не входить у денотацію: “емотивно-оцінна модальність співвідноситься з тим асоціативно-образним забарвленням, яке імплікується ВФ і яке служить “додатковою” ознакою до ознаки, що входить у фокус об’єктивної оцінки”. Позитивне оцінювання землі українським народом виступає виявом активного ставлення до навколишнього світу. Домінування певних цінностей завжди знаходить своє відображення у популярності тих чи інших метафор, їх ВФ.

Всі ті значення, які в українській мові втілені в багатозначному слові *земля*, в англійській мові теж передаються багатозначними словами, але декількома: *earth, land, ground, soil*. В деяких випадках вони можуть замінити одне одного, проте, не в усіх. Земля-планета, земля-грунт позначається словом *earth*, (*soil* є синонімом до землі-грунт), поверхня землі, її ділянка – *ground*, а земля-суша, земля-країна, земля-власність – словом *land*. Ці слова також можуть брати участь у метафоротворенні, та їх ВФ має інший відтінок, вказує на специфіку індивідуального сприйняття: *cost earth* ‘коштувати купу грошей’, *burn the earth* ‘мчати щодуху’, *gain / lose ground* ‘робити / втратити успіх’, *stand one’s ground* ‘відстоювати погляди’, *hold ground* ‘утримувати позиції’, *give ground* ‘відступати’, *break fresh ground* ‘прокладати нові шляхи’, *work into*

the grounds ‘забагато працювати’.

Особливістю є широке вживання в англійській мові, особливо в американському варіанті, метафоричних сполук типу *dreamland, fairyland, never-never land, promised land, wonderland, land of milk and honey*. В такому контексті земля – це територія, яку можна ділити та шукати, адже вона – це, насамперед, успіх, гроші, казка, мрія. ВФМ на позначення концепту набуває ознак національно-культурного еталону, з одного боку, слугує засобом вказівки на об’єкт дійсності, а з іншого – забезпечує суб’єктивацію світу як об’єктивно даного.

Власне, британці інакше ставляться до землі. Це – нація, яка живе на острові, поняття *island* та *sea* у значенні домівки, широко використовуються в метафоричних сполуках: *tight little island* ‘тісний маленький острів’, *lonely island* ‘одинокий острів’, *desert island* ‘покинутий острів’, *sea-born* ‘народжений морем’, *mistress of the seas* ‘володарка морів, морська держава’. ВФ цих метафор є функціонально навантаженою. Завдяки своїй виразності вона набуває стилістичної маркованості й стає спроможною передати силу вияву почуттів, переживань. Як бачимо, вона має здатність транспонувати образ, завдяки якому той, хто говорить, отримує можливість у максимально стислій формі висловити своє ставлення до дійсності. Утворення номінативно-оцінної одиниці викликано бажанням людини знайти деякий еталон, що належить або до сфери прекрасного, піднесеного, або до сфери карикатурного, жакливого, щодо яких спричиняються позитивні чи негативні ознаки того, про що говорять. Подібні соціальні еталони позитивного або негативного мають глибоке історичне коріння, а деяким притаманний характер архетипних символів.

З вище зазначеного очевидно, що формування ВФМ тісно пов’язане із вираженням інтелектуальної та емоційної оцінки позначуваного явища з боку номінатора, що передусім виявляється у виділенні релевантних для створення назви реально властивих або приписаних творчою уявою людини ознак предмета. Інтелектуальний та емоційний аспекти оцінки тісно пов’язані між собою. З одного боку, кожна оцінка завжди передбачає раціональний момент, з іншого, – експлікація кожної оцінки впливає з емоцій людини. Підставою оцінки можуть бути почуття, стандарти, ідеали, переконання, знання суб’єктом певних норм поведінки, норм політичного чи морально-етичного характеру. Відображені в оцінці елементи належать не тільки мові, але й культурі, тобто мають не тільки мовний, але й своєрідний позамовний вимір.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. — М.: Яз. рус. культуры, 1999. — 896 с.
2. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Изд. 3-е. / Е. М. Вольф. — М.: КомКнига, 2006. — 261 с.
3. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Голубовська Ірина Олександрівна. — Київ, 2004. — 344 с.
4. Маринюк В. Ментальне поле національної свідомості / В. Маринюк, В. Доля // Науковий збірник УВУ. — Мюнхен – Львів, 1993. — Т. 16. — С. 310–415.

5. Потебня А. А. Слово и миф / А. А. Потебня. — М.: Правда, 1989. — 622 с.
6. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. — М.: Наука, 1986. — 143 с.
7. Телия В. Н. Метафоризация и её роль в картине мира. Раздел из книги // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. — М.: Наука, 1988. — С. 173–203.
8. Чернейко Л. О. Порождение и восприятие межличностных оценок / Л. О. Чернейко // Филологические науки. — 1996. — №6. — С. 47–48.

Куренкова Т.Н.

Кандидат филологических наук, Сибирский государственный
аэрокосмический университет им. академика М.Ф. Решетнёва

К ВОПРОСУ О СТИЛЯХ ЯЗЫКА И ИХ ПРООБРАЗАХ

На современном этапе развития языка лингвисты выделяют три наиболее крупных стиля языка: нейтральный, более «высокий» (книжный) и более «низкий» (разговорный, или фамильярно-разговорный, или разговорно-просторечный). Прообразы этих стилей языка существовали уже в латинском языке Древнего Рима:

1. Urbanitas - речь самого города Рима (Urbs), считавшаяся образцом;
2. Rusticitas (от rusticus - 'деревенский, сельский') - речь сельских местностей, не вполне правильная, "неотесанная";
3. Peregrinitas (от peregrinus - 'чужеземный'), воспринимаемая римлянами как неправильная латинская речь отдаленных римских провинций.

Был и другой источник трех стилей – три основных жанра тогдашней словесности – «низкий», «средний» и «высокий». В Риме они ассоциировались с тремя жанровыми циклами произведений Вергилия – «Буколики» (пастушеские стихотворения), «Георгики» (земледельческие стихотворения), «Энеида» - героическая эпическая поэма. Еще более древний аналог этих стилей находим в Древней Греции — различие языков эпоса и трагедии («высокий»), лирики («средний»), комедии («низкий»).

В эпоху литературного классицизма XVII-XVIII вв. в Европе «теория трех стилей» была особенно актуальной. В России ее разрабатывал главным образом М.В.Ломоносов [4, с. 494].

Истоки процесса формирования системы трех стилей русского литературного языка восходят ко второй половине XVI века, а в XVII веке и в первых двух третях XVIII века она постепенно развивается [1, с. 81].

Уже в «Пиитике» 1637 года — курсе по риторике и пиитике, читавшемся в Киево-Могилянской академии, — подробно излагается учение о трех стилях литературно обработанной речи. С начала XVIII века резко возрастает частота употребления слова «стиль» в разных жанрах литературы и письменности. В речевом обиходе существует 4 структурных варианта слова «стиль». Во-первых, продолжает существовать вариант «стиль», восходящий к киево-могилянской риторической традиции. Во-вторых, употребляется латинизированный вариант «стилу́с». Этот вариант проник через деловую переписку иностранцев, находившихся на русской службе. В-третьих, вариант «штиль» приходит из дипломатической переписки с западноевропейскими странами и из переводов с немецкого языка, а также в связи с установлением нового календаря. И, в-четвертых, вариант, связанный с польским языком «штыль», в значении способ летоисчисления. В Петровскую эпоху *стиль* и *штиль* употреблялись и для обозначения языка, слога, способа речи и для летоисчисления, *стилу́с* — только в значении слога, речи, а *штыль* — только для летоисчисления. Итак, во второй половине XVII в. слово «стиль» существовало в

одном варианте, в Петровскую эпоху — в четырех вариантах. К началу 20-х годов XVIII в. осталось два варианта: *штиль*, связанный с немецкими переводами, и *стиль*, идущий от киево-могилянской риторической традиции, остальные варианты исчезли из речевого обихода [2, с. 59-62].

Сущность «теории трех стилей» заключалась в систематизации «речений» и языковых средств по их стилистической окраске (связанной с их происхождением и употреблением) и обязательности их использования в произведениях определенных стилей, жанров и тематики.

Так, оды, героические поэмы, трагедии предписывалось писать высоким стилем, средним стилем писались эклоги, элегии, дружеские стихотворные письма; низким стилем — комедии, эпиграммы, дружеские письма в прозе, описания «обыкновенных дел». В конце XVIII в. эта теория утратила свое значение и окончательно была преодолена как система в пушкинскую и послепушкинскую эпохи [6, с. 558]. Вместо трех стилей языка постепенно складывается функциональное многообразие разных стилей речи.

В XIX веке в истории русского литературного языка весьма ощутимо проявляются различия в нормах отбора и употребления языковых элементов между такими, например, стилями речи, как «официально-риторический, обиходно-деловой, критико-публицистический с его «ораторскими» вариациями, научно-технический и беллетристический» [1, с. 82].

В современном русском литературном языке слова высокого и сниженного стиля не соотносятся друг с другом непосредственно, а только через нейтральный стиль. «Это значит, что слова высокого стиля, как правило, имеют лексические синонимы в нейтральном, но далеко не всегда находят их в разговорном; с другой стороны, слова разговорного стиля обычно имеют соотносительные единицы в лексически нейтральном стиле и только изредка – в высоком» [5, с. 9].

Р. Р. Гельгардт вслед за О. С. Ахмановой говорит, что нейтральная и стилистически окрашенная лексика, а также лексика высокая и сниженная находятся в отношениях коррелятивной зависимости. Но не каждый элемент в одной из этих коррелятивных зон имеет синонимический дублет в единицах другой. При этом ряды в пределах каждой стилистической зоны различаются по интенсивности окраски одного стилистического регистра. В сниженной лексике различимы окраски разговорная, «разговорно-просторечная», «просторечная», «грубо-просторечная», а в возвышенной лексике: книжная, возвышенная, торжественная, патетическая [3, с. 64].

Таким образом, все ученые сходятся на том, что, не смотря на некоторые отличия в формулировках, в языках разных стран в том или ином виде присутствуют 3 основных стиля языка: нейтральный, высокий, низкий.

Литература

1. Виноградов, В. В. Итоги обсуждения вопросов стилистики [Текст] / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. 1955. № 1. С. 60-87.
2. Вомперский, В. П. К истории слов *стиль* и *штиль* в русском литературном

- языке второй половины XVII-XVIII в. [Текст] / В. П. Вомперский // Проблемы современной филологии. - М., 1965. - С. 58-62.
3. Гельгардт, Р. Р. О стилистических категориях [Текст] / Р. Р. Гельгардт // Вопросы языкознания. 1968. № 6. С. 58-65.
 4. Лингвистический энциклопедический словарь [Текст] / под ред. В. Н. Ярцевой. - М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
 5. Панов, М. В. О стилях произношения [Текст] / М. В. Панов // Развитие современного русского языка. - М., 1963. – С. 76-84.
 6. Стилистический энциклопедический словарь русского языка [Текст] / под ред. М. Н. Кожинной. - М.: Флинта, Наука, 2003. - 696с.

Паревская И.С.

соискатель кафедры английских языков, ФГБОУ ВПО «Таганрогский
государственный педагогический институт имени А. П. Чехова»

**«LIVE NOT TO EAT, BUT EAT TO LIVE»
(ПОРТРЕТ РУССКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЧЕЛОВЕКА НА ОСНОВЕ
ПОСЛОВИЦ О ЕДЕ И НАПИТКАХ)**

Английская пословица справедливо утверждает: «Live not to eat, but eat to live (Живи не для того, чтобы есть, а ешь для того, чтобы жить)». Тем не менее, еда для человека – не просто потребность, а одна из основ его существования, без которой невозможно ни биологическая, ни социальная деятельность личности. С момента возникновения человечества и по сегодняшний день пища определяет практически все бытие человека, а потому по его отношению к еде возможно выявить особенности мышления и исторического опыта не только отдельной личности, но и всего народа в целом. Наиболее ценным источником в данном случае выступает фольклор, как «квинтэссенция народной мудрости» [1]. В связи с этим объектом нашего исследования выступают русские и английские пословицы, содержащие исторические реалии, обозначающие еду и напитки.

В процессе исследования нами было проанализировано 578 русских пословиц [2,3,4] и 107 английских пословиц [5,6,7], содержащих исторические культурно-маркированные единицы, называющие различные виды яств. Диспропорция в количестве анализируемых пословиц обусловлена тем, что в русском фольклоре содержится большее количество пословиц о еде, чем в английском (в выборке из 2790 русских пословиц о пище повествовали 16 % паремий, из 2000 английских афористических изречений лишь 2 % содержали упоминание о еде и питье).

Обратимся к названиям кушаний, упоминаемых в русском и английском фольклоре.

Чаще других в русских паремиях о питании фигурируют лексемы: «хлеб», «каша», «щи», «калачи», «блины», «квас», «брага»; в английских пословицах наиболее часто встречаются реалии «bread», «pudding», «pie», «cake», «honey», «apple», «eggs», «beer», «ale», «wine».

Пословицы о хлебе являются наиболее многочисленными как среди русских, так и среди английских пословиц о еде, однако отношение к данной пище у двух народов различно. В представлениях славян хлеб считался основой жизни («Все добро от хлеба», «Все от хлеба батюшки», «Хлеб всему голова», «Хлеб-кормилец»), этот продукт был не только неотъемлемым атрибутом добра, гостеприимства, достатка и благополучия, но и олицетворял собой духовную пищу, заключающую в себе божественное начало. Для англичан на протяжении веков хлеб также являлся основой рациона, что стало причиной бережного и экономичного отношения к данному продукту питания («Half a loaf is better than no bread»), но наряду с этим в английском фольклоре мы не находим ни одной пословицы, свидетельствующей о глубоком уважении английского народа к хлебу. По-нашему мнению, наиболее полно

передает отношение англичан к хлебу пословица: «Man does not live by bread alone».

Если «отцом» для русского народа являлся хлеб, то «матерью», безусловно, – каша («Русская каша – матушка наша», «Каша – кормилица наша»). Слово «каша» происходит, по мнению лингвистов, от санскритского «каш», что означает «дробить», «тереть» [8]. В русских письменных источниках упоминание о каше встречаются с конца XII в., однако археологи находят горшки с остатками каш в слоях IX-X вв. [8]. Таким образом, на протяжении многих веков невозможно было представить стол русского человека без каши («Без каши обед не в обед», «Русского мужика без каши не накормишь»). Востребованность каши обуславливалась не только ее питательными и вкусовыми качествами, но, что немаловажно, ее недороговизной.

После «хлеба» и «каши» третьей по частоте упоминания в русских паремиях является реалия «щи». Щи расценивались, с одной стороны, как блюдо, символизирующее достаток и довольство («Ешь щи с мясом, а нет так и хлеб с квасом», «Гостю щей не жалей, а погуще лей»), а с другой – как неотъемлемая часть трапезы («Где щи да каша, там и место наше», «А где щи, там и нас ищи», «Если щи хороши, другой пищи не ищи»). Помимо непосредственно гастрономического контекста щи встречаются в пословицах, обличающих своенравие и спешку в делах («Берись, не торопись, во щах не сварись», «Жгуча крапива родится, да во щах уварится»).

В английских пословицах следующими по популярности за реалией «bread» являются культурно-маркированные единицы «pudding», «pie», «cake». Чем же обусловлено данное обстоятельство? Пудинг является отличительным блюдом английской кухни, известным с XV столетия [9]. Первоначально пудинг был едой низших слоев населения и готовился из остатков обеда или ужина, затем это блюдо стало разновидностью мягкой, сладкой и сочной выпечки с добавлением фруктов, орехов или пряностей и прославило английскую кухню далеко за пределами туманного Альбиона. В большинстве пословиц, упоминающих о пудинге, содержатся рекомендации довольствоваться тем, что имеешь («Better some of the pudding than none of the pie», «Scornful dogs will eat dirty puddings»), а также проверять истинность вещей на практике («The proof of the pudding is in the eating»). Для приготовления пирога («pie») и торта («cake») требовалось затрата больших средств и времени, чем для изготовления пудинга, возможно поэтому в народных представлениях «pie» и «cake» расценивались как блюда, подаваемые, главным образом по праздникам: «Life is not all cakes and ale»; одна из наиболее знаменитых пословиц о торте обращает внимание слушателя на то обстоятельство, что невозможно делать одновременно взаимно исключающие вещи: «You cannot eat your cake and have it».

Иное отношение к выпечке было у наших предков, в частности не был русский народ особо почитителен перед калачом. Калач – круглый белый хлеб, приготовленный из особого теста, которое долго мнут и трут, от чего это изделие получалось необычайно пышным и воздушным, а значит вкусным, но несытным. Как видно из определения, приготовление калача – процесс длительный, кроме того требующий дорогостоящего исходного материала, а потому калач не был повседневным блюдом крестьян. Все это обусловило противопоставление калача и хлеба не в пользу первого: «Калач скоро приесться, а хлеб никогда», «Калач хлебу не замена», «Калачик-сестрица, а аржануха - родной братец», «Калачом только брюхо раздражнишь». Однако калач был блюдом ценным: «Голод не тетка, калачика не

подложит», «Кормит калачом, да в спину кирпичом», «Живая душа калачика просит», «Есть калачи – не сидеть на печи», «И калачи приедаются».

Английские пословицы, содержащие в себе реалии «honey», «apple», «eggs» не являются многочисленными, в связи с чем, мы условно объединили их в одну группу и выявили наставления и практические рекомендации, дающиеся в этом типе афористических высказываний: пословица «The rotten apple injures its neighbours» указывает на возможность даже одного человека оказать негативное влияние на группу лиц; высказывание «Don't put all your eggs in one basket» призывает не рисковать всем у тебя имеющимся; паремия «Honey is not for the ass's mouth» напоминает, что каждому следует знать свое место.

Завершим рассмотрение пословиц о пище анализом афористических высказываний о блинах. По-мнению историка В. Похлебкина, блины появились на Руси до IX в.[10] и первоначально являлись жертвенным хлебом, используемым в похоронных и поминальных обрядах. С Крещением Руси языческие обряды постепенно изживались, но традицию встречать приход весны угощаясь блинами русский народ пронес сквозь всю свою многовековую историю, о чем ярко повествует народное творчество: «Без блинов – не масленица, без пирога – не именины», «Это масленица идет, блины да мед несет», «Блинцы, блинчики, блины, как колеса у Весны».

Не менее информативными, чем пословицы о еде, являются пословицы о напитках.

Среди русских напитков главенствующее место занимал квас. Настоящий русский квас на протяжении столетий изготавливали из ржаного и ячменного солода, отличавшегося повышенным содержанием витаминов, что обуславливало незаменимость данного напитка для крестьян, выполнявших тяжелую физическую работу. Благоприятное воздействие кваса на организм и высокие вкусовые качества были причиной его востребованности как у простого люда, так и у знати. О ценности данного напитка повествуют следующие пословицы: «Квас, как хлеб, никогда не надоедает», «Русский квас много народу спас», «И плохой квас лучше хорошей воды», «Попей кваску, разгони тоску», «Хорош квасок, коль бьет в носок».

Характеризуя русские пословицы, содержащие упоминание напитков, нельзя обойти пословицы о браге. Брага – самый древний алкогольный напиток на Руси, являющийся результатом сбраживания крахмалосодержащего (солод, хмель, картофель) и сахаросодержащего сырья (мед, фрукты, ягоды, сахарная свекла) [11]. О многообразии видов браги писал В. И. Даль в «Толковом словаре живого великорусского языка»: «Браванда-яросл. домашнее, крестьянское, корчажное пиво; хлебный напиток, иногда более похожий на квас. Брага простая, ячневая, на одних дрожжах, без хмелю; брага пьяная, хмельная, пивцо, полпивцо с хмелем, весьма разных качеств; иногда она густа, суслана (сладка) и пьяна. Овсяная брага варится из распаренного, высушенного и смолотого овса, из овсяного солода; пшенная, буза, из разварного и заквашенного пшена, иногда с медом и хмелем» [12].

Пословицы о браге осуждали пьянство и туеядство («**Браги** частые, а руки одинакие»), отмечали сложность положения человека, говорящего правду («Брагу варить - глаза закурить») и горячность молодости («Молодой ум, что молодая брага (бродит)»), давали житейские советы по устройству семьи и брака («Брагу сливай, не доквашивай; девку отдай, не дорашивай!»).

Теперь обратимся к английским пословицам, содержащим упоминание о напитках. Наиболее часто в английских афористических высказываниях фигурируют спиртные напитки: «ale», «beer», «wine». Эль - наиболее известное название пива верхнего брожения, не содержащего хмеля, которое варят в Англии с начала VII в. [13] В пословицах мы не видим кардинального различия между понятиями «ale» и «beer», они оба обозначают низкоалкогольный напиток быстрого приготовления, который являлся обязательной составляющей любого праздника простого народа. Главная идея английских пословиц «Life is not all beer and skittles», «Life is not all cakes and ale» созвучна русской пословице «Не все коту масленица, будет и великий пост», а также «Делу – время, а потехе – час».

Вино всегда было напитком, отличавшимся от эля и пива более высокой ценой и лучшими вкусовыми качествами, что подтверждает пословица «Old friends and old wine are best». О высокой степени крепости вина и его отрицательном влиянии на способность человека мыслить указывает паремия: «When wine is in, wit is out». Следует выделить пословицу о вине, несущую информацию о том, что у всех людей есть недостатки и «каждая медаль имеет две стороны»: «There are lees to every wine».

Проанализировав вышесказанное, можно сделать следующие выводы: для англичан еда – не самая главная ценность, как для других наций, и, прежде всего, для русского народа; русские пословицы о еде и питье воспитывают в человеке хлебосольность, терпимость, чувство благодарности за любое благодеяние, английские афористические высказывания учат бережливости, практичности, стремлению избегать неопределенности; в представлениях русского народа резко осуждались лень, привередливость, жадность, своенравие, спешка в делах, для англичан же недопустимыми были расточительство, тунеядство, гордыня, отсутствие рассудительности; как в русских, так и в английских пословицах наряду с осуждением пьянства мы находим восхваление достоинств алкогольных напитков, что свидетельствует об осознании народами вредности алкоголя, но невозможности отказаться от его употребления; тяжелые условия жизни простого народа России и Англии были главной причиной популярности блюд, отличавшихся питательностью и низкой ценой.

Литература

1. Путилов Б. Н. Фольклор и народная культура [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.infoliolib.info/philol/putilov/2.html>
2. Даль В. И. Пословицы русского народа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rodon.org/dvi/prn0.html>
3. Селиванов Ф. М., Кирдан Б. П., Аникин В. П. Русские пословицы и поговорки/ С. Чулков, В. Поляков. – М.: Худож. лит., 1988. – 431 с.
4. Добролюбов Н. А. Заметки и дополнения к сборнику русских пословиц г. Буслаева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dugward.ru/library/zolot/dobrolubov_zametki_i_dopolneniya.html
5. Английские пословицы и поговорки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://abc-english-grammar.com/1/pog25.html>
6. Английские пословицы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vseposlovicy.ru/2011/05/24/anglijskie-poslovicy-a-d/>

7. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. - 2-е изд., перераб. - М.: Высш. шк., 1996. - 381 с.

8. Российский этнографический музей: Календарные народные праздники и обряды. Русские праздники и обряды. Межсезонные обряды и обычаи [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ethnomuseum.ru/section62/2092/2093/4331.html>

9. Маркова М. Английская кухня [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://l-wine.ru/gastronomy/kitchens/england/angliyskaya_kuhnya/

10. Похлебкин В. В. Национальные кухни наших народов: *Центрполиграф*; Москва; 2004. С. 56.

11. *Балязин* В. Восточные славяне и нашествие Батыя [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oldru.com/baty/menu.html>

12. *Даль* В. И. Толковый словарь живого великорусского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.slova.ru>

13. Сорта пива и эля - названия и описание [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ros_spravka.ru/articles/recreation_entertainment/beers_and_ales_the_name_and_descript on/

Ващенко О.О.

кандидат філологічних наук
доцент кафедри слов'янської філології
Київського славістичного університету**СТАРО- ТА НОВОГРЕЦИЗМИ У СКЛАДІ ЧЕСЬКОГО ЛЕКСИКОНУ
(ІСТОРИЧНИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТА МОВОЗНАВЧИЙ АСПЕКТИ)**

*Řekové byli dokonali v citlivosti krásy a antický adeál je jediný,
chceme-li v poesii naši něco výborného, klasického mítí.
Čeština je schopna se tomu ideálu přiblížit.*
(F. Palacký)

Спрадавна носії різних мов спілкуються між собою: налагоджують політичні та економічні стосунки, обмінюються культурними досягненнями. Внаслідок таких контактів відбувається процес лексичної конвергенції, результатом якої є поява спочатку слів іншомовного походження, а згодом і запозичень. Саме наявність запозичених лексем, сталих виразів, афоризмів «готує» кардинальні зміни, що впливають на мовну картину світу [10, с. 43; 6, с. 86–87].

У чеській лексикології розрізняють такі поняття, як «іншомовні слова» (ч. *cizí slova*), які свідомо вважаються словами іншомовного походження, та «запозичення» (ч. *přejatá slova, přejímka, výpůjčka*), котрі розглядаються як складова чеського лексичного складу і «чужинність» яких у мові не відчувається, особливо коли йдеться про старі запозичення. Основою такого розподілу є ступінь адаптації даної лексеми на різних рівнях чеської граматичної системи [13, с. 170–171]. П. Гаузер зазначав, що в мовознавчій літературі поняття іншомовних запозичень є неоднозначним: «Інколи слова адаптовані або ж частково адаптовані окреслюються як *запозичені*, а терміном *іншомовні* позначають ті, котрі не адаптувалися. Наведені терміни не є досконалыми, оскільки слово обох типів є чужим і запозиченим» [9, с. 57]. В. Матезіус у своїх працях про структуру запозичення наголошував на тому, що клас слів, котрий сприймається як власний, і клас, що сприймається як чужий, утворюють у мові два особливі стилістичні прошарки. Якщо відчуття іншомовності запозиченого слова зникне і, якщо ці два прошарки зіллються в один, то результатом цього стане уніфікація [12]. Його підтримали К. Гаузенблаз і Я. Кухарж. На їхню думку, у чеській мові запозичених лексем набагато більше, аніж здається на перший погляд, а тому «чужинність» слів можна розглядати у двох аспектах: з погляду походження, коли «чужим» буде вважатись кожне слово, котре чеська мова запозичила з іншої мови, та з погляду сучасної мови, коли «чужим» вважається лише те слово, котре самі носії мови, сприймають як «чужий» елемент [7, с. 267–281]. Учені констатують, що переважна більшість слів, які сприймаються сьогодні як «інородні тіла», мають іншомовне походження, але з другого боку є багато слів, котрі кваліфікуються власне чеськими, хоча запозичені з інших мов. Так, до першої групи можна віднести такі лексеми, як *foyer, marketing, fotbal*, до другої, приміром, ч. *škola*, що увійшло через латинську мову (лат. *schola* з с.-гр. σχολή «спокій, вільно») [там само].

Постає питання – який відсоток складають запозичення у чеському словнику? Відповіді науковців різняться. Так, російський учений О.М. Трубачов, опрацьовуючи етимологічний словник чеської мови Ї. Голуба й Фр. Копечного, серед 4493 слів нарахував лише 177 власне чеських слів, що складає 3% чеського лексикону [5, с. 67]. Я. Кухарж у словнику чеської літературної мови в діапазоні слів *dějiny* – *děkovat* нарахував 74 і лише 10 були власне чеськими, у діапазоні *píjan* – *pilný* 106 слів, серед них іншомовних – 63, але в межах лексем *doba* – *dobry* зафіксовано 87 власне чеських і лише 3 запозичені лексеми. І, як висновок, він стверджує, що питома вага слів іншомовного походження складає трохи менше половини словникового складу мови [7, с. 276]. М. Тешілова разом із колективом мовознавців, аналізуючи 10 000 найуживаніших у мові слів встановила, що серед них зафіксовано: латинізмів – 523 лексеми, еллінізмів – 288, германізмів – 171, галліцизмів – 152, італізмів – 36, англіцизмів – 30, русизмів – 10, слів з інших мов – 29, власних назв – 45. На підставі цього аналізу авторка дійшла висновку, що слова іншомовного походження складають приблизно 13% досліджуваної лексики [14, с. 112]. Та серед розмаїття функціонуючих запозичень у сучасній чеській мові є ті, що назавжди залишаються її кістяком. До таких відносяться старогрецизми та неологізми, утворені на основі грецьких морфем. Отже *темою роботи* є вивчення шляхів освоєння лексем грецького походження чеською мовою незалежно від періоду їх входження.

Історія появи перших старогрецьких одиниць тісно пов'язана з історією чеського народу, а саме з її політичним спрямуванням. Як свідчать історики, у IX ст. християнство до Богемії проникало з двох сторін: із заходу – під впливом стародавнього Риму (богослужіння велося латиною) та зі сходу. І хоча останній відбиток візантійського культурного впливу у чехів – старослов'янська літургія – зник наприкінці XI ст., згадки про нього, на щастя, збереглися [4]. Так, із IX ст. відомим є імена двох святих – *Svatý Konstantin* (с.-гр. Κωνσταντίνος) та *Svatý Metoděj* (с.-гр. Μεθόδιος). Цікавим є те, що на чеському мовному ґрунті вони набули специфічного звукового та графічного оформлення. Майже до половини XIX ст. ім'я св. Кирил старочеською подавалося як *Srha*, що виникло з *Cyrill* (с.-гр. Κύριλλος) а св. Мефодій як с.-ч. *Strachota* [VW]. Фр. Копечни пояснює це тим, що с.-гр. Μεθόδιος до латини дісталось у вигляді хибної транслітерації *metus* і перекладене як «страх» [PNJ].

Найдревнішою пам'яткою, що має у своєму арсеналі старогрецьку лексему є чеська духовна пісня «Hospodine, pomiluj nu!». Вона дійшла у вигляді рукопису X – XI ст. і вважається спадком місії Кирила та Мефодія. Як свідчить хроніка Козьми Празького від 1154 р., її співали простолюдини вже на посвяті першого єпископа Детмара і яку, до речі, співають у храмах і до тепер. Твір закінчується християнським молитовним зверненням *Krleš* (ч. Pane, smiluj se), котре є богемізованим утворенням-універбантом від с.-гр. κύριε ἐλέησον, що, у свою чергу, трансформувалося у графічне *Kyrie eleison, kyrieleison*. У згаданій вище хроніці існували й інші графічні форми: *kriles, kerleš, krleyš, krileš, kryeleš, krleš, krles* [GbSlov].

Іншими історичними джерелами, що зберегли старогрецизми, є перекладений зі грецької мови збірник церковних правил і свідських законів Номозакон (ч. Nomokánon – X ст.) та Празькі глаголичні уривки гімнів грецького обряду (ч. Pražské hlalohské zlomky), датовані XI ст., написані старослов'янською мовою на двох пергаментних листках. До речі, сама назва *Nomokánon* є транслітерація зі с.-

гр. Νομοκάνων і складається з двох грецизмів νόμος «закон» та κανών «рівна палиця, правило, закон» – «закон-правило».

Опрацювавши лексикографічні джерела різних років видання та чеські історичні джерела, стає зрозумілим, що, без сумніву, найстарішими є ті старогрецькі мовні одиниці, котрі чеська мова увібрала з перекладів Святого Письма, житійної літератури, створюючи, таким чином, прошарок релігійно-богословської лексики, як-от: *anděl* – ἄγγελος, *apokalypsa* – ἀποκάλυψις, *apoštol* – ἀπόστολος, *dogma* – δόγμα, *evangelia(um)* – εὐαγγέλιον та ін. [VW; MES]Č; RČES; PSJČ; SSJČ; ASCS]. Більшість цих лексем є вузьковживаними, проте деякі з них вийшли за межі власного сегменту, емігрували до розмовної мови, набуваючи при цьому когнітивної метафори. Наприклад, саме слово ч. *Bible* є прямим запозиченням із с.-гр. τὰ βιβλία із початковою дефініцією «свитки, книги, папір» і тривалий час розумілося як «Святе Письмо». На сьогодні, окрім основного значення, воно набуло нових і називає: 1) особу чи річ, яка користується визнанням, має великий авторитет; 2) товсту, об'ємну книгу [PSJČ]. У словнику чеської літературної мови фіксуються фразеологічні одиниці: вислів *mluvit jako bible* (дослівно – говорити як по Біблії, по-вченому) та прислів'я *sedláku vidle a knězi Bible* (дослівно – селянину вили, священику Біблія) [SSJČ].

Другу найбільшу групу чеського старого й сучасного чеського словника складають грецизми, котрі вважаються інтернаціональними і є складовою чеського термінологічного словника науки, техніки та мистецтва, напр.: *psychologie, filosofie, archeologie, antropologie, etymologie, fyzika, astronomie, genetika* тощо. У свою чергу, кожна з цих наук теж нараховує певний арсенал елінізмів. Так, у галузі медицини були засвоєні такі терміни, як *diafragma, artérie, aorta, bakterie, anamnéza, prognóza* тощо; у галузі мовознавства: *syntax, thezaurus, lexikon, synonymum, antonimum, ort(h)ografie, fonologie* тощо; літературознавчі терміни: *metafora, epigram, epigraf, poezie, epilog, prolog, strofa, chrestomatie, óda* та ін.; у музиці: *symfonie, melodie, baryton* тощо; в економіці: *monopol, sindikat, oligarchie* та ін.; у біології: *cyklámen, hyacint, eukalypt, kaktus, narcis, arašíd, mandragora* та ін.; у зоології: *delfin, tygr, gorila, pelikán, chameleon* та ін.; у геології: *beryl, magnet, malachit, onyx* та ін.; спортивні терміни: *atlet, biatlon, olimpiada, pentatlon* та ін.; у суспільно-політичній сфері: *demokracie, monarchie, monarcha, charta, politika, hegemonie, patriota* і под. [MES]Č; RČES; PSJČ; SSJČ; ASCS]. Однак деякі старогрецькі лексеми були запозичені в чеську мову безпосередньо з латинської, хоча фактично належать мові старогрецькій. С. Жажа констатує, що: «... v češtině máme ovšem slova původem řecká, ale také ona byla přejata prostřednictvím latiny. Svědčí o tom i jejich hlásková podoba, blízká původní řecké výslovnosti, zachovaná právě v latině» [15, с. 10]. Інколи їх пропонують називати терміном "греко-латинізм", який охоплює всі запозичення, прийняті в сучасні мови з однієї з класичних мов: грецької чи латинської. Хоча, на думку У. Мрозіцької, його використання допустиме лише при дослідженні штучних запозичень [2]. Ми ж пропонуємо такі грецизми називати дивергентними. За етимологічним словником Ї. Рейзека до цієї групи належать такі лексеми, як-от: *apokryf* < лат. *apocryphus* < с.-гр. ἀπόκρυφος, *cyklus* < лат. *cyklus* < с.-гр. κύκλος, *cypríš* < лат. *cypressus, cyparissus* < с.-гр. κυπαρίσσις, *elipsa* < лат. *ellipsis* < с.-гр. ἔλλειψις, *synagoga* < лат. *synagōga* < с.-гр. συναγωγή тощо [RČES].

Також численна кількість лексем грецького походження дісталися до чеської мови через посередництво кількох мов. Наприклад, слово *ekonomie* етимологічно є

еллінізмом і походить від с.-гр. *οἰκονομία* «господарювання, адміністрація, розподіл», де *οἶκος* означає «дім, домашнє господарство», а *νόμος* – «маю у володінні, вправляю, відаю», але з погляду контактології його можна вважати і германізмом (нім. *Ökonomie*), і галліцизмом (франц. *économie*), і англіцизмом (англ. *economy*) [RČES, с. 153–154]. Отже, мовою-медіатором є грецька, а дивергентне запозичення відбулося через посередництво європейських мов-трансмiтерів. Такі лексеми називають європеїзмами [11, с. 33; ASCS, с. 209]. Проте слід зауважити, що в академічному словнику іншомовних слів згадані лексеми в більшості випадків маркуються як грецизми [ASCS].

Третю групу складає антропонімія. Ті ж переклади Євангеліє, життя святих, античної літератури подарували чеській мові у спадок низку власних імен і дали можливість створити власне чеські деривати, напр.: від уже згаданого с.-гр. *Κύριλλος* утворилося ч. *Cyřil* і похідні *Cyřilek*, *Cyřda*, *Cyřa*, *Cyřa*, *Cyřoš*; від с.-гр. *Στέφανος* «вінок, переможний вінок, корона» > ч. *Štěpán* і похідні *Štěpánek*, *Štěpa*, *Štěpáneček*, *Štěpí*, *Štěpánek*, *Štěpíček*, *Štěpínek*. Власна назва *Mikuláš* є форма с.-ч. *Mikoláš*, котре, у свою чергу, походить зі с.-гр. *Νίκη λαός* «переможець народів». Цим пояснюється поява в сучасній чеській мові низки скорочених та зменшувально-пестливих розмовно- побутових варіантів імені: *Mikulášek*, *Mikuš*, *Miky*, *Mikeš*, *Mikísek*, *Mikša*, *Nikolasek*, *Nik*, *Niky*, *Kulíšek*, *Kulich*. Менш популярними є імена *Nikita*, *Evžen*, *Jeróným* та ін. [EKJ].

Деякі чеські чоловічі власні назви з'явилися в мові за рахунок калькування. Так, наприклад, досліджуючи історію розвитку чеської мови, О. Гуер визначив, що ч. *blahoslaviti* є калькою с.-гр. *εὐλογεῖν*, яке, у свою чергу, утворилося із старослов'янського словотвірного компонента БЛАГО- і старочеського *sláva* і призвело до появи чеського імені та прізвища *Blahoslav* і похідного *Blažek* [1, с. 21].

Серед жіночих імен згадаємо ім'я *Barbora* (інколи *Barbara*), що утворене від с.-гр. *βαρβαρος* (дослівно – «незрозуміло які», «іноземка») і низка похідних: *Bára*, *Barunka*, *Baruška*, *Barka*, *Barča*, *Barborka*. Старогрецьким є ім'я *Elena* < *Ἐλένη* «селена» (похідні *Elke*, *Elenka*, *Elen*, *Ela*, *Eleni*), або ж варіант *Helena* (похідні *Hela*, *Helenka*, *Helča*), *Agáta*, *Alexandra*, *Kristýna*, *Kyra* та ін. Загалом, ми нарахували 65 імен грецького походження [EKJ].

Четверту групу, значно меншу за кількістю одиниць, складають крилаті вислови древньогрецьких мудреців, сентенції та фразеологічні одиниці, котрі увійшли до чеської через переклади античної міфології, напр.: *heuréka* (Архімед – «знайшов»), *próte filosofia* (Аристотель – «перша філософія»), *Ikarův pád*, *Pyrrhovo vítězství*, *Sysifovská práce*, *Panický strach*, *Tantalova muka*, *Augiášův chlév* тощо.

Сьогодні новогрецька мова збагачує сучасну чеську мову по-своєму. Не дивлячись на те, що в Європі вона репрезентує стародавню лінгво-культурну традицію, вона все ж таки повертає нас до сучасності, до повсякденного дійсності. На чеському туристичному сайті «Greece Tours» у розділі «Zajímavosti o Řecku» вказано, що Греція подарувала світові 51807 найуживаніших слів [8]. Нажаль, на сторінці немає посилання звідкіля узяті дані, та й ми не впевнені у тому, що чеська мова увібрала до свого активного словника таку ж кількість лексичних одиниць. Проте сміливо твердимо, що до тепер старо- та новогрецизми складають чималий відсоток у чеському лексиконі.

Для перевірки такого твердження був проведений кількісний підрахунок

лексем в межах літери «А» за академічним словником іншомовних слів. З'ясувалося, що серед 3879 зафіксованих одиниць власно грецькі складають 1259 одиниць (враховуючи похідні, оскільки у словнику позначені як грецизм і ті лексеми, що запозичені через латинську мову): *abiogeneze*, *abiogenni*, *abraxas*, *abysál*, *abysofobní* та ін; греко-латинізми – 270: *abakus*, *ablefarie*, *absorpciometr*, *acetamid* тощо; таких, що утворені штучно чи методом гібридизації (на базі морфем грецького походження) нарахована 241 одиниця: *abilympiáda*, *abiolympiáda* (англ. + гр.), *abreografie* (БІ + гр.), *acetaldehyd* (лат. + араб. + гр.), *aerobus* (гр. + англ. < лат.), *aerofilatelie* (гр. + франц.), *aeroklub* (гр. + англ.), *aerolinie*, *aerolinka* (гр. + нім. < лат.) і под. [ASCS, с.15–87]. Це доводить, що літера «А» у своєму арсеналі має приблизно 46% грецизмів і грецьких морфем, що дали можливість утворити неологізми в сучасній чеській мові. До таких морфемі відносяться: *bio-*, *hidro-*, *geo-*, *antropo-*, *chrono-*, *psicho-*, *mikro-*, *demo-*, *teo-*, *paleo-*, *neo-*, *makro-*, *poli(y)-*, *mono-*, *auto-*, *pseudo-*, *anti-*, *a-*, *-logie*, *-grafie*, *-metrie*, *-filie*, *-fobie*, *-os*, *-drom*. Сьогодні вони широко використовуються у чеській науковій термінології, проте стало «модним» їх уживання й у мові повсякденного вжитку, напр.: *elitofobie*, *pseudoaféra*, *hipodrom*, *bio-čaj*, *anti-hvězda*, *demoarchiv*, *mikroanekdota* та ін.

Слід зазначити, що останнім часом у чеській мові простежується досить істотний процес – інвазія старогрецизмів. Він характеризується повторним запозиченням у тій самій формі, але з іншим значенням, і у цьому процесі інші мови стають мовою-трансмiтером для чеської. Наочним прикладом такого явища може бути історія ч. *ikona*. Його відродження відбулося за рахунок англійської (а точніше її американський варіант) мови.

За етимологічним словником Ї. Рейзека ч. *ikona* – це «образ Христа або святих (у православній церкві). Дістался у мову через посередництво російської зі старослов'янського *ikona*, *ikuna*, котре, у свою чергу, спочатку зі середньо грецького *eikóna*, а ще далі зі с.-гр. *eikón* «образ, картина» [RČES, с. 234]. Хоча слово і вважається старогрецизмом, проте у Малому старочеському словнику, Електронному словнику старочеської мови, Словнику старочеському Я. Гебауера, Словничку старочеської мови

Ф. Шімека лексема не фіксується. Натомість, словник-довідник чеської мови, без етимологічної довідки, реєструє її зі значенням «образ Христа чи святих у християн східного обряду» [PSJČ]. Словник літературної чеської мови подає більш розгорнуту інформацію. Щодо морфології – спочатку слово вживалося у чоловічому роді (*ікон, -и ч.р.); походження – у мову дісталось через посередництво російської мови, яке, у свою чергу, запозичене з грецької; номінації – це «образ Христа або святих, намальованих, як правило, на дерев'яній або металевій дощечці (у візантійському чи східнослов'янському стилі)» [SSJČ].

У наш час старогрецизм зазнав розширення значення, яке було зафіксоване у лексикографічних джерелах. Так, у Академічному словнику іншомовних слів, реєстрова одиниця також маркується і як комп'ютерний термін. Супроводжується позначенням англ. < гр. і тлумачиться як «графічний символ, піктограма, що вказує на екрані комп'ютера програму, файл, функцію комп'ютерної програми тощо» [ASCS, с. 320]. Від нього утворилися нові субстантиви *ikonomanie*, *ikon-meni*, зменшувально-пестливе *ikonka* та прикметник *ikonový* [SN1, с. 111]. У засобах масової інформації розуміється як «ідол, символ, типовий представник чогось» [SN2, с. 170]. Сучасний

стан чеської мови характеризується новими дериватами, такими, як *pop-ikona*, *gigaikona*, *ikoničnost*, *ikonický*, *ikonizování*, *ikonoklazmus* тощо [PSJČ; ASCS; SN1, SN2]. З цього робимо висновок, що соціальні зміни у чеському суспільстві зумовили активізацію дії конвергенції та дивергенції в галузі комп'ютерної та модної лексики, сприяли відродженню старогрецизму *ikona* і розширенню його семантичного поля за рахунок чеських лексичних дивергентів.

Таким чином, проведене дослідження доводить, що: старо- та новогрецизми є невід'ємною частиною сучасного чеського лексикону; засвоєні грецькі лексичні одиниці функціонують за тими ж граматичними законами, що й і власне чеські; грецькі деривати, утримуючи статус інтернаціональних, залишаються універсальним компонентом для створення неологізмів у сучасній чеській мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуйер О. Введение в историю чешского языка: Пер. с третьего чеш. издания доц. А.Г. Широковой / Под ред. и с предисл. проф. П.С. Кузнецова. Изд. 3-е, стереотипное / перевод О. Нугер Úvod do dějin jazyka českého. Třetí vydání. – Praha, 1946. / – М.: Изд-во иностр. лит., 1953. – 130 с.
2. Мрозіцька У.Л. Інтра- та екстралінгвальні чинники розвитку мови - реципієнта (на матеріалі латинських запозичень в українській мові) Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.15 / Уляна Любомирівна Мрозіцька; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 18 с. – укр.].
3. Паньків У. Л. Историчні джерела українських лексичних латинізмів / Уляна Любомирівна Паньків // Studia Linguistica. Випуск 5/2011. – С. 386–391. – Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Stling/2011_5_1/386_391.pdf
4. Степович А. Очеркъ истории чешской литературы / Составиль А. Степович. Издание Киевскаго Славянскаго Общества. – К.: Тип. Е. Т. Керерь Большая Владимирская ул., д. Сітовой, 1886. – 336 с.
5. Трубачев О. Н. Принципы построения этимологических словарей славянских языков / О. Н. Трубачев // Вопросы языкознания. – 1957. – № 5. – С. 58–72.
6. Шанский Н.М. Лексикология современного русского языка / Н.М. Шанский. – М.: Просвещение, 1972. – 253 с.
7. Čeština za školou / Připravil kolektiv bohemistů z Ústavu pro jazyk český ČSAV, filozofické fakulty UK aj. za hlavní redakce prof. dr. Karla Hausenblase, DrSc., a dr. Jaroslava Kuchaře, CSc. – Praha: Panorama, 1979. – 482, [1] s.
8. Greece Tours. – Режим доступу до сайту: <http://www.greece-tours.cz/zajimavosti-o-recku/z-rectiny-pochazi-51807-slov/> – Назва з екрана.
9. Hauser Př. Nauka o slovní zásobě: učebnice pro vys. školy / Přemysl Hauser. – 1. vyd. – Praha: SPN, 1980. – 192, [1] s.
10. Havránek B. Réponses aux questions du III Congrès International de Slavistes (Philologues slaves) à Belgrade, 1939. – S. 41–43.
11. Lotko E. Slovník lingvistických terminů pro filologii / Edvard Lotko. – Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. – 128 s.
12. Mathesius V. Cizí slova ze stanoviska synchronického / Vilém Mathesius. Čeština a

- obecný jazykozpyt. Soubor statí. – 1. vyd. – Praha: Melantrich, 1947. – S. 96–109.
13. Svobodová D. Přejatá slova v češtině z pohledu uživatelů jazyka / Diana Svobodová // Český jazyk a literatura 7–8, roč. 51. – Praha: Fortuna, 2000/2001. – S. 170–178.
14. Těšitelová M. O přejatých slovech v češtině z hlediska kvantitativního / Marie Těšitelová // Slovo a slovesnost : časopis pro otázky teorie a kultury jazyka 2, roč. 51. – Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 1990. – S. 111–123.
15. Žaža S. Ruština a čeština v porovnávacím pohledu / Stanislav Žaža. – 2., přeprac. vyd. – Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1999. – 122 s.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

- ASCS** Akademický slovník cizích slov / kolektiv autorů pod vedením Jiřího Krause. – Praha: Academia, 2001. – 836 s.
- EKJ** V. Rameš Po kom se jmenujeme. Encyklopedie křesťanských jmen. / Václav Rameš. – Режим доступу до енциклопедії: <http://libri.cz/database/jmena/index.php>. – Назва з екрана, Gebauer J. Slovník staročeský / Jan Gebauer. – 2., nezměn. vyd., (V Academii 1.) [on-line]. – Praha: Academia, 1970. – 2 sv. Verze 0.4.2. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. – Режим доступу до словника: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.
- GbSlov** Máchek V. Etymologický slovník jazyka českého / Václav Máchek. – Druhé, opravené a doplněné vydání. – Praha: Academia, Nakladatelství Československé Akademie Věd, 1968. – 866 [1] s.
- MESJČ** Příruční slovník jazyka českého. – V Praze: Státní nakladatelství: Školní nakladatelství; SPN, 1935-1957. – 9 sv.
- PSJČ** Rejzek J. Český etymologický slovník / Jiří Rejzek. – Vyd. 1. – Voznice: Leda, 2001. – 752 s.
- RČES** Nová slova v češtině: slovník neologizmů / kolektiv autorů pod vedením Olgy Martinčové. – Vyd. 1. – Praha: Academia, 1998. – 356 s.
- SN1** Nová slova v češtině 2 : slovník neologizmů / kolektiv autorů pod vedením Olgy Martinčové. – Vyd. 1. – Praha: Academia, 2004. – 568 s.
- SN2** Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Zpracoval lexikografický kolektiv ÚJČ ČSAV / Hlavní red.: Josef Filipec, František Daneš. – Praha: Academia, 1978. – 800 s. i Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Zpracoval lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český Akademie Věd České republiky. – 4. vydání r. 2005, dotisk 2007. – Praha: Academia, 2007. – 648 s.
- SSČ** Slovník spisovného jazyka českého / za vedení Boh. Havránka ... [aj.] zpracoval lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV. – 2., nezměněné vyd. – Praha: Academia, 1989. – 8 sv.
- SSJČ** Vokabulár webový [on-line]. Verze 0.4.2. [citováno ze dne 8. 8. 2008]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. – Режим доступу до словника: <http://vokabular.ujc.cas.cz>. – Назва з екрана.
- VW** Kopečný Fr. Průvodce našimi jmény / František Kopečný; [předmluva František Kopečný, Vladimír Šmilauer]. – 2., přeprac. a rozš. vyd. – Praha: Academia, 1991. – 259 s.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

англ. – англійська
араб. – арабська
ВІ – власне ім'я
гр. – грецька
лат. – латинська

нім. – німецька
с.-гр. – старогрецька
с.-ч. – старочеська
франц. – французька
ч. – чеська

Халитова Г.А

старший преподаватель кафедры английского языка историко-филологического факультета КИПУ

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ЗАНЯТИЯХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В МНОГОНАЦИОНАЛЬНОМ СТУДЕНЧЕСКОМ КОЛЛЕКТИВЕ

Постановка проблемы. За последние 20 лет мир сильно изменился. Миграция населения приобрела глобальные масштабы. Это наблюдается во многих европейских странах. И в особенности во Франции и Англии. Человек ищет где он сумеет заработать и прокормить семью. В странах постсоветского пространства также наблюдается значительная миграция. То, что казалось невозможным во времена Советского Союза, в наше время стало обычным явлением. И это мы наблюдаем не только в Крыму, но и в других регионах Украины. Возвратились и продолжают возвращаться крымские татары на историческую Родину. В поисках работы в Крым приехало много эмигрантов из Узбекистана и Азербайджана. Многие остались на постоянное место жительства в Крыму.

Миграционные процессы населения активизировавшиеся за последние десятилетие на территории нашей страны, вызывают серьезную тревогу за будущее нового поколения. Опасность заключается в культурной неоднородности контингента студентов. При стыке разных культур в полилингвокультурной среде могут возникать конфликтные ситуации, которые формируют негативные стереотипы по отношению к преподавателям иных культур и этносов. В этой нелегкой ситуации важно воспитать в юных гражданах нашей родины толерантность и стремление к консолидации. Для этого нужен компетентный педагог, задача которого в создании благоприятной атмосферы в полилингвокультурной среде. Педагог должен из неоднородных, хаотично расположенных по отношению друг друга частиц этой среды создать гармоничное единое целое.

Целью данной статьи является, подготовка к формированию межличностных отношений на занятиях английского языка у многонациональных студенческих коллективов. Что же представляет собой поликультурная компетенция? Под этим термином мы подразумеваем навыки межкультурной коммуникации в условиях полилингвокультурной среды студентов, то есть, иными словами, значение культурных, этнических и религиозных особенностей обучаемых, а также умение на основе этих знаний правильно конструировать учебно-методическую и воспитательную работу в аудитории.

Проблемы в воспитательной деятельности могут серьезно отразиться на качестве и уровне образования студентов, поэтому нужно постоянно анализировать положение дел в межнациональных отношениях, стремиться приводить в соответствие нормы и формы общения преподавателей различных этнических

общностей. Необходимо также широко использовать знание национально - психологических особенностей для сплочения коллектива и укрепления дружбы и братства между представителями этнических сообществ.

Формирование поликультурной компетенции проходит через несколько фаз, которые мы будем именовать составляющими. Каждая составляющая требует длительной психологической подготовки и внутреннего настроя, так как педагогу приходится преодолевать собственные стереотипы, воспитать в себе некую этнорелятивистскую модель по отношению к представителям иных культур.

Подробно рассмотрим предполагаемые стадии формирования поликультурной компетенции на занятиях английского языка в Крымском государственном инженерно-педагогическом университете.

Как известно национальный состав студентов в университете очень разнообразен. Являясь продуктом определенной культуры с ее ценностями, приоритетами, мировосприятием каждый студент имеет свою собственную ментальную парадигму, сквозь призму которой он воспринимает мир. Задача педагога- осознать многообразие культур и встроиться в радугу культурных парадигм учащихся, создавая коммуникационную матрицу в аудитории в режиме обратной связи.

На занятиях английского языка мы стараемся подбирать тексты не только по специальности студентов, а также тексты, в которых есть сведения о многообразии культур. Приведем небольшой отрывок текста из учебника Headway.

A World Guide to Good Manners

○ In the Middle East you must never use the left hand for greeting, eating, drinking, or smoking. Also you should take care not to admire anything in your hosts 'home'. They will feel that they have to give it to you.

○ In America you should eat your hamburger with both hands as quickly as possible. You shouldn't try to have a conversation until it is eaten.

○ In Afghanistan you should spend at least five minutes saying hello.

○ In Russia you must match your hosts drink for drink or they will think you are unfriendly.

○ In Britain it is considered impolite to ask people how much they earn.

Преподавание в полилингвокультурной среде требует длительной самостоятельной подготовки. Во-первых, необходимо формировать психологическую установку положительного отношения к мультикультурной среде. На занятиях английского языка мы применяем анкеты в которых студентам необходимо ответить на следующие вопросы:

- Соответствует ли мое собственное «Я» важной задаче созидания мира, справедливости и согласия в полилингвокультурном социуме?
- Готов ли я отказаться от предвзятости, предрассудков, чувства национального превосходства ради гармоничных отношений в аудитории?
- Смогу ли я научить детей Добру и Миру, которые проповедуют все мировые религии, воспитать в них толерантность и эмпатию по отношению друг к другу?

Березинська Н.О.

Національний технічний університет України «КПІ», м.Київ

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ТА РОЗРЯДИ СОМАТИЗМІВ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

В багатьох класифікаціях соматизмів і розподілах їх на групи та розряди важливу роль відіграє класифікація органів людського тіла, в залежності від якої класифікується й лексеми, що їх означають. Але органи людського тіла можна по-різному класифікувати і виділяти їх в групи за різними ознаками: наприклад, є органи, що приймають інформацію ззовні – очі, вуха, ніс. У цьому не беруть участь живіт, плечі і ноги. Язик – орган, що відповідає за передачу інформації. Тому на язык посилаються, коли говорять про надходження інформації від того, хто говорить. Є, наприклад, органи, які виконують рухи і жести, потрібні для спілкування. Інші в цьому не беруть участь.

Як стверджує Р.Ю. Мугу, соматизми виступають єдиним семантичним полем із загальною родовою ознакою «частини тіла людини й прояви її організму». Залежно від характеру об'єкта номінації, його функцій, соматизми розподіляються на сомонімізми (служуть для позначення частин людського тіла), остеонімізми (номінації кісток людського тіла і їхніх з'єднань), спланхнонімізми (найменування внутрішніх органів), ангіонімізми (служуть для позначення кровоносної системи), сенсонімізми (назви органів чуттів), та лексика для позначення хвороб і виявів людського організму. Окреме місце займає квазісоматизм *alma* (душа) [1, с.129].

За семантичними ознаками виділяють десять лексико-семантичних груп соматизмів: характер, фізичний стан, відчуття-стан, відчуття-відношення, якісна характеристика людини, розумова діяльність, портрет, дії і вчинки людини, соціальне положення, ступіть віддаленості від об'єкту [2, с.63]. Виділені лексико-семантичні групи дозволяють диференціювати як загальні риси, властиві всьому мовному колективу, так і специфічні особливості фразеологізмів-соматизмів в різних мовах.

Ю.Д. Апресян виділяє сім систем, функціонування яких відбувається за участю якого-небудь органу або органів:

- 1) сприйняття (органи тіла, «сприймати»);
- 2) фізіологія (тіло в цілому, «відчувати»);

- 3) моторика (частини тіла, «робити»);
- 4) бажання (воля, «хотіти»);
- 5) інтелект (розум, «думати про»);
- 6) емоції (душа, «відчувати»);
- 7) мова (мова, «говорити») [3, с.5].

Автор відзначає специфіку взаємодії вказаних систем, яка виявляється в тому, що: а) вони утворюють послідовність систем, що ускладнюється (від сприйняття до мови); б) найскладнішою системою є емоції, оскільки будь-яке душевне переживання активує всі інші системи людини; в) один й той же орган може обслуговувати ряд систем.

Назви частин тіла є одними із найчастіше використовуваних слів в творенні фразеологізмів. Питома вага фразеологізмів, очевидно, є загальною рисою багатьох, але не всіх фразеологічних систем [4, с.75].

Під фразеологічною одиницею з компонентом-соматизмом або соматичною одиницею зазвичай розуміється фразеологізм, привідним або залежним компонентом якого є слово, що означає не лише зовнішні фізичні форми організму людини (голова, рука, ніс тощо), але й елементи серцево-судинної, нервової й інших систем (кров, мозок, печінка). Вибір саме цих фразеологізмів обумовлений тим, що соматичні фразеологічні одиниці є комунікативно найбільш значимою і високопродуктивною частиною у складі фразеологізмів.

Фразеологізми з компонентами-соматизмами виникають спонтанно, незалежно один від одного, в різні періоди і в різних мовах, оскільки мають загальну основу в спостереженні людиною самої себе, частин свого тіла, в загальних фізичних і психічних ознаках людини, в загальних умовах розвитку, в спостереженні життя й поведінки тварин, у вивченні дій та емоцій.

На думку дослідниці Л.О. Сайфі соматизми відносяться до концепту «Я фізичне», який складається із наступних компонентів: 1. Організм людини. 2. Фізичне сприйняття. 3. Здоров'я. Самопочуття. 4. Фізичні можливості і стани людини: 4.1. Фізичні можливості; 4.2. Стани. 5.Зовнішній вигляд людини. 6. Фази людського життя. 7. Потреби, звички. 8. Рухи, положення тіла.

Ядро соматичної лексики включає три розряди назв:

- 1) загальні позначення тіла/частин людського тіла і назви, пов'язані із специфікою чоловічого і жіночого тіла;
- 2) позначення внутрішніх органів, які забезпечують життєздатність і життєдіяльність людського організму;
- 3) позначення матерії (субстанції) тіла людини і його органів.

У широко відомій класифікації понять, розробленою Р. Халлігом та В. фон Вартбургом, лексика представлена в рамках трьох сфер: 1. Всесвіт. 2. Людина. 3. Всесвіт і людина. [5, с.126]. Соматизми в строгому сенсі слова локалізуються у сфері «Людина» під рубрикою «Людина як жива істота» і входять до 10 тематичних груп (організм, вік, здоров'я, гігієна, фази життя і ін.).

За допомогою фразеологічних засобів з такими соматичними компонентами як: волосся, вухо, голова, нога, око, плече, рука, спина, шия вербалізується концепт «позитивна соціальна взаємодія».

Фразеологізми грають особливу роль в створенні мовної картини світу.

Вони – дзеркало життя нації. Природа значення фразеологізмів тісно пов'язана з фоновими знаннями носія мови, з практичним досвідом особи, з культурно-історичними традиціями народу, що говорить на даній мові. Фразеологічні одиниці приписують об'єктам ознаки, які асоціюються з картиною світу. Своєю семантикою фразеологізми направлені на характеристику людини і її діяльності. Як вже говорилося раніше, чільне місце у фразеологічному мовному фонді посідають соматичні стійкі звороти, фразеологічні одиниці з компонентом на позначення частин тіла людини. На думку Ю.Д. Апресяна, мовна картина світу, що створюється фразеологізмами, антропоцентрична, що виражається в її орієнтації на людину, тобто людина виступає як міра всіх речей [3, с.4].

Цікавим є те, що на перших місцях за активністю фразоутворення опиняються слова, що позначають руку, очі, голову. Навряд чи цю обставину можна пояснити внутрішньо-лінгвістичними причинами. Названі компоненти найбільш прямо відповідають почуттєвої (око) і логічної (голова) ступеням пізнання, а також критерію його істинності – практиці (рука).

Ці компоненти фразеологічних одиниць відносяться у своєму самостійному вживанні до високочастотної зони лексичного складу, до його найбільш стародавньої, споконвічної і соціально-значимої частини. Як правило, це багатозначні слова, окремі переносні значення яких у більшій або меншій мірі відчутні й у фразеологічних значеннях окремих фразеологічних одиниць. Однак вирішальну роль відіграють, безсумнівно, їхні головні, первинні, прямі значення.

Більшість частин тіла та їх позначення мають декілька конотативних символічних значень, що випливають із основного значення «частини тіла» на основі метонімічного переносу.

Слід зазначити, що фразеологічні системи німецької й української (і багатьох інших) мов демонструють «подвійний антропоцентризм» - походження й функціонування, тобто семантичну орієнтованість на людину як складових лексем-компонентів в їх прямих значеннях, так і сукупних фразеологічних одиниць в їх фразеологічних значеннях.

Фразеологізми з особливою культурно-специфічною семантикою відображають і передають спосіб життя і спосіб світобачення, характерні для даної мовно-культурної спільності. Вони є, за словами А. Вежицької, понятійні знаряддя, що відображають минулий досвід суспільства відносно дій і роздумів про різні речі певними способами; і вони сприяють увічненню цих способів [6, с.350]. У міру того як суспільство змінюється, вказані знаряддя можуть також поступово видозмінюватися і відкидатися.

Таким чином, соматична лексика є цілісною системою, яка має постійну кількість об'єктів номінацій і призначений для їх позначення конкретний склад лексичних одиниць. Якщо перший показник не залежить від своєї мовної приналежності і може повністю співпадати в різних мовах, то другий знаходиться в прямій залежності від індивідуальних особливостей конкретної мови й розрізняється як у кількісному, так і в якісному відношенні. В багатьох класифікаціях соматизмів і розподілах їх на групи та розряди важливу роль відіграє класифікація органів людського тіла, в залежності від якої класифікується й лексеми, що їх означають. Лексика мови, яка визначає компонентний склад фразеологічних одиниць,

тісно пов'язана з навколишнім світом. Тому, найбільш активними в утворенні фразеологізмів є лексеми-соматизми, що викликають образні асоціації, - з інтелектом, фізичною працею, життям, відчуттями, а також асоціації, пов'язані із сприйняттям світу, його пізнанням і зміною.

1. Мугу Р.Ю. Полисемантизм соматической лексики (на материале русского и немецкого языков): диссертация канд. филол. наук 10.02.01/ Рашид Юрьевич Мугу. – Майкоп, 2003. – 166с.
2. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины / В.В. Виноградов // Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М., 1977. – С.110-111
3. Апресян Ю.Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики (краткий очерк) / Ю.Д. Апресян. – М.: Просвещение, 1966. – 300с.
4. Рахштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / А.Д. Рахштейн. – М.: Высшая школа, 1980. – 143с.
5. Palm Ch. Phraseologie: Eine Einführung / Ch. Palm. Tübingen: Narr, 1995. – 130s.
6. Вежбицкая А.Б. Семантические универсалии и описание языков / . – М.: Языки русской культуры, 1999. – 780с.

Гончарова Н. А.

соискатель кафедры французской филологии
Кубанского государственного университета,
преподаватель Кубанского государственного университета.

ДИРЕКТИВНОСТЬ НОВОСТНОГО ИНФОРМИРОВАНИЯ В АСПЕКТЕ СТИЛИСТИЧЕСКОГО СИНТАКСИСА

Язык является важнейшим орудием общения людей и средством выражения человеческого мышления. Поскольку язык является формой политической и идеологической культуры, постольку борьба за смысловую точность приобретает большое общественное значение. Точность и ясность речи зависят от правильности выбора языковых средств с точки зрения их соответствия данному содержанию. Вопросами выбора языковых средств для точной и выразительной передачи того или иного содержания мысли занимается стилистика, имеющая широкие границы применения. Понимание стилистической природы отдельных языковых элементов становится опорой для изучения не только своеобразия газетно-публицистического использования языка, но и средств логико-эмоционального воздействия на массовую аудиторию. Стиль – это «выбор того или иного языкового материала для передачи данного содержания с определённым заданием в определённой речевой ситуации. Различия в выборе тех или иных однозначных языковых средств не меняют основного значения данного высказывания, но служат средством передачи различных дополнительных и оттеночных значений» [Пиотровский 1956: 9-10].

Ориентация на определённого читателя и политико-идеологическая установка коммуникатора при описании какого-либо события влияют как на выбор лексико-синтаксических средств, так и на выбор стилистических фигур и приёмов. Самый выбор выразительных средств в значительной степени диктуется коммуникатору его оценочно-критическим отношением к представляемому событию, ситуации, явлению. Наиболее частотными и употребительными стилистическими средствами языка в политической газетной коммуникации являются метафора и сравнение.

Метафора. Само слово *метафора* происходит от греческого слова *metaphora* – перенос. Перенесение на явление или абстрактное понятие названия другого явления и человека на основании сходных признаков называется метафорой. Нет специальной языковой и стилистической метафоры; есть метафора, уже вошедшая в язык, и метафора индивидуальная. Индивидуальное употребление автором слов в переносном значении приводит к созданию образной метафоры.

Метафора является сложным языковым явлением, обладающим уникальной способностью проникать в любые контексты и отражать доминантные ценностные ориентиры социума. Отсюда огромный интерес к ней исследователей языка, изучающих особенности коммуникации. Частотность её появления в политическом газетном тексте заставляет обратить на неё внимание в первую очередь. В настоящем исследовании мы будем придерживаться определения метафоры, данного С.А.Хахаловой: «Под метафорой мы понимаем разноуровневые единицы

вторичной косвенной номинации – номинативные знаки (слова, словосочетания), предикативные знаки (предложения), сложные предикативные знаки (тексты), основанные на переносе форматива с фиктивного единичного (а может быть и сложного денотата) на реальный единичный (сложный) денотат, между которыми обнаруживается общая константа сравнения [Хахалова 1998: 69-70].

В политической газетной коммуникации метафора является неотъемлемой стратегической языковой единицей, отражающей авторское чувство – отношение к описываемому. По мнению Е.О.Шибановой, оценочность и экспрессивность метафоры вторичны по отношению к её воздействующей функции, способности формировать стереотип мышления [Шибанова 1999]. Оптимизируя коммуникацию и поднимая её эмотивность, она, тем не менее, всегда содержит имплицитную (скрытую) информацию, интерпретировать которую можно бесконечно [Searle 1979]. Использование коммуникатором метафоры есть элемент его определённого языкового творчества. Широкие семантические возможности метафоры «дают автору свободу маневрировать и манипулировать фактами» [Кланцакова 2003: 139]. Выполняя номинативно-дескриптивную функцию, метафора, на наш взгляд, идентифицирует в сжатом виде проблемность описываемой ситуации, а присутствие имплицитного сценария в ней обуславливает реализацию её текстообразующей функции. Можно привести следующие примеры метафор из текстов политических новостных сообщений:

(1) *«Speaking against a chilling backdrop of ever gloomier economic news, on the day that new official figures showed **Britain's economy had flatlined** over the past nine months, David Cameron sought to lift the country's mood by saying: "Let's show the world some fight", adding: "**We can turn this ship around.**"*

/«Выступая на фоне как никогда печальных новостей в экономике, в день, когда новые официальные цифры показали, что **экономика Британии умерла** за последние 9 месяцев, Дэвид Кэмерон попытался поднять настроение жителей страны, произнеся фразу: «Давайте покажем миру борьбу», добавил: "**Мы можем повернуть этот корабль в другую сторону!**"

(2) *«At a time when Europe is confronting serious **economic headwinds**, the European Union is committed to helping consumers and businesses get the most out of a market that stretches 3,000km from Lisbon to Helsinki.»*

/«В то время, как Европа противостоит серьезным экономическим **"лововым ветрам"**, Европейский Союз намерен помочь потребителям и предпринимателям получить максимум от рынка, который тянется на 3 000 км от Лиссабона до Хельсинки.»/

(3) *«German Chancellor Angela Merkel will meet French President Nicolas Sarkozy in the face of evidence that some European **banks are creaking** under the strain of the mounting debt crisis which has pushed Greece to the brink of bankruptcy.»*

/«Канцлер Германии Ангела Меркель встретиться с президентом Франции Николя Саркози перед лицом очевидных доказательств, что некоторые Европейские **банки скрипят** под нажимом растущего долгового кризиса, который привел Грецию к грани банкротства.»/

Сравнение. Другой довольно частотной стилистической единицей политического газетного текста является сравнительная конструкция, представляющая собой определённую познавательную операцию, лежащую в основе суждений о сходстве

или различии объектов. Процесс сравнения не существует сам по себе, а создаётся также в результате определённого творчества коммуникатора, создателя новостного текстового материала. Большинство лингвистов относят сравнение к синтаксическому уровню языка, делая его предметом синтаксиса. В настоящем же исследовании мы будем рассматривать его как важнейший элемент стилистической организации текстового пространства, как единицу смысловой структуры вербального представления того или иного события, как своеобразное логико-эмоциональное средство, способствующее формированию у реципиента необходимого коммуникатору отношения к представляемому. Использование журналистом сравнительных конструкций в новостном информировании политического характера даёт возможность определить своё отношение к описываемой ситуации не прямо, а опосредованно, через соотнесение её с типовым абстрактно-моделируемым объектом. В контексте газетной статьи сравнительные конструкции представляют модели свёртывания определённого информативного содержания и обладают ярко выраженным характеризующим значением, а в ключевых точках информации могут служить раскрытию всего идейного замысла, осуществляя функции модусной рамки авторизатора текста [Хлебникова 2005: 124]. Представляя собой чувственно-наглядную форму восприятия действительности, сравнения отражают определённый образ мира и политической реальности в сознании языковой личности, создающей новостную информацию. В представлении того или иного события, сравнения помимо информации о сходстве фактов и явлений, выполняют ещё и актуализирующую функцию, активизируя внимание реципиента посредством наглядно-образного и экспрессивного повествования.

«In an interview with Chinese state media late Tuesday, Mr. [Putin](#) praised cooperation with [China](#) and lashed out at the U.S., describing the dominance of the American dollar as parasitic.»

/«В интервью китайским СМИ во вторник вечером Путин акцентировал свое внимание на вопросе сотрудничества с Китаем и резко раскритиковал США, сравнивая господство американского доллара с паразитством.»/

[«The Washington Times», 12.10.11]

Парантеза. Парантеза – это самостоятельное, интонационно и графически выделенное высказывание, вставленное в основной текст и имеющее значение добавочного сообщения, разъяснения или авторской оценки. Эта стилистическая фигура внутренне противоречива, поскольку она создаёт иллюзию перехода от подготовленного дискурса к неподготовленной речи, но в то же время, как и любой приём, она носит элемент нарочитости. Парантеза часто служит средством иронического изложения и наиболее часто встречается в российской прессе.

Приведём примеры употребления парантезы. Газета «КоммерсантЪ»:

«Над брошюрой, в которой предлагаются экстренные меры по спасению страны (всё-таки шанс, слава богу, ещё есть), трудились, по словам Геннадия Зюганова, лучшие умы России (из числа коммунистов, стоит оговориться)».

[«КоммерсантЪ» 21.04.2010]

В авторских замечаниях, взятых в скобки, отчётливо слышна ирония по отношению к коммунизму. В той же газете:

«...и что «его надо немедленно отправить в отставку», потому что однажды

Геннадий Зюганов лично слышал, как министр «не мог десяти слов связать» (опять же разве это так уж необходимо для эффективного управления нашей армией?).

[«КоммерсантЪ» 21.04.2010]

В этом комментарии проявляется народное полуфольклорное поверье, будто бы служащие в армии являются не самыми умными людьми.

Таким образом, вопрос об индивидуальном использовании стилистических языковых средств для выражения авторского замысла представляется крайне важным, поскольку языковой материал в газетном информировании служит средством оформления и воплощения определённой политико-идеологической установки и направленности текстовой информации. Каждый языковой элемент здесь мотивирован и максимально заострён, придавая текстовому пространству новостной информации дополнительную выразительность. Однако отдельные стилистические элементы языка могут получать неодинаковое стиливое осмысление у различных коммуникаторов. В их основе лежит, прежде всего, политическая направленность информации и идеологическая установка автора публикации.

Библиографический список

1. Кланцакова А.Ю. Метафора в структуре экономического дискурса: опыт комплексного исследования (на материале английского языка). Дисс. ... на соискание учёной степени канд.фил.наук. Иркутск – 2003. – 184 с.
2. Пиотровский Р.Г. Очерки по грамматической стилистике французского языка. Издательство литературы на иностранных языках. – Москва. – 1956. – 200 с.
3. Серль Дж.Р. Косвенные речевые аспекты // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986а. – Вып. 17.-с. 195 – 222.
4. Халалова С.А. Метафора в аспектах языка, мышления и культуры. - иркутск: ИГЛУ, 1998.
5. Хлебникова М.В. Сравнительные конструкции и их синонимика в русском и английском языках. Дисс. ... на соискание учёной степени канд.филол.наук, Ростов-на-Дону, 2005. - 140 с.
6. Шибанова Е.О. Метафорические концептуальные системы в сфере экономики и политики (на материале англоязычной прессы). Дисс...канд.филол.наук. М., 1999.

ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В ЭПОСЕ “АЛПАМЫШ”

Известно, что модальность отражает отношение содержания предложения к реальности (объективная модальность) или говорящего к содержанию предложения (субъективная модальность), однако она не может определить, в какой цели было сформировано предложение, которое является формой выражения этого содержания, и не указывает на роль, функцию предложения в коммуникации. Эти четыре функциональных типа дают возможность четырём коммуникативным функциям (изъявительное, вопросительное, побудительное и сослагательное).

Понятие коммуникативной функции выражает не конкретное значение предложения, а общее. Это значение имеет своё формальное выражение в виде структурных особенностей предложения. С этой точки зрения, коммуникативная функция является также и грамматическим значением предложения. В связи с этим, это значение можно назвать коммуникативно-грамматическим.

Каждый вид предложения имеет свою коммуникативную функцию.

С помощью изъявительного предложения говорящий даёт информацию об определённом предмете. Такие предложения характеризуются особенностью констатации, подтверждения или отрицания определённого факта.

С помощью вопросительного предложения говорящий желает узнать неизвестное для себя явление или предмет. Цель таких предложений - определение мнения слушающего, требование информации, сведения о каком-либо неопределённом и неизвестном предмете, уточнение этого предмета.

С помощью побудительного предложения говорящий побуждает к совершению каких-либо действий слушающего или другого лица.

Предложения, сказуемые которых выражены глаголами побудительного наклонения, считаются побудительными предложениями. Например: 1. *Бундай кунда сенинг ҳолинг сўрайин, Акангман-да, қариндошлик қилайин, Қандай одам бўлса мен ҳам борайин, Моли-мулкин бориб талон қилайин, Қизи бўлса, сенга олиб берайин, Тўғри гапир, кўнглингдагин билайин.* (Позволь мне узнать о твоём состоянии, я тебе брат, дай мне проявить родственные отношения, какой он человек, давай я пойду с тобой, разорю его имущество, если есть у него дочь, выдам замуж за тебя, скажи всё откровенно, позволь мне узнать, что у тебя на душе) 2. *Биз ҳам борсак, нарзинийёмизни берсак, Шоҳимардон пирнинг равзасида тунаб, биз ҳам бир фарзанд тилаб кўрсак.* (Нам бы тоже пойти, отдать милостыню, провести ночь в усыпальнице Шахимардона пира и попросить, чтобы он дал нам детей) 3. *Ўз элимда шоҳлик гамин еб эдим, Мен ҳам Қалмоқ элга борсам деб эдим.* (На своей Родине был шахом, и мечтал, пойти бы мне к калмыкам).

Сослагательные предложения служат для выражения желания говорящего. Такие предложения по признаку передачи информации адресантом имеют общее с изъявительными предложениями. Однако наличие в языковом ярусе отдельной

модели, а также коннотативное значение в речи наряду с передачей определённой информации служат для выражения желания, воли говорящего. [1, С. 55]

В силу того что, сослагательные предложения выражают желание говорящего, они даёт информацию о желаемых и планируемых в будущем событиях, признаков, особенностей. Например: 1. *Сен билмадинг бек огангинг ишини, Кел кесайик Бойчиборнинг бошини, Уртага олиб ейик анинг гўшини.* (Ты не знаешь о проделках своего брата бека, давай зарежем Байчибору, и съедем его мясо) 2. *“Қани мен ҳам Қоражонни кўрай, деб, Жувормакни билганимдай қилай, деб, Бошимдан ошириб ерга урай”, деб, Чечиниб бу қалмоқ келди майдонга.* (И этот калмык вступил на поле, раздевшись, со словами «Давай я тоже померюсь силой с Караджаном, расправлюсь с ним, как хочу, и ударю его о землю»).

Повелительное наклонение глагола выражает приказ, волю, побуждение говорящего к действию, каждый оттенок значения характеризуется отдельным тоном произношения. [2, С. 201]

Присоединив аффикс *-ай(ин)* к основе глагола можно образовать глагол повелительного наклонения в I лице единственного числа: *борай* (пойду), *келай* (приду), *ухлай* (посплю). Например: *Нима деб сўзласанг мен ҳам қилайин, Тўқсон кўра қўйим бордир, берайин.* (Я тоже выполню всё, что ты скажешь, у меня девяносто отар овец, я отдам их тебе.)

Множественное число I лица образуется путём присоединения аффикса *-лик* к единственной форме глагола в этом же лице: *ийглайик, урайик, борайик, бормайик.* В силу того что, язык поэмы характеризуется наличием диалектизмов, звук *-л* в аффиксе *-лик* опускается и не произносится. В форме множественного числа может выражаться действие, в котором присутствует и сам говорящий, побуждение к действию несколькими лицами, наряду с этим, желание и воля первого лица. Например: 1. *Қоражон: - Эса ўзбаки расм қилайлик, - деб...* (Караджан: - Давайте сделаем по обычаям узбеков) 2. *Хов аллар, эртан чошкагачайин мухлат берингизлар, эртан чошкада айланиб келингизлар...* (Эй, богатыри, дайте срок до полудня завтрашнего дня, завтра в обед разведайте-ка ситуацию) 3. *– Ўнта-ўнта бўлиб кетайик, - деди.* (Давайте пойдём по десять человек) 4. *Қайда кўчсанг, биз ҳам бирга борайик, Элдан-элни хўб бир юриб кўрайик.* (Мы тоже пойдём с тобой, куда ты хочешь перекочевать, увидим другие страны и земли.)

Присоединив аффикс *-гин* к основе глагола можно образовать глагол повелительного наклонения во II лице: *келгин* (приди), *боргин* (пойди), *бергин* (дай). Например: *Эна, қайтгин, борма Чилбир чўлидан, Менинг сўзим, эна, оғир олмагин, Бу гапларни, эна, ҳазил билмагин* (Матушка, вернись, не иди в Чильбирскую степь, не обижайся на мои слова, и не принимай их за шутку, матушка). Если в первом предложении (*Эна, қайтгин, борма Чилбир чўлидан*) аффикс *-гин* имеет повелительную интонацию, то во втором и третьем предложениях (*Менинг сўзим, эна, оғир олмагин, Бу гапларни, эна, ҳазил билмагин*) доминирует желательный тон.

Присоединив к основе глагола аффикс *-син* можно образовать форму глагола в повелительном наклонении единственного числа в первом лице: *келсин, борсин, берсин.* Например: *Эрисин тоғларнинг қори эрисин, Ер остида душман тани чирисин, Илойим Қоражон ўғлинг қурисин* (Пусть растают горные снега, пусть сгниёт вражеское тело под богатырём, пропади пропадом твой сын Караджан). При анализе

данных предложений выяснено, что в первом предложении (*Эрисин тоғларнинг қори эрисин*) доминирует сема желания, а во втором и третьем предложениях (*Ер остида душман тани чирисин*, *Илойим Қоражон ўғлинг қурисин*) – семы повеления и проклятия.

Сослагательное наклонение глагола выражает действие, являющимся условием, средством, ориентиром выполнения или реализации другого действия, события. Форма сослагательного наклонения образуется путём присоединения аффикса –*са* к основе глагола и спряжения. Например: *Ул бойларга борсак, дейди, Қандай экан, билсак, дейди, Бориб меҳмон бўлсак, дейди, Бекнинг қизин эшитгандир, Сулувлигин кўрсак, дейди* (Вот бы нам пойти к этим баям, разузнать их, кто они, погостить у них, мы слышаны о красоте бекской дочери, взглянуть бы и нам на неё).

В отдельных текстах сема желания может быть выражена формой глагола будущего времени с помощью аффикса –*ар*. Например: 1. *Ул бойларга қаттиқ азоб берарман, Бошин кесиб мен ҳам дорга иларман, Ундайин кишига азоб берарман, Фуқаронинг вақтин хушлаб турарман.* (Я покажу этим баям, прикажу казнить их, повесить на виселице, такого человека я накажу, исполню волю народа) 2. *Аччиқ билан мен отимни минарман, Нор кесар олмосни белга бўғарман, Файрат билан Қалмоқшоҳга борарман, Қалмоқшоҳнинг тандан бошин юларман.* (В гневе я оседлаю коня своего, привяжу к ремню алмаз, которым можно резать и верблюда, храбро пойду я к Калмыкшаху, отрублю голову я Калмыкшаху.)

В составе побудительных предложений могут быть и обращения. Например: 1. *Шоҳим, сенга арзим баён қилайин, Каттам сан-да, бир гап келди, сўрайин.* (Шах мой, позволь мне сказать слово, ты наш глава, разреши мне спросить.) 2. *Ул бойларнинг молин бож қиб олайин, Шу сўзни, султоним, сендан сўрайин.* (Разреши мне отнять имущество этих баев как пошлину, позволь мне, султан мой, сделать это) 3. *Сен эшитгин, болам, айтган додимни* (Выслушай меня, сынок мой).

Использованная литература:

1. Махмудов Н., Нурмонов А. Ўзбек тилининг назарий грамматикаси. Т.: Ўқитувчи. 1995.
2. Сапаев Қ. Ҳозирги ўзбек тили. Ўқув қўлланма. ТДПУ. Тошкент. 2009.

СЛОВА ЯХШИ - ЁМОН В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ СРАВНЕНИЯ

Предложения бывают разные по содержанию, одним из видов предложений является сравнительное предложение. В составе таких предложений встречаются специальные слова и грамматические показатели, выражающие сравнение. В отдельных случаях сравнение может выражаться и без специальных слов и грамматических показателей.

В узбекском языке велико значение слов *яхши* – *ёмон* (хорошо-плохо) для выражения сравнительного содержания. Эти слова, выражают сравнение, уподобляя признак в основном людей или предметов. В предложениях с участием слов *яхши* – *ёмон* в рамках двух полюсов (сравнительный и сравниваемый полюса) сравниваются такие человеческие качества, как поведение, характер, честность, различные признаки предмета или явлений.

Например: *Яхши қўшини – ота-она, ёмон қўшини бошга бало.* (Хороший сосед как родитель, плохой одна беда) *Яхши одам қартайса ёзиб қўйган хатдай, ёмон одам қартайса, биқсиб ётган ўтдай.* (Состарится хороший человек, как книга писанная, состарится плохой – как огонь.) *Яхши рўзгор – жаннат, ёмон рўзгор – дўзах.* (Хорошая семья – рай, а плохая – ад.) *Яхши отга бир қамчи, ёмон отга минг қамчи.* (Хорошей лошади – один удар, плохой – тысяча.) *Яхши ишласанг етарсан муродга, ёмон ишласанг қоларсан уятга.* (Будешь работать добросовестно – достигнешь цели, будешь работать плохо – обсмеют) (Пословица).

Примеры доказывают, что в предложениях подобного типа слова *яхши* и *ёмон* в обоих полюсах выражают сравнительное содержание – в первой части, используя слово *яхши*, а во второй – слово *ёмон*.

Слова *яхши* и *ёмон* в предложениях сравнительной конструкции могут использоваться и по одиночку, выполняя функцию подлежащего. Слова *яхши* и *ёмон* участвуют не в двух полюсах предложения, а лишь в одном. Например: *Тиз чўкиб яшагунча, тик туриб ўлган яхши.* (Лучше умереть стоя, чем жить на корточках.) *Сояга ўхшаган дўстан кишининг қўлидаги йўнилмаган таёқ яхши.* (Лучше необструганная палка в руках, чем друг, похожий на твою тень) (Пословица).

В предложениях с содержанием сравнения слова *яхши* и *ёмон* в большинстве случаев подвергаются субстантивации и выполняют функции различных частей предложения:

а) выполняют функцию подлежащего:

Яхши турган ерига тинчлик солар элига, ёмон юрган ерига ўт қўяди элига. (Хороший приносит мир своей родине, а плохой разжигает повсюду огонь.) (Пословица).

Яхши яхшига ёндаштира, ёмон йўлдан адаштира. (Хороший с хорошим сводит, а плохой – с пути сбивает) (Пословица).

Икки яхши кўшилса, бири бирини маъқуллайди, икки ёмон кўшилса кенг дунёга сиғмайди. (Сошлись два хороших человека – поддержали друг друга, сошлись два плохих – весь мир им тесен.) (Пословица)

б) выполняют функцию косвенного дополнения:

Яхши билан юрсанг етарсан муродга,

Ёмон билан юрсанг қоларсан уятга. (Подружишься с хорошим, достигнешь цели, подружишься с плохим – осрамишься) (Пословица).

Яхшидан от қолур, ёмондан дод қолур. (От хорошего человека остается хорошее имя, а от плохого – беда) (Пословица).

в) выполняют функцию прямого дополнения:

Ёмонни танқид қил, яхшига тақлид қил. (Плохого критикуй, хорошему подражай.)

Яхшини мақтайдилар, ёмони қаргайдилар. (Хорошего хвалят, а плохого – проклинают.)

Яхшини кўриб фикр қил, ямонни кўриб шукр қил. (Посмотри на хорошего и подумай, посмотри на плохого и благодари бога.)

г) Эти слова могут подвергаться субстантивации и выполнять функцию притяжательного определения:

Ёмоннинг яхисиси булгунча, яхшининг ёмони бўл. (Лучше быть плохим среди хороших, чем хорошим среди плохих) (Пословица).

Слова *яхши* – *ёмон* выражают сравнение даже после присоединения словообразовательного аффикса – *лик*. Например:

Яхшилик нур келтирар, ёмонлик зулм келтирар. (Добро приносит светлость, а зло – страдание)

Яхшиликка ҳар ким ҳам яхшилик қила олади, ёмонликка яхшиликни фақат чин инсон қила олади. (Каждый может ответить добром на добро, а добром на зло может ответить лишь настоящий человек.)

Яхшилардан ҳаргиз чиқмас ёмонлик, асли ёмон бўлса чиқмас яхшилик. (Хороший человек никогда не делает плохого, а плохой никогда не совершит хороший поступок) (Пословица.)

Как было уже сказано выше, слова *яхши* и *ёмон* можно разделить на две группы.

В первой группе слова *яхши* и *ёмон*, участвуя в обоих полюсах сравнительного предложения, выражая положительное и отрицательное значения. В таких предложениях выражается предпочтение одной синтаксической единицы другой.

Например:

Яхшига ипак илашур, ёмонга тикон. (Хорошему человеку прилипает шёлк, а плохому – колючка) (Пословица)

Ёмонга бош бўлгунча, яхшига йўлдош бўл. (Лучше быть спутником хорошему человеку, чем главой плохому.)

Ўқши яхши, уқши ундан ҳам яхши. (Учиться – хорошо, а следовать прочитанному – ещё лучше.)

Во втором случае, слова *яхши* и *ёмон* участвует лишь в одном полюсе, и указывают лучше или хуже данный признак от другого. То есть, первый полюс выполняет функцию обстоятельства с аффиксом –*гунча* или дополнения с

показателями – *дан кўра, - га нисбатан (қараганда)*. Например:

Бемехр қариндошдан меҳр билан ёт яхши. (Лучше добрый сосед, чем бездушный родственник). *Амирнинг ошидан фақирнинг мушти яхши.* (Удар бедняка лучше гостеприимства эмира). *Қалбаки дўст очиқ душмандан ёмон.* (Открытый враг лучше хитрого друга). *Номарднинг хотини булғунча марднинг беваси булган яхши.* (Лучше быть вдовой храбреца, чем женой труса) (Пословицы)

Сравнительные слова *яхши* и *ёмон* также активно участвуют в составе бессоюзных и многокомпонентных сложных предложениях.

В сложных бессоюзных предложениях с участием слов *яхши* и *ёмон* сравниваются два или более события или действия. Например:

Яхшига қора юқмас, ёмонга эл боқмас. Яхшидан етар шарофат, ёмондан етар касофат. Яхши рўзгор – жаннат, ёмон рўзгор – дўзах. (Пословицы)

В связи с тем, что строение предложений в поговорках и пословицах склонны к сжатости и компактности, отдельные части предложений (в основном сказуемые) в составе компонентов сложных бессоюзных предложений, выражающих сравнение, могут опускаться. Такое явление выпадения происходит в том случае, когда сказуемые обоих компонентов выражаются одним словом. Например:

Яхшидан бог қолади, ёмондан доғ. (От хорошего человека сад останется, от плохо – крик).

Яхшига кун йўқ, ёмонга ўлим. (Хорошему покоя нет, а плохому – смерти)

Яхшига ипак ёпишур, ёмонга тикон. (Хорошему человеку шёлк прилипает, а плохому – колочка)

В выше приведённых примерах опускается слово во втором компоненте сложного бессоюзного предложения, выполняющее функцию сказуемого, в силу того, что оно является повторением сказуемого первого компонента, что является эллипсисом (выпадение частей предложений в определённых случаях).

Сложные бессоюзные предложения с участием слов *яхши* – *ёмон* могут состоять из односоставных предложений. Например:

Яхшидан – шарофат, ёмондан – касофат.

Бир яхшига – бир ёмон.

Яхшидан – раҳмат, ёмондан – ланнат.

Сравнительные конструкции с участием слов *яхши* – *ёмон* иногда могут состоять из трёх или более предложений. Например:

Яхшилардан ҳаргиз чиқмас ёмонлик, асли ёмон бўлса чиқмас яхшилик. (Хороший человек никогда не совершит плохое, а от плохого не дождётся добра)

Яхши одам қартайса, ёзиб қўйган хатдай, Ёмон одам қартайса, биқсиб ётган ўтдай. (Состарился хороший человек, как книга писанная, состарился плохой человек – словно огонь.)

Из приведённых выше фактов следует, что в сравнительных предложениях важную роль играет использование антонимов, особенно слов *яхши* и *ёмон* для усиления и подчёркивания сравнения и уподобления.

Эти слова выражают значение сравнения в обоих случаях: в случае, когда участвуют в составе предложения по отдельности, а также при участии в обоих полюсах.

А также, эти слова используются в пословицах и поговорках типа простых и

сложных бессоюзных предложений.

Использованная литература:

1. Маҳмудов Н. Нурмонов А. Ўзбек тилининг назарий грамматикаси.- Тошкент:Ўқитувчи. 1995.
2. Черемысина М.И. Сравнительные конструкции русского языка,- Новосибирск: Наука 1996. 276-б
3. Шувалова С.А. Смысловые отношения в сложных предложениях и способы их выражения,- М.: МГУ,1990.
4. Маҳмудов Н. Ўзбек тилидаги содда гапларда семантик-синтактик асимметрия.- Тошкент: Ўқитувчи, 1984.69-б

Теленик О.С.

Україна, м. Миколаїв

Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

Викладач

КОНТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ

Анотація

У статті розглядаються поняття дискурсивного аналізу, лінгвістичного моделювання, реперспективізації стилістичних прийомів, контекстуальності, дейксис.

Анотація англійською

The article observes such issues as discourse analysis, linguistic modeling, the reperspectivization of stylistic devises, contextuality, deixis.

Ключові слова: літературознавство, лінгвістика, текст, дискурсивний аналіз, реперспективізація, контекстуальності, дейксис.

Key words: literary criticism, linguistics, text, discourse analysis, reperspectivization, contextuality, deixis.

До найбільш розповсюджених проблем сучасної лінгвістики останнім часом належить багато питань пов'язаних із реперспективізацією контекстних ситуацій. Велика увага приділяється проблемі не тільки основного контексту але й підтексту, що розглядається в нерозривному зв'язку з дискурсивним аналізом.

В англійській мові, якій притаманна SVO-структура, кожна деталь тексту – дискурсу впливає на зміну контексту. У літературознавстві та лінгвістиці давно існує думка про те, що широке використання художньої деталі може служити важливим показником індивідуального стилю і характеризує таких, наприклад, різних авторів, як Е. Хемінгуей, К. Менсфілд, Т. Вульф та інші. Вартий уваги як письменник деталі та контексту і російський драматург і прозаїк українського походження А. Чехов.

Популярність художньої деталі у авторів, виникає з її потенційної сили, здатної активізувати сприйняття читача, спонукати його до співтворчості, дати простір його асоціативному мисленню. Іншими словами, деталь актуалізує перш за все прагматичну спрямованість контексту і його модальність [4, с. 134].

Як визначають лінгвісти контекст – одне з найбільш часто уживаних понять у сучасних дослідженнях з прагматики, дискурсивного аналізу, соціолінгвістики у формальному лінгвістичному моделюванні. Незважаючи на часте звернення лінгвістів до вищевказаного поняття, контекст не має чітких меж, таким чином, його переключення та зміна залежить від того, в рамках якого напряму працює дослідник.

Такий підхід дозволяє моделювати контекст засобами формальних грамастик; крім того, в ряді випадків саме контекстом визначається сама можливість застосування правила до конкретної мовної одиниці. Важливо, що у формальних лінгвістичних моделях контекст є внутрішньою властивістю мовного вираження і ніяк непов'язаний з носіями цієї мови та умовами його використання [1, с. 352].

Суттєвим моментом, який сприяє зміні контексту, є те, що концепт може бути одиницею структурного знання. В якості методу аналізу породжуваної і вихідної структури знання пропонується скетч-фрейм, який представляє собою структурований концепт, що містить елементи та їх значення, активізовані для розуміння конкретної ситуації. На відміну від власне фрейму, що включає весь “пакет” знання про ту чи іншу ситуації, він містить інформацію, релевантну на момент мови. Виникаючи внаслідок звуження, фокусування окремих елементів і значень фреймів, скетч-фрейм дозволяє передати зміну контекстуальних структур [3, с. 274].

Функціональний підхід до мови передбачає більш широке трактування контексту, проте границі поняття варіюють залежно від того, хто або що виявляється у фокусі уваги дослідника.

Існує також проблема класифікації різновидів контексту. Існування альтернативних таксономій пояснюється неоднорідністю факторів, які можуть бути потенційно включені в комунікативну ситуацію. Наприклад, М.Л. Макаров виділяє внутрішній і зовнішній контекст: внутрішній контекст пов'язаний з ментальною сферою комунікантів; зовнішній відноситься до ситуації спілкування. При цьому зовнішній контекст розуміється максимально широко: до нього включається “... широкий спектр змінних антропологічних, етнографічних, соціологічних, психологічних, мовних та культурних факторів.”[5, с. 133].

Перше, з чим має справу адресат - це вербальна складова. Саме вона служить сигналом наявності іронічних ставлень. У подальших міркуваннях будемо називати її внутрішнім (вербальним) контекстом. Крім внутрішнього, будемо також виділяти контекст зовнішній - ситуацію, в якій беруть участь всі три сторони: хто говорить, адресат та об'єкт іронії.

Зовнішній і внутрішній контекст грають різносторонню роль в інтерпретації іронії. Щоб адресат міг зробити висновок про розбіжність значення висловлювання зі значенням говоріння, внутрішній контекст повинен містити сигнали цього неспівпадання. Їх роль – попередити адресата повідомленням про наявність додаткового значення [2, с. 256].

Ключі до інтерпретації висловлювання як іронічного лежать поза самого висловлювання: щоб визначити, хто, або, що є об'єктом іронічного ставлення мовця, адресат повинен звернутися до контексту зовнішнього.

Вербальний контекст може містити сигнали різної складності до інтерпретації висловлювання іронічного відтинку. Мовні засоби дозволяють робити ці сигнали досить різноманітними. Прикладом такого сигналу можуть слугувати лапки:

маркування ставлення мовця до об'єкту висловлювання – одна з прагматичних функцій лапок у тексті. Лапки стають заступниками невербальних сигналів, якими користується той, хто говорить у діалозі. Наявність такого сигналу допомагає адресату розпізнати справжнє ставлення автора до об'єкта іронії.

Одними із вирішальних аспектів аналізу тексту є контекстуальні значення, які виникають лише в особливій ситуації, якщо вживається слово у незвичному для нього словесному оточенні [3, с.122]. Тому ці значення індивідуальні. У словах із загальноживаним переносним значенням вторинне значення закріплюється як одне із самостійних, і його у такій функції усвідомлюють носії мови. Контекстуальні переносні значення не стають новим значенням слова у повному розумінні цього поняття. Вони залишаються новими значеннями лише у конкретному контексті й існують доти, поки існує цей контекст.

Інший вид використання контексту тісно простежується з поняттям дискурсивного аналізу, який слугує домінантом французьких структуралістів та постструктуралістів, сере яких найвідомішими є: М.Фуко, А. Греймас, Ж. Дерріда.

В основі даного поняття висвітлюється потяг до уточнення традиційних стильових понять (у максимально широкому значенні, яке розкриває поняття “стиль – це людина”. Таким чином поняття “дискурс” (його інша назва “дискурсивні ефекти” використані в працях Фуко) характеризує спосіб мовлення та дефініцію. Науковці зацікавлені не в загальному дискурсі а в окремих дискурсивних ефектах, які можуть бути відображені у широкому спектрі параметрів. Лінгвістичні характеристики можуть бути у тій чи іншій мірі ідентифіковані стилістичною специфікою встановлені кількісними тенденціями у використанні стилістичних засобів, а також специфікою тематики, системи переконань, способів мислення та ін. У даному випадку можна сказати, що дискурсивний ефект – це стилістична специфіка контексту на прихованій ідеології [4, с 190].

Отже, зацікавленість у даній проблемі зумовлена істотними змінами в літературній парадигмі, що відбулися у ХХ та продовжують простежуватись у ХХІ ст. і виявляються у ствердженні низки підходів та ідей стосовно дослідження мови.

Література

1. Болотнова Н.С. (2004). Когнитивное направление в лингвистическом исследовании художественного текста — Томск: Изд-воТомского гос.пед. ун-та. — С. 7–19.
2. Воробйова О.П. (2008). Поетика хвиль в контексті емоційного резонансу(нарис з когнітивної емотіології) // Мова, культура й освіта в сучасному світі: 36— К.:Вид. центр КНЛУ. — С. 126–135.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Нав. посіб. – 2-ге.вид., перероб. і доп. – К.: Знання 2008. – 423 с.
4. Кибрик А.А., Плунгян В.А. Функционализм. – В сб.:Фундаментальные направления современной американской лингвистики. Под ред. А.А.Кибрика, И.М.Кобозевой и И.А.Секериной. М., 1997
5. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. — М. : Гнозис, 2003. — 276 с.

Расулова Р.М.

Доцент кафедры французского языка

Кандидат филологических наук

Дагестанский государственный педагогический университет

ФЕ ДАРГИНСКОГО И ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКОВ, ОБОЗНАЧАЮЩИЕ КАЧЕСТВЕННУЮ ОЦЕНКУ ЧЕЛОВЕКА

Фразеологические единицы с общим значением качественной оценки лица образуют большую группу в сопоставляемых языках. Данные ФЕ отражают субъектно-оценочный характер фразеологического значения говорящим или говорящими. Основная функция – экспрессивная характеристика человека, эмоциональная оценка его индивидуальных качеств, характера положения в обществе. Данная тематическая группа образует две подгруппы: с отрицательной оценкой человека и положительной оценкой человека.

ФЕ со значением «Внешний вид»:

даг. хъатли бяхъялли варгердеси «букв. если ударить ладонью лопающийся» (полный, упитанный); някъли някъ къяббареси «букв. рукой руку оторвать способный» (сильный, здоровый).

франц. *Les yeux lui mahgent la figure* «он очень худ, у него одни глаза (остались)»; *Plein comme un boudin* «полный как кровяная колбаса»; *Maigre (ou sec) comme un hareng saur* «тощий как копчёная сельдь».

ФЕ со значением «Красота»:

даг. канилихлив вихеси «букв. такой, что можно носить в животе» (красивый, привлекательный); . къякъбарларад шин далуй «букв. вода через горло заметна» (прозрачная). къурчлгъуна дяхл «лицо словно персик».

франц. *Rouge comme un homard* – красный как омар; *Rouge comme une betterave* – красный как свёкла; *Rouge comme un cerise* – красный как вишня; *Rouge une pomme* – румяный как яблоко; *Rouge comme une guigne* – красный как черешня.

Следует выделить отдельные семантические объединения, не вошедшие в перечисленные выше тематические группы. Эти семантические поля оказались достаточно большими.

ФЕ со значением «Авторитет /положительные качества»:

даг. къякъ бяглуси (букв. человек с широкой спиной) «имеющий большую поддержку»; къяш кIиркахIебируси (букв. не сгибая ног) « много работающий»;

франц. *Bon comme le/du bon pain* – добрый как хлеб; *Grosse légume* – важный человек.

ФЕ, выражающие «Откровенность»:

даг. уркли гъаргли «букв. с открытым сердцем» (откровенно); уркли-урклилабад «букв. от всей души» (от всего сердца);

франц. *Manger le morseau* – выдать тайну, выдать сообщников;

ФЕ, выражающие « Ум/ глупость»:

даг. бекI бузули «букв. голова работает» (умный человек); шаласи бекI «букв.

светлая голова» (в том же значении); хъуц1румачиб бек1 лебси «букв. иметь голову на плечах» (трезво, рассудительно);

франц. *Il est bête à manger du foin* – он набитый дурак, глупый как пробка; *Bête comme un chou* – глупый как пробка; *Bête comme un dindon* – глупый как индюк; *Bête comme un hareng saur* – глупый как копчёная селедка; *Bête comme un pot* – глупый как горшок.

В даргинском языке имеются ФЕ, не имеющие соответствий в французском языке:

дарг. урк1ила х1ева х1или биц1либ (букв.платье сердца кровью заполнилось) «сильно разозлился»; . чархлизи шайт1ан бух1набухъун (букв. в тело вошел шайтан) «взбесился»;

В данной тематической группе некоторым даргинским ФЕ французские соответствия не имеются.

ФЕ со значением «Наглость»:

дарг. къаркъала дях1ла вег1 «букв. с каменным лицом» (грубый); къаркъала урк1ила вег1 «букв. с каменным сердцем» (безжалостный);

франц. *mettre le couteau sur la gorge à qn* « приставить кому-либо нож к горлу»; *Se manger le blanc des yeux* « выцарапать друг другу глаза»;

Наличие большого количества ФЕ с отрицательным значением объясняется тем, что люди на отрицательные явления реагируют более остро и эмоционально. В таких случаях человеку характерна тенденция к использованию готовых речевых форм и в том числе устойчивых словосочетаний. ФЕ, тесно связанные с разными психическими или физическими состояниями «широко известны у разных народов, часто они параллельного происхождения» (Вакк 1964:119).

При анализе фразеологических единиц едва ли не основной интерес представляет оценочный характер фразеологического значения. Среди объектов фразеологической номинации весьма значительное место занимают моральные качества личности.

В результате анализа выявлено: в тематическую группу ФЕ «Качественная оценка лица» вошли 6 групп. Наполняемость семантических полей оказалась неравномерной, здесь, ФЕ даргинского языка представлены шире, чем в французском языке. Моральная оценка, выраженная единицами языка, является субъектно-объективным способом познания действительности. Средства и способы выражения моральной оценки разнообразны: от прямого номинативного значения до оттенков интонации.

Литература:

1. Вакк Ф.О. О соматической фразеологии в современном эстонском литературном языке. Таллин, 1964.

Авраменко О.М.

Україна, м. Николаїв

Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”»

Студентка

ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК АНТРОПОНІМІВ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація

У статті розглядаються історія та розвиток антропонімів в сучасній німецькій мові, види власних назв та їх властивості.

Анотація англійською

The article observes the history and development of the anthroponyms in Modern German language, the main forms of personal names and their characteristics.

Ключові слова: *ономастика, ім'я, особове ім'я, прізвище, скорочена форма, антропонім.*

Key words: *onomastics, name, personal name, surname, contracted form, anthroponym.*

Належність одиниці — провідна ознака власної назви. Багато тисяч людей з однаковими іменами живуть не лише на Україні, а й також в інших країнах. Але кожній особі її ім'я належить індивідуально, незалежно від наявності чи відсутності тезок. Натомість, скажімо, назви сортів черешні належать сукупностям одиниць, що об'єднуються відповідними поняттями, і тому не є власними назвами всупереч своїй орфографії. Звідси другою ознакою, яка розрізняє власні та загальні назви (апелативи), є відношення до поняття: загальні назви — носії понять, а власні назви включають усю відому мовцеві інформацію про свої денотати, без певних узагальнень, і тому пов'язуються з поняттями лише тією мірою, якою вказують на різновид об'єктів, до яких належать їх денотати. Так, власна назва «Berlin» указує на те, що її денотат — місто, а власна назва «Перун» — на те, що вона належить поганському божеству. Тому власні назви, не будучи носіями понять, включають їх у свою семантичну структуру, утримують на рівні сем: у семантичну структуру власної назви «Berlin» входить сема «місто», яка виражає поняття «місто», і т. д. [2, с. 117].

Існують й інші розбіжності між власними та загальними назвами. Розмежування власних і загальних назв стосується лише іменників. Набуваючи функцій іменників, генетично власні назви можуть виходити з різних частин мови — пор. Власні назви з'являються тоді, коли індивідуальне розрізнення набуває суспільної значущості. За денотатами розрізняють такі класи власних назв:

- особові імена людей (антропоніми)
- назви географічних об'єктів (топоніми)
- назви космічних об'єктів (космоніми)
- найменування божеств, міфічних істот (теоніми, міфоніми)
- клички тварин (зооніми)

- назви організацій, виробничих і громадських об'єднань (ця група власних назв позначається терміном ергонімія і включає величезну кількість найменувань

— від партій, товариств, заводів, вузів до кінотеатрів, кооперативів, магазинів, фірм тощо)

- назви відрізків часу, подій (це хрономісія, напр., Коліївщина, Друга світова війна)

- назви окремих предметів (хремотонісія, що включає власні назви матеріальних предметів — кораблів, ураганів, алмазів тощо та витворів духовної культури — заголовки творів, назви музичних п'єс, творів живопису, кінофільмів та ін. [4, с. 234].

Сукупність усіх власних назв мови становить її ономастичний простір.

Антропонісія — сукупність власних назв людей. *Антропонісія* — розділ ономастики, який вивчає антропонісії. *Антропонім* — власна назва людини.

Ім'я відображає не лише властивий дух і характер народу, а й його звичаї та традиції. Це вважалося особливістю старих імен, оскільки народ ще недоторканно від чужих впливів розвивався в повній самостійності. Таким чином стародавніше минуле говорить якраз іменами до сучасності, предки говорять до наступних підлог і відкривають ім'я її дух і сенс.

Порівнюючи появу та розвиток власних імен, прізвищ 3 народів, які є основними народами старовини для нас, греки, римляни і ізраїльтяни, ми знаходимо деякі відмінності. Благородний, високообдарований народ греків показує в його іменах багату фантазію, ідеальний розмах. Імена переважно йдуть на розумовий вплив, на благородні властивості і заняття [3, с. 45].

Загалом власні імена греків закінчуються на -kles (слава): *Perikles* (дуже відомий), *Sophokles* (мудрістю відомий), *Themistokles* (справедливістю відомий), *Kallikles* (красою відомий) — або імена починалися на склад *kle-*: *Kleophanes* (сяючи славою). Багато хто має за мету бути першим, особливо чоловіки. Можемо навести приклад до передування саме чоловічої статі, гомерівський девіз: „Бути завжди найкращим і прагнути перестрибати інший». До цього девізу греки-чоловіки приєднували себе. Так утворилися різноманітні імена - *Aristos* (якнайкраще), *Poliarchos* (міський володар), *Agesilaos* (народний керівник), *Eurysthenes* (найсильніший) — також *Thrasybulos* (сміливий), *Megistophron* (найбільше мислячий). На боротьбі і перемозі йдуть *Nausimachos* (до кораблів борючись), *Nikophanes* (блищати перемогою) [5, с. 72].

Тоді як у грецьких іменах є ідеальний, поетичний відбиток, тоді як благородні, переважно розумові властивості звучать в них, римляни утворюють протилежні власні імена. В іменах римлян поетичні герої не мали великого значення, але відкривали ідеальні та неповторні властивості. Як і у греків та і у римлян старі імена мали місце у становленні антропонімічної системи, значення якої ще звичайно оспорується. Неодноразово зустрічаються імена які приєднуються до богів і благородних властивостей (таким чином з'являються *Julius, Junius, Lucius, Marcus*); проте, у римських іменах є прозаїчний відбиток, який просувається в більшості випадків в дуже малому регіоні. Спочатку вони з'являються завдяки першому і найголовнішому заняттю старих римлян, землеробство: *Agricola* (земельні селяни), *Fabius, Cicero, Piso* (натирають воском горошини), потім тваринництво: *Porcius* (свинячий садівник), *Asinius* (ослячий садівник).

Властивість, яка виступала вже в грецьких найменуваннях та благочестивий

сенс у римських іменах мають великий розвиток у жителів Сходу, особливо народу ізраїльтян. Про це свідчать використання імен, які з складом *ja* (*jo, je*), — скорочення від *Jehova* (*Jave*). Це означає «Бог», отже *Josua* (допомога Іегови), *Johannes* (який Іегову подарував), з схожим сенсом *Johathan* (якого створює Іегова дано), *Josaphat* (Іегова Рехт); — *Obadja* (слуга Бога, ср. Арабський *Abdallah*), *Sacharja*, *Zacharias* (Іегова якого пам'ятають); — *Elimelech* (Бог король), *Elieser* (Бог допомога), в тому ж значенні *Eleasar*; *Nathanael* (Бог дано), *Joel* (Іегові Готу) [1, с. 47].

Після хвилі великого переселення народів, германці поселилися в провінціях колишньої римської імперії і будували з нуля житла та обробляли землю. Державні відносини змінилися, християнство зіштовхнуло старих богів на небі — все ж таки, імена залишаються і квітнуть без істотної зміни далі на неодноразово перебудованій землі. Докази є очевидними. Розглянемо імена німецьких королів і імператорів. Їх ряд майже від правління Карла Великого в 6 сторіччі залишався суто німецьким: *Karl, Ludwig, Konrad, Heinrich, Otto, Friedrich* - це найпоширеніші імена.

Імена змінювались не лише з розвитком мови, а й з розвитком спілкування людей між собою. Спочатку в стародавні часи батьки кликали своїх дітей скороченими іменами. Старий час знав такі скорочення, спочатку не лише для домашнього вживання, а й згодом і в конфіденційному повідомленні, і ці скорочення частіше використовувались ніж тепер. Оскільки після німецького основного правила перша частина складу підкреслена, то зазвичай вони зберігались та використовувались послідовниками. Таким чином виникали зменшувальні імена, наприклад, *Amalhari, Amal, Arnwald, Arn; Brunger, Brun, Eburhard, Ebur*, і частіше у скорочених іменах закінчення утворювались та виникали з готичної і давньосаксонської мови, наприклад, *God-beraht: Godo; Kuon-rat: Kuono; Sig-ber: Sigo* [2, с. 68].

Це - скорочені форми. Часто друга частина, тобто закінчення не відмінювалось, а початкове ім'я зберігалось, і таким чином виникала скорочена форма, наприклад, *Rat-poto: Ratpo; Sig-ber (Sibert): Sibo; Thiet-mar: Thiemo*.

Ці скорочені форми змінювались наступним шляхом, приголосні звуки подвоювались усередині слова: *Ago — Aggo, Ato — Atto, Gebo — Gebbo, Odo — Otto, Rago — Raggio, Rico — Ricco, Sigo — Siggo*, або прирівнювались до іншого приголосного: *Arno — Anno, Berno — Benno, Irmo — Immo, Ulfo — Uffo* [3, с. 59].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що у німецькій мові має місце нескінченно багатий розвиток імен за допомогою не лише правил скорочення або зміни приголосних чи голосних, а й за допомогою відносно незначних засобів.

Література

1. Личные имена в прошлом, настоящем, будущем (проблема антропонимии) – кол.сб. М.: Наука, 1970. – 232с.
2. Мурысов Р.З. Имя собственное в современном немецком языке. – Уфа, 1983. – 218с.
3. Розен Е. В. Немецкая лексика: история и современность: Учеб. Пособие.- М.: Высш. шк., 1991.- 96с.
4. Bach Adolf Deutsche Namenkunde.- Heidelberg, 1964.- 359с.
5. Gottschald M. Die deutschen Personennamen. Berlin, 1955. – 219с.

Оздеаджиева Т.М.

Доцент кафедры французского языка

Кандидат филологических наук

Дагестанский государственный педагогический университет

НАЗВАНИЯ ПИЩИ В ПОСЛОВИЦАХ КУМЫКСКОГО И ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКОВ

Являясь одним из древнейших пластов лексики, наименования пищи составляют универсальный лексический фонд любого языка. В истории науки наименования пищи часто становились предметом изучения исследователей разных областей знания: лингвистики, культурологии, этнографии. Названия пищи составляют одну из наиболее важных частей лексикона любого языка, так как они отражают представление человека о материальном аспекте своего существования, и поэтому данные термины представляют большой интерес с точки зрения изучения лексической системы языка.

«Пословица – краткое, устойчивое в речевом обиходе, как правило, ритмически организованное изречение назидательного характера, в котором зафиксировано многовековой опыт народа; имеет форму законченного предложения» [Лингвистический энциклопедический словарь: 389]. Вместе с народом и его языком рождается пословица, народ ею живет; в ней – его переживания, житейский опыт, его философия.

Исследуя пословицы и поговорки кумыкского языка и французского языков о еде, мы видим, что определенное количество пословиц и поговорок, совпадают, определенная часть из них не имеют аналогов. А Ф. Назаревич пишет: «...как бы ни были различны народы на всей земле, из какого бы разного жизненного опыта они ни исходили, в каких бы языках самых различных систем они ни воплощали пословицу, в её художественном оформлении они пришли к поразительному единообразию» [Назаревич, 1997: 14].

Понятие гастрономия существует 200 лет. В 1801 году его придумал французский поэт Бершу, любивший писать о радостях изысканной кухни. Гастрономия определяет то, что мы едим и пьем. Из истории Франции ясно, что она изначально была примером совершенства в искусстве кулинарии. Еда одна из главных удовольствий для французов. Во Франции особенное отношение к еде. Интерес людей к вкусной еде считается совершенно естественным. У любого француза есть вкусовая память, воспитываемая с детства. Изысканный подход к трапезе идет от французов.

По утверждению историка Патрика Рамбура «в истории французской кухни и гастрономии – застолье – важнейший дипломатический вектор». Ещё в XVII веке Людовик XIV – «король-солнце» - ввёл в Версале традицию, затем прочно обосновавшаяся во французской внешней политике, - дипломатию гастрономии. В 19-го века министр иностранных дел Франции Талейран использовал застолье, чтобы провести переговоры и добиться для Франции более выгодных условий. При

этом строго соблюдается правило: получить удовольствие от еды и не навредить здоровью. Взгляд на еду сквозь призму здоровья – это философия французской гастрономии, сформированная под влиянием видных политических деятелей и знаменитых поваров Франции.

Достаточно много пословиц во французском языке, связанных с пищей. Выражение, бытующее в русском языке «быть не в своей тарелке» появилась из французского языка, где она выглядит следующим образом: «Ne pas être dans son assiette» и дословно переводится как: «Быть в плохом настроении» или «быть в неустойчивом состоянии». Слово «assiette» переводится как: «настроение, устойчивое положение» и с едой это не было связано. Однако, слово «assiette» имеет ещё и значение «тарелка». Кухня и хорошее угощение – это важнейшая составляющая национальной гордости, что подчеркивает пословица: *Une bonne cuisine est l'engrais d'une conscience pure.* - Хорошая кухня удобрение чистой совести.

Сопоставительный анализ включенных в настоящую работу кумыкских и французских пословиц по их денотативному значению позволяет выделить следующие группы изречений в названных языках:

1). Тождественные пословицы, или так называемые параллели, совпадающие и по смыслу, и по образности, и по составу основных компонентов:

Франц. *La pomme (le fruit) ne tombe jamais loin de l'arbre* «Яблоко от яблони далеко не падает»;

Кум. Алма теригенден ари тюшмес « Яблоко от яблони далеко не падает».

Франц. *Celui qui ne travaille pas il y a* «Кто не работает, тот не ест»;

Кум. Ишлемеген тишлемес. «Кто не работает, тот не ест»;

2). Французские пословицы, не имеющие никаких параллелей – ни эквивалентов, ни аналогов в кумыкском языке. Мы перевели их путем калькирования или описательного перевода. Например: *In ne peut (pas) être parfois a la fois* «Один пирог два раза не съешь»; *Appétit vient en mangeant.* «Аппетит приходит во время еды»; *Aujourd'hui en fleurs, demain en pleurs* «Сегодня пир горой, а завтра пошел с сумой»; *On ne peut (pas) être a la fois au four et au Moulin* «Два арбуза в одной руке не удержишь».

3). Кумыкские пословицы, не имеющие эквивалентов в французском языке: «Купленный чеснок всегда сладок как мед»; Яман сёзден бал чыкъмас, яхшы сёзден бал чыгъар; Къаймакъ суйсенг, гамиш ал «Хочешь сметану, купи буйвола»; Къаймакъына умут этип, нагындан да къуру къалгъан « Надеюсь на сметану, остался без сыворотки»; Гъакъыллы аш жыяр, гъайгев таш жыяр «Умный хлеб соберет, дурак – камни».

Пища занимает важное и центральное место в жизни общества. С пищей связаны состояние здоровья человека, его трудоспособность. В пословицах и французского и кумыкского языков говорится о естественной необходимости еды: «чтобы жить едят, не живут, чтобы есть».

В кумыкском языке хлеб, выражает основное значение в укреплении брачного союза. Его использовали во время свадьбы при выходе невесты из родительского дома. Мать невесты должна, стоя на пороге дома, поделить хлеб пополам над головой у невесты. Данный обряд запечатлелся в пословице: Анасына ошар баласы, экмегине ошар къалачы «Дитя будет похоже на мать, а лепешка будет похожа на хлеб».

Во все времена питание играло большую роль в жизни человека, являясь самым важным фактором в его полноценном физическом и умственном развитии. С развитием общества, с совершенствованием оружия, кухонной утвари в языке стало появляться все больше слов, связанных с питанием. При анализе пищи кумыков хорошо прослеживается развитие общественной жизни народа, влияние на него других тюркских и соседних нетюркских народов, с которыми они в далеком прошлом были связаны.

Таким образом, пословицы о еде в исследуемых языках носят назидательный характер, здесь присутствует культура воспитания, культура поведения за столом. Пословицы, связанные с едой в обоих языках разнообразны, ибо еда играет важную роль в жизни человека.

Литература:

1. Назаревич Ф.А. Пословицы и поговорки народов Дагестана. Махачкала, 1997.
2. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва, 1993.
3. Мишель, Доминика Ватель и рождение гастрономии: С приложением рецептов эпохи Людовика XIV, адаптированных Патриком Рамбуром. Новое литературное обозрение, 2002.

Шевців Р.Б.

старший викладач кафедри практики німецької мови
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка

КОМП'ЮТЕРНЕ КВАЗИРЕФЕРУВАННЯ ТЕКСТІВ ФАХОВИХ МОВ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Ідея автоматизації реферування текстів фахової літератури покликана до життя необхідністю фахівців швидко відбирати актуальні для них джерела серед невпинно зростаючого масиву інформації. Висловлюючись мовою економіки, інформація є тим засобом суспільного виробництва, який сприяє ефіцієнтному розв'язанню проблем. Недосконала ж інформація підвищує долю ризику, врешті змушує до часових, інтелектуальних та інших затрат з метою здобуття досконалої інформації. Невипадково, що в країнах розвинутої ринкової економіки функціонує ціла галузь – інформаційна економіка [2, с. 153-154]. З трьох видів інформації, які зазвичай розрізняють в науково-технічній літературі: фактографічної, логіко-теоретичної та оцінкової, найважливішою з погляду опрацювання тексту є фактографічна інформація [1, с. 303]. З огляду на відомі визначення терміну „термін” [Г. Винокур, Д. Ганич, І. Олійник, Б. Головін, Т. Канделакі, І. Квітко, Т. Кияк, Е. Скороходько] зрозуміло, що інформацію в науково-технічних текстах закладено через вузькогалузеві терміни, доповнюють, логічно зорганізують загальнонауковою термінологічною лексикою. Загальнонавчана лексика виконує хіба що зв'язну, обслуговуючу функцію, але не несе ніякої релевантної інформації. Це говорить на користь прямого зв'язку між ступенем насиченості тексту термінологічною лексикою та ступенем його інформативності.

В умовах щораз більшого інформаційного буму дослідник фізично не встигає опрацьовувати весь наплив нової інформації, що стосується сфери його діяльності. У зв'язку з цим загострюється потреба вдосконалення системи опрацювання та отримання інформації. „Дібрати відповідні літературні джерела допоможуть користувачеві їхні відповідні реферати, тобто короткі виклади наукової праці, книги, статті, які передають основні ідеї, спрямованість наукового пошуку” [4, с. 88].

Виділимо видимі функції рефератної інформації:

1) ознайомлення з основними тезами розвитку наукової думки у реферованому тексті; 2) рекламування розлогішої інформації.

Друга функція є наслідком першої і допомагає проінформувати зацікавленого споживача (науковця) про наявність праць, що могли б певним чином вплинути на темпи чи навіть на хід його досліджень та реалізувати опубліковані досягнення, що повинно бути не останнім економічним рушієм подальшого розвитку наукової думки, а відтак і суспільного виробництва. Завдяки вдалому рефератові осяжного тексту (книги, монографії) споживач (дослідник) отримує повідомлення, яке звукує масив дійсно потрібної йому для опрацювання інформації, зменшує невизначеність в пошуках потрібного, допомагає йому швидко вирішити необхідність чи її відсутність для здобуття повної інформації з „рекламованого” джерела. Така інформація служить

внутрішнім елементом наміру мовної форми інформаційного дискурсу.

У контексті наведених думок можна говорити про потребу розвитку методики автоматизованого (комп'ютеризованого) реферування наукових текстів. Ця проблема має своїх дослідників, і в літературі відомі методики її оптимального розв'язання. Однак стрімкий розвиток комп'ютерних технологій відкриває нові перспективи, тому можна говорити про практично нескінченні можливості знаходження все досконаліших, методологій опрацювання, пересилання та отримання інформації. Потреба таких пошуків беззаперечна: „Автоматизація процесу реферування має надзвичайно великий науковий і практичний інтерес не так своєю метою (отримання реферату), як розробкою методології автоматичного виділення найсуттєвішого, найціннішого в науково-технічній інформації. Виділити такі чинники – це не що інше, як оцінити факти, деякою мірою оцінити ефективність того чи іншого наукового дослідження” [1, с. 304].

Застосовуючи алгоритм компресії інформації тексту [4, с. 88], ми розвинули комп'ютерну програму, яка уможлиблює отримання автоматичних квазірефератів німецькомовних текстів. Як визначальне у вирішенні проблеми квазіреферування Т. Кияк висуває припущення (правильність якого експериментально вже підтверджено), що найважливіша фраза тексту має найбільшу кількість лексичних зв'язків з іншими фразами цього тексту. Під лексичним зв'язком розуміємо наявність однакових компонентів (основ) у розглядуваних реченнях тексту [4, с. 89].

Наша програма підраховує кількість зв'язків термінологічних одиниць в тексті, чим визначає змістову/інформаційну вагомість кожного речення тексту. Це, в свою чергу, створює достатні передумови для формування автоматичного квазіреферату необмеженого за обсягом наукового тексту і в необхідних для отримувача/користувача розмірах (кількості речень). Для функціонування створеної нами комп'ютерної програми треба попередньо укласти такі реєстри: 1. несуттєвої лексики; 2. вузькогалузевих термінів текстів, які потрібно прореферувати; 3. мінімальних релевантних морфологічно-семантичних форм фахової лексики.

У мовознавстві стосовно технології розвитку лексичного фонду загально визнано тенденцію збагачуватися за рахунок морфологічно-семантичного задіяння вже етабльованих в мові/мовах одиниць. Це дає підстави твердити про певну константність коренів фахової лексики та говорить на користь реальності укладення достатнього реєстру мінімальних релевантних морфологічно-семантичних форм фахової лексики.

Аналіз фахових текстів на предмет семантики термінологічної лексики дає підстави говорити про їхню полігалузевість. Тому для встановлення вагомості речення в тексті ми брали до уваги кількість лексичних зв'язків речення в тексті саме за кількістю зв'язків мінімальних релевантних морфологічно-семантичних форм фахової лексики, які далеко не завжди є строго основами відповідних лексичних одиниць (див. визначення лінгвістичного терміну „основа”). Часто ці мінімальні релевантні морфологічно-семантичні форми фахової лексики є компонентами фахової лексики декількох різних галузей, утворюючи, таким чином, омоніми та похідні від них релевантні одиниці (не тільки іменники). Але такий підхід показує ступінь активності (полі)семантично-морфологічної форми, а отже її важливості в тексті, який потрібно прореферувати.

У створюваній нами програмі несуттєво, яку частотність має кожний термін у тексті. Важлива частотність мінімально релевантних морфологічно-семантичних форм фахової лексики, які містять в собі семантичне ядро для певної маси термінологічних лексичних одиниць.

Для прикладу, одиниця „*Satz=Sätze*” потенційно може позначувати різні денотати і бути вжитою в одному тексті як термінологічний омонім. Словники повідомляють 13 термінологічних значень іменника „*Satz*” [3, с. 286]. Для підрахування кількості лексичних зв'язків не відіграє ролі, скільки зв'язків „*Satz=Sätze*” має в значенні (1), скільки в значенні (2), а скільки ще в якихось значеннях. Важливо, що ця морфологічна одиниця як терміноелемент має *n* зв'язків, тобто цей терміноскладник активний як словотвірний та поняттєвірний елемент, а тому і вагомий в системі називання фахових понять.

З іншого боку, якщо *Lage*, *Grundlage*, *Lager*, *Lagerung*, *Anlage*, *Einlage*, *Auflage*, *Ablage* та ін., маючи спільний морфологічний елемент *-lage-*, утворюють сукупну кількість зв'язків, а не кожен компонент *-lage-* у своєму семантичному полі окремо: *Lage*, *Grundlage*, *Lager*, *Lagerung*, *Anlage*, *Einlage*, *Auflage*, *Ablage*, то на розглядуваний складник натрапляємо в низці термінів і як на випадковий збіг літеропослідовності: *Lage*, *Klage*, *Umschlagen*, а не як значенневий складник похідної одиниці, як наприклад: *Lage* → *Anlage*, *Ablage*, *Einlage* і т.д. Зрозуміло, що нашій комп'ютерній програмі задано функцію не враховувати випадкові збіги літеропослідовностей на подоби тих, що продемонстровані вище, у множині релевантних для розглядуваних лексичних зв'язків одиниць. Задля цього довелося укласти реєстр термінологічної лексики із семантично нееквівалентними, але формально ідентичними фрагментами.

Результати, видані розробленою комп'ютерною програмою, підтверджують правильність та ефективність напрямку роботи щодо автоматизованого створення квазірефератів наукових текстів, такого важливого для інформатики, текстології, про що мова йшла на початку нашої статті. Природньо, що успішність роботи комп'ютерної програми, яка опрацьовує тексти живої мови, залежить від рівня внормованості лексичних одиниць відповідної мови як на рівні зовнішньої так і внутрішньої форми. У нашому випадку внормування стосується фахових термінів.

Література

1. Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія) – Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 495 с.
2. Економічний словник-довідник. / За ред. док. економічних наук, проф. С. В. Мочерного. – Київ: Femina, 1995. – 368 с.
3. Большой немецко-русский словарь: в 3 т. Т. II / Авт.-сост. Е. И. Лепинг, Н. П. Страхова, Н. И. Филичева и др.; Под общ. рук. О. И. Москальской. – 6-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 2000. – 760 с.
4. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения : Учеб. пособие. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.

